

Kalkınma

AZERBAYCAN SEKTÖR RAPORLARI

HAFİF İMALAT SANAYİ

- **Deri İşleme ve Ayakkabı**
- **Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri**
- **Makine İmalatı**
- **Mobilya**

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.

EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MÜDÜRLÜĞÜ

**Haziran 2008
ANKARA**

SUNUŞ

Bu çalışma, Azerbaycan **Hafif İmalat Sanayii** ve onun alt-sektörleri arasında tasnif edilen;

- **Deri İşleme ve Ayakkabı İmalatı,**
- **Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı,**
- **Makine İmalatı,**
- **Mobilya İmalatı**'ni

kapsayan bir "**Sektörel Görünüm**" mahiyetinde olup temel amacı; sektörün mevcut ve potansiyel durumunu ortaya koymak ve bu durumu belirleyen faktörlerin, yatırım kararları üzerindeki etkilerini inceleyerek, yatırımcıların karar alma sürecine katkıda bulunmaktır.

Çalışmayı gerçekleştirmek amacıyla **Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü** Müdür Yardımcıları **Ömür GENÇ** ve **Mustafa ŞİMŞEK** ile Kıdemli Ekonomist Uzmanlar **Filiz KESKİN**, **Fulya BAYRAKTAR** ve **Ahmet Hakan ATİK** 27 Nisan - 03 Mayıs 2008 tarihleri arasında Bakü/Azerbaycan'a bir iş seyahati düzenlemiştir.

Çalışma kapsamında yapılan analiz ve değerlendirmeler, esas itibariyle **Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi** tarafından yayınlanan en son tarihli ve güncel verilerin işlenmesi, yorumlanması ve buna dayalı çıkarsamalarda/önerilerde bulunulması suretiyle gerçekleştirilmiştir. Yorum ve değerlendirmelerin güvenilirliğini artırıcı bir husus olarak, yardımlarından dolayı teşekkürü bir borç bildiğimiz, Azerbaycan'da konuyla doğrudan veya dolaylı ilgisi bulunan kişi ve kurum temsilcileriyle(*) karşılıklı yapılan görüşmelerden elde edilen bilgi ve tecrübelerden de faydalanılmıştır.

---

* Azerbaycan'da temasta bulunulan ve bilgi temin edilen kurumlar: T.C. Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, AZPROMO (Azerbaijan Export and Investment Promotion Foundation), Ata Holding, Azerbaijan Investment Company, MAP International Consulting & Investment, AZERSUN Group, USAID, TİKA, National Confederation of Entrepreneurs Organizations of Azerbaijan Republic, Azerbaycan Türkiye İş Adamları Birliği, Azerbaycan İktisadî Kalkınma Bakanlığı, Azerbaycan-Türk Sanayicileri ve İşadamları Beynelhalk Cemiyeti (TUSİAB).

**DERİ İŞLEME VE AYAKKABI
SEKTÖRÜ**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi	1
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri	1
3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler	2
3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı.....	2
3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı.....	3
3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler.....	3
4. Dış Ticaret	5
4.1. Dış Ticaret Hacmi	5
4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri.....	5
4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri	6
4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	6
5. Üretici Fiyatları	7
6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar	8
7. İşgücü Verimliliği	9
8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet	9
9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler	10
9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri.....	10
9.2. Yabancı Para Politikası	10
9.3. Vergiler	11
9.4. Özelleştirme.....	11
10. SWOT Analizi	12
11. Genel Değerlendirme	13
Ek: Azerbaycan Deri İşleme ve Ayakkabı Sektörü Göstergeleri	15

1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi

Azerbaycan'da 19. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemde geleneksel olarak yapılan deri işleme ve ayakkabı imalatı, 20. yüzyılın başlarından itibaren endüstriyel üretime doğru bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde, Azerbaycan'da üretilen deri hammaddeleri ağırlıklı olarak ayakkabı fabrikalarında hammadde olarak kullanılmakta ve üretilen ürünler de başta Azerbaycan olmak üzere SSCB'nin diğer Cumhuriyetlerine gönderilmektedir.

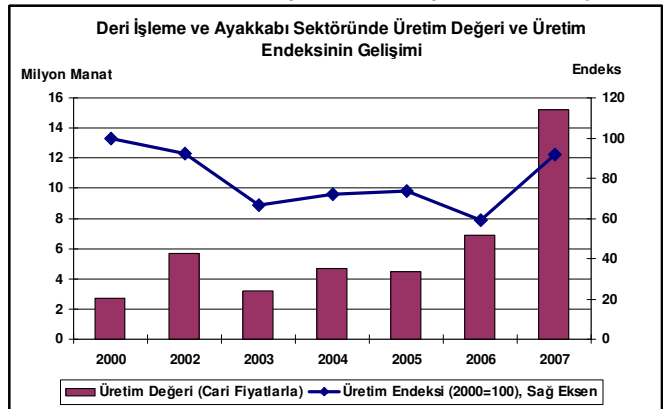
Deri işleme ve ayakkabı sektörü, ülkenin iktisadî gelişme potansiyelinin önemli örneklerinden biri konumundadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği (2007 yılı itibarıyla Azerbaycan'da 2.5 milyon baş büyükbaş hayvan, 7.9 milyon baş koyun ve keçi bulunmaktadır) deri işleme ve ayakkabı sektörünü destekleyebilecek, deri ve deri ürünleri arzını karşılayabilecek hacimdedir. Azerbaycan hükümeti, sosyal ve ekonomik kalkınmanın geliştirilmesi amacıyla hazırlanan Devlet Programı (2004–2008) doğrultusunda bölgesel kalkınmanın sağlanması ve gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla bir dizi politika uygulamaktadır. Bu politikalardan biri de, belirli bölgelerde tarımsal üretimin ve hayvancılığın geliştirilmesini kapsamaktadır. Uygulanan politikalar, ülkede hayvancılığın geliştirilmesinin yanı sıra, aynı zamanda, hayvansal ürünleri hammadde olarak kullanan sanayi tesislerinin de olumlu yönde gelişmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde özellikle hayvancılık sektöründeki üretim artışları, başta deri işleme olmak üzere ayakkabı sanayiinin üretim potansiyelini artırabilecektir.

Önümüzdeki yirmi yıllık süreyi içine alan perspektifle değerlendirildiğinde; dünya tekstil sanayiinde (ayakkabı dahil) yaşanacak en çarpıcı gelişme, piyasaların kaçınılmaz bir şekilde küreselleşecek olmasıdır. Bu gelişim, yüksek kalitede ve rekabet gücü sağlam ürün imalatını prensip edinmiş dinamik şirketlerin büyük bir potansiyelle karşı karşıya kalacakları anlamına gelmekte ve şirketler için büyük fırsatlar sunmaktadır.

Deri işleme ve ayakkabı sektörü, hammadde kaynaklarının bulunabilirliği açısından yatırımcılar için önemli bir potansiyel taşımaktadır.

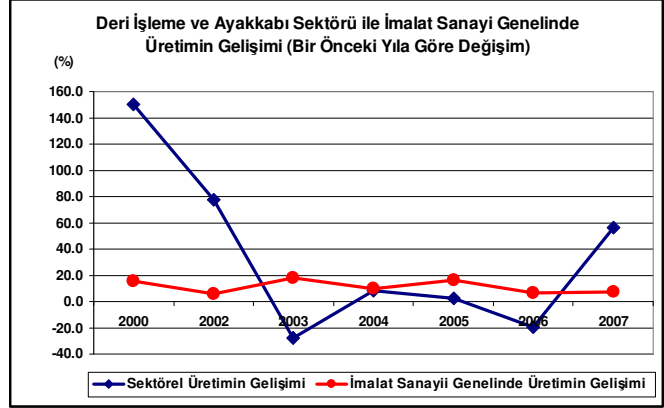
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri

- Deri işleme ve ayakkabı sektörü üretimi, Azerbaycan sanayi üretimi içinde önemsiz bir paya sahip olup sektörün GSYİH'ye olan katkısı binde bir düzeyinin bile altındadır.
- Sektörde üretim endeksi 2000–2006 döneminde genel olarak düşüş eğilimi göstermektedir. 2000'de 100 olan endeks değeri, 2006'da 59'a düşmesine rağmen, 2007 yılında, üretimin bir önceki yıla göre önemli oranda artması sonucu 92'ye yükselmiştir.
- Aynı dönem içerisinde sanayi sektörü genelinde üretim endeksi ise devamlı bir şekilde artış kaydederek, 2007'de 276.1 düzeyine yükselmiştir.

- Deri işleme ve ayakkabı üretiminin toplam sanayi üretimi içindeki payı %0.1 gibi düşük bir düzeyde olup, bu pay son yıllarda %0.1'in bile altına gerilemiştir.
- Sektörde 2000 yılında 2.7 milyon manat olan üretim değeri, 2006 yılında 6.9 milyon manata, 2007 yılında ise 15.2 milyon manata yükselmiştir.

- Deri işleme ve ayakkabı üretiminde sağlanan artışlar, sektörün gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. 2000–2007 döneminde genel olarak artış eğilimi gösteren üretim değeri, yalnızca 2003 ve 2006 yıllarında bir önceki yıla göre azalış kaydetmiştir. Sektör üretimi 2000 yılında bir önceki yıla göre %150 oranında artarken, artış oranı 2002'de %77.3, 2007'de ise %56 olmuştur.

- Deri işleme ve ayakkabı sektörü üretiminde özel sektörün payı bir hayli yüksek olup, devlet sektörünün üretimdeki payı sınırlı düzeydedir. 2000 yılı itibariyle sektördeki üretimin %99.2'si özel sektör tarafından yapılmış olmakla birlikte, 2006 yılında üretimin tamamı özel sektör eliyle gerçekleştirilmiştir.
- Sektör üretimi ürün bazında analiz edildiğinde, 2000 yılında 115 bin çift düzeyinde olan ayakkabı üretiminin 2003'te 456 bin çift düzeyine yükseldiği, bu yıldan sonra ise düşüş eğilimi göstererek 2006'da 360 bin çift ve 2007'de ise 292 bin çift seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir.

Sektörün GSYİH ve sanayi üretimine katkısı düşük olup, üretim endeksi düşüş eğilimi göstermektedir.

3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler

- Azerbaycan deri işleme ve ayakkabı sektöründe herhangi bir devlet kontrolü bulunmamaktadır.
- Sektörde tekeli piyasa yapısı yoktur.
- Sektörde fiyat düzenlemesi söz konusu değildir.

3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı

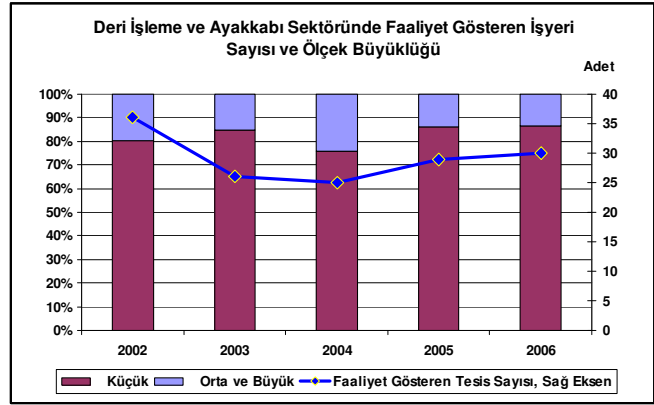
Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan bağımsızlık süreci sonucunda, Azerbaycan ekonomisinin pek çok sektöründe olduğu gibi deri işleme ve ayakkabı sektöründe de hızlı bir özelleştirme faaliyeti yaşanmıştır. Özelleştirme faaliyetleri neticesinde, devlet işletmelerinin veya kolektif üretim tesislerinin büyük bölümü özel sektöre devredilmiş ve bu yönde önemli teşvikler sağlanmıştır.

Deri işleme ve ayakkabı sektörünün sahiplik yapısının gelişimine bakıldığında şu tespitlere ulaşmak mümkündür:

- Deri işleme ve ayakkabı sektöründe faaliyette bulunan tesis sayısı 2000–2006 döneminde pek fazla bir değişim göstermemiştir. 2000 yılında 30 olan tesis sayısı 2002'de 36'ya çıkmasına rağmen, 2004'te 25'e düşmüş, 2006'da ise

tekrar 30'a yükselmiştir. 2006 yılı itibariyle sektörde faaliyet gösteren tesislerden iki tanesi devlet sektörüne ait iken, 28 tesis özel sektördür.

- Sektördeki işletmelerin ölçek büyüklüğüne göre dağılımı incelendiğinde; 2002 yılında işyeri sayısının %80.6'sının küçük işletmeler, %19.4'ünün de orta ve büyük işletmelerden oluştuğu dikkat çekmekte, 2006 yılında küçük işletmelerin payının %86.7'ye yükseldiği, orta ve büyük işletmelerin payının ise %13.3 düzeyine gerilediği görülmektedir.

- Sektörde 2007 yılı itibariyle ulaşılan 15.2 milyon manatlık üretim değerinin %50.9'u orta ve büyük işletmeler tarafından gerçekleştirilirken, yarıya yakın bölümü de küçük işletmeler tarafından gerçekleştirilmiştir.
- Deri işleme ve ayakkabı sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısının sanayi sektörü içindeki payı minimum düzeyde olup; 2000 yılında %1.5; 2005 ve 2006 yıllarında ise %1.1 seviyesindedir.
- Sektörde ferdi işletme sahiplerinin sayısında ise devamlı olarak artış gerçekleşmiş; 2000 yılında 23 olan ferdi üretici sayısı, 2000–2006 döneminde yaklaşık olarak 6.5 kat artış göstererek, 2006 yılında 150 kişiye yükselmiştir.

3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı

- Azerbaycan'da deri işleme ve ayakkabı üretimi sanayii daha çok Bakü'de yoğunlaşmıştır.
- Bakü, 2006 yılı itibariyle sektörde sağlanan 6.9 milyon manatlık üretimin %85.5'lik kısmını karşılamıştır. Bakü şehri dışında deri işleme ve ayakkabı üretiminin yapıldığı yerler; Abşeron ve Gence iktisadi bölgeleridir.

Deri İşleme ve Ayakkabı Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı (Milyon Manat)		
	2006	% Dağılım
Bakü Şehri (Kasabalarla)	5.9	86.0
Abşeron	0.8	11.7
Gence-Kazak	0.1	1.5
Şeki-Zagatala	0.0	0.0
Aran	0.0	0.0
Dağlık Şirvan	0.0	0.6
Nahçıvan	0.0	0.3
Toplam Üretim	6.9	100.0

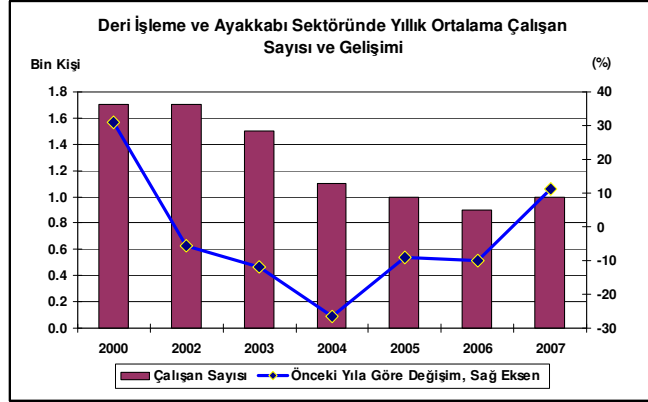
Not: Hanehalkı üretimi hariç.

3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler

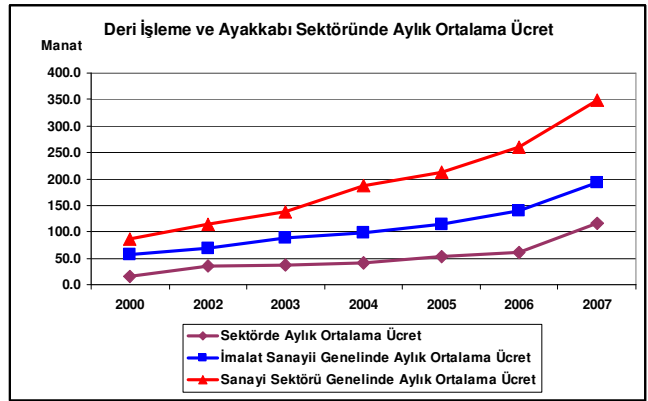
Azerbaycan deri işleme ve ayakkabı sektöründe istihdam edilenlerin yıllık ortalama sayısı 2000–2007 periyodunda bir azalış eğilimi sergilemektedir. Bu gelişmenin hem sektörde hem de sanayinin genelinde ortalama ücretlerin arttığı bir döneme rastlaması, tesislerde üretim teknolojisinin yıldan yıla iyileştirilmesiyle birlikte, üretimde emek yoğunluğunun azalmaya başladığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

- 2000 yılında sektörde 1.7 bin kişi istihdam edilmekte iken, bu sayı 2003'te 1.5 bine, 2007 yılına gelindiğinde ise 1.0 bine düşmüştür.

- 2000–2006 döneminde sürekli olarak azalış kaydeden çalışan sayısı, bu dönem içinde %47 oranında azalmasına rağmen, 2007 yılında bir önceki yıla göre %11.1 oranında artış kaydetmiştir.

- Deri işleme ve ayakkabı sektöründe istihdam edilenlerin sanayi sektöründe istihdam edilenler içindeki payı, 2000–2003 periyodunda yaklaşık olarak %1'ler seviyesinde seyretmiş olmasına rağmen, bu oran, 2007 yılında %0.5 seviyesine gerilemiştir.
- 2000 yılında deri işleme ve ayakkabı sektöründe çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret 16.1 manat iken, bu tutar 2007 yılına gelindiğinde 116.1 manata ulaşmıştır.
- Sektörde ödenen aylık ortalama ücretlerdeki artış, daha çok 2007 yılında sağlanmıştır. 2000–2006 döneminde sektördeki aylık ortalama ücretler 45 manat artış göstermesine karşılık, 2006–2007 döneminde ücretlerde yaklaşık olarak 55 manat tutarında bir artış sağlanmıştır. Öte yandan, 2000–2007 döneminde sektördeki ortalama aylık ücretlerde yaklaşık 7 kat artış sağlanmıştır.

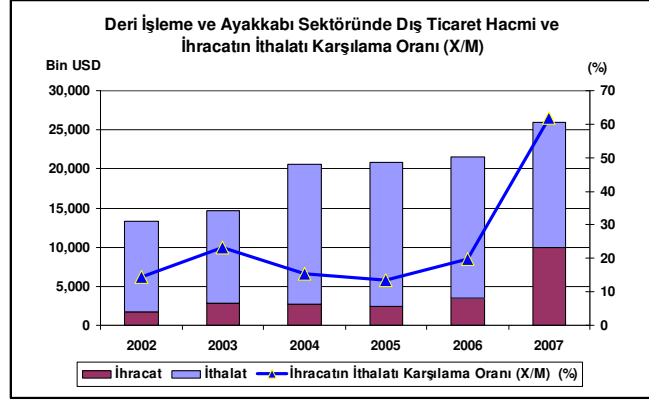
- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret, imalat sanayii ve sanayi sektörü genelinin altındadır. 2007 yılı itibariyle imalat sanayiinde aylık ortalama ücret 193.7 manat iken, sanayi sektörünün genelinde 349,7 manattır.
- 2000–2007 aralığında, deri işleme ve ayakkabı sektöründe nominal ücret artış oranları, genellikle (2005 ve 2007 yılı hariç olmak üzere) imalat sanayiindeki nominal ücret artış oranlarının altında seyretmiştir.

Sektörde faaliyet gösteren firma sayısının az olması ve mevcut tesislerin teknolojilerinin eskiliği, rekabet açısından yeni yatırımları cazip kılmaktadır. Aynı zamanda, aylık ortalama ücretlerin düşük olması sektörde kârlılık oranlarını olumlu yönde etkilemektedir.

4. Dış Ticaret

4.1. Dış Ticaret Hacmi

- Deri işleme ve ayakkabı sektöründe 2002 yılı itibariyle 13.3 milyon USD olan dış ticaret hacmi, 2002–2007 dönemi genelinde %95 oranında artış göstererek 2007 yılında 26 milyon USD düzeyine yükselmiştir.
- Sektör dış ticaret hacmi içerisinde ayakkabı ve aksamının payı önemli düzeyde olmakla birlikte, son yıllarda düşüş eğilimi göstermektedir. 2002 yılı itibariyle dış ticaret hacmi içerisinde ayakkabının payı %83 iken bu pay, 2005’de %75’e, 2007’de ise %55’e gerilemiştir.

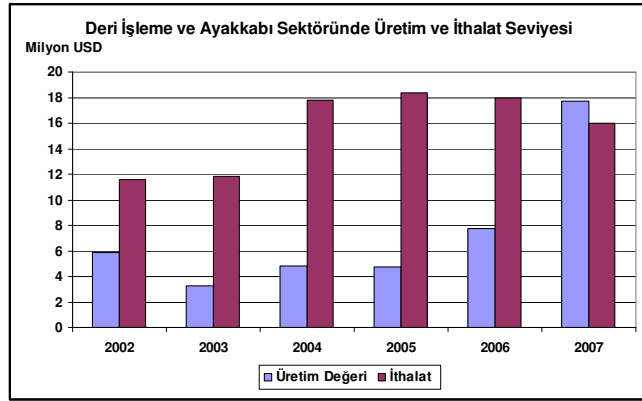
4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri

- Deri işleme ve ayakkabı sektöründe 2002 yılı itibariyle 1.7 milyon USD olan ihracat değeri, 2002–2007 döneminde yaklaşık olarak 6 kat (%490) oranında artış göstererek 2007 yılı sonunda 9.9 milyon USD seviyesine ulaşmıştır.
- Sektör ihracatının ülkenin toplam ihracatı içindeki payı 2002 yılında %0.08 iken, 2004 yılında %0.13’e, 2006 yılında %0.16’ya ve 2007 yılında ise %0.46’ya yükselmiştir.
- Deri işleme ve ayakkabı sektöründeki ihracatın önemli bir bölümünü tabaklanmış deri ürünleri oluşturmaktadır. 2002 yılı itibariyle sektörün toplam ihracatı içerisinde tabaklanmış deri ürünlerinin payı %96 iken, bu oran 2003’te %98, 2007’de ise %97 olarak gerçekleşmiştir.
- Sektörde ayakkabı ve aksamının ihracat içerisindeki payı bir hayli düşüktür. 2002 yılı itibariyle sektör ihracatı içinde %3.5 olan ayakkabının payı, 2007’de %1.9 olarak gerçekleşmiştir.
- 2007 yılı itibariyle sektör ihracatının %2.6’sı BDT ülkelerine^(*) yapılmışken, %97.4’ü BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Sektörde üretilen/üretilecek yüksek kalite standardına sahip ürünlerin yerli tüketimi karşılama yanında yönlendirileceği belli başlı piyasalar da söz konusu olabilecektir. Coğrafi konumun verdiği avantaj, Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan’ı özellikle hedef pazar olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır.
- Sektör envanterinde yer alan Sovyet döneminden kalma eski teknoloji ürünü ve/veya geleneksel makine-teçhizatın yenilenmesi, başta yurtiçi talebin karşılanması yanı sıra ihracata yönelik ürün çeşitlemesini ve rekabetçiliği de beraberinde getirecektir.
- Sektörde üretilen malların dünya fiyatları, özellikle Çin ve Hindistan menşeli olmak üzere yoğun bir rekabet baskısına maruz kalmaktadır.

(*) BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) Ülkeleri; Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna.

4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri

- 2002 yılı itibariyle 11.6 milyon USD olan ithalat, 2002–2007 döneminde %38.1 oranında artış göstererek 2007 yılı sonunda 16 milyon USD seviyesine yükselmiştir.
- 2002–2007 dönemi itibariyle deri işleme ve ayakkabı ithalatının ülke toplam ithalatı içindeki payında sürekli olarak artmış ve 2002 yılında toplam ithalat içinde %0.7 olan sektörün payı, 2006'da %1.1'e çıkarken, 2007'de %1 olarak gerçekleşmiştir.
- Deri işleme ve ayakkabı sektöründeki ithalatın önemli bir bölümünü ayakkabı ve aksamı oluşturmaktadır. 2000 yılı itibariyle toplam ithalatın içinde ayakkabı ve aksamının payı %95 iken, bu oran 2005'de %91, 2007'de ise %88 olarak gerçekleşmiştir.
- 2007 yılı itibariyle sektör ithalatının %6.4'ü BDT ülkelerinden yapılmışken, %92.6'sı BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Sektördeki ithalat düzeyi, üretim hacmi ile mukayese edildiğinde, 2002–2006 döneminde, sektörde, üretim düzeyinin bir hayli üzerinde (üretimin 2–3 katı) ithalat yapıldığı dikkati çekmektedir. Ancak, 2007 yılında üretim değeri, ithalatın üzerinde gerçekleşmiştir.
- Ulusal para biriminin değerlenmesi, ithalatı artırıcı fakat ihracatı azaltıcı rol oynamaktadır.
- Halkın gelir seviyesinin artışına paralel olarak giyim alışkanlıklarının değişmesi, lüks ve kaliteli ayakkabıya olan talebin artması, bir ölçüde de olsa yerli üretimin iç tüketim talebinin beklentilerine tam olarak karşılık verememesi ve manatın yabancı para birimleri karşısında değer kazanması, özellikle ayakkabı ithalatını artırıcı yönde rol oynamaktadır.

4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

- Sektör genelinde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2002–2006 döneminde yaklaşık olarak %15–20 arasında iken, 2007 yılında %62 seviyesine çıkmıştır. Sektörel düzeyde İhracatın ithalatı karşılama oranındaki yükselmenin en önemli nedeni ise, 2007 yılında tabaklanmış deri ihracatının bir önceki yıla göre %187 oranında (yaklaşık olarak bir önceki yıla göre 3 kat) artış göstererek, 3.3 milyon USD'den, 9.7 milyon USD'ye yükselmesidir.
- 2007 yılı itibariyle ayakkabıda ihracatın ithalatı karşılama oranı %1.4 iken, deri ve deri işleme ürünlerinde %503'tür. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2002–2007 döneminde ayakkabıda %0.6–1.4 aralığında iken, bu oran, deri ve deri işleme ürünlerinde 2002'de %256, 2003'de %240, 2004'te %134, 2005'de %132 ve 2006'da ise %179 olarak gerçekleşmiştir.
- 2002–2007 dönemi genelinde deri işleme ve ayakkabı sektöründe dış ticaret dengesi, 70.6 milyon USD açık verirken, aynı dönemde deri ve deri işleme

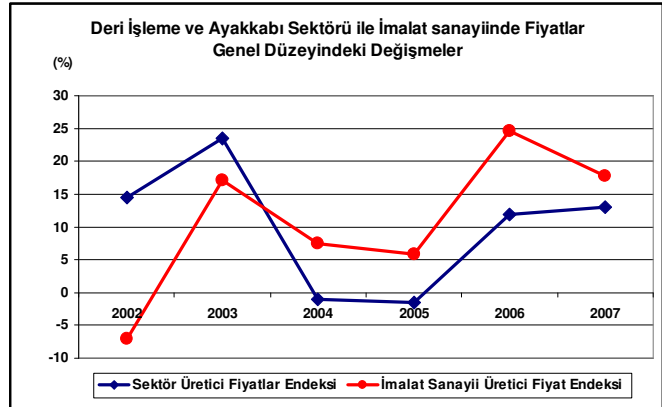
ürünleri, 13.1 milyon USD fazla vermiştir. 2002–2007 döneminde ayakkabıda dış ticaret dengesi 83.6 milyon USD açık vermiştir.

Sektörde dış ticaret hacmi yıllar itibariyle sürekli olarak artmakta olup bunun önemli bir bölümü ithalattan oluşmaktadır. Sektör ithalatı içinde ayakkabının payı yüksek iken, ihracatın önemli bir bölümü tabaklanmış deri ürünlerinden oluşmaktadır. Halkın gelir seviyesindeki artış, başta ayakkabı olmak üzere sektör ürünlerine olan talebi artırmaktadır.

Yurtiçi talebin yanı sıra, coğrafi konumun verdiği avantaj, yatırımcılar açısından (yüksek kalite standardına sahip ürün üretilmesi kaydıyla) Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan'ı hedef pazar olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır.

5. Üretici Fiyatları

- Deri işleme ve ayakkabı sektöründe üretici fiyatları 2000–2003 döneminde imalat sanayiinin üzerinde bir artış kaydetmesine rağmen, özellikle 2004 yılından sonra sektördeki fiyat artışları, imalat sanayiinin altında kalmıştır.
- Sektördeki fiyat düzeyi 2002 yılında %14.5 oranında artış gösterirken; aynı dönemde imalat sanayii genelinde %7 seviyesinde bir fiyat azalışı gerçekleşmiştir. 2003 yılında imalat sanayii fiyat endeksi %17.1 oranında artarken, artış oranı deri işleme ve ayakkabı sektöründe yine imalat sanayiinin üzerinde gerçekleşerek %23.5 olmuştur.
- 2003–2005 döneminde sektör genelinde fiyatlar aşağı yönlü bir gelişim kaydetmesine rağmen, imalat sanayii genelinde fiyatlar genel düzeyi artış göstermiştir.
- 2007 yılı itibariyle üretici fiyat endeksindeki değişim oranı deri işleme ve ayakkabı sektöründe %13, imalat sanayii genelinde ise %17.7 seviyesinde olmuştur.
- Son yıllarda sektöre ilişkin üretici fiyatlarındaki artışın imalat sanayii genelindeki artışın altında kalması, hem üretici gelirlerinin azalmasına, sektörde ihtiyaç duyulan yeni kapasite artırıcı ve/veya modernizasyon ve iyileştirme yatırımlarının ertelenmesine neden olmakta hem de diğer sektörlerle yönelme eğiliminin güçlenmesine zemin hazırlamaktadır.

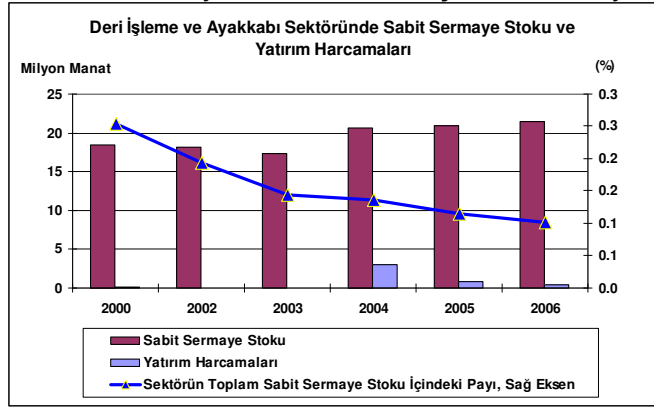
Üretici fiyatları endeksinin imalat sanayinin altında gerçekleşmesi, nispi olarak, yatırımların kârlılığı açısından bir olumsuzluk yaratmaktadır.

6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar

Azerbaycan deri işleme ve ayakkabı sanayiinin kullandığı makine ve ekipmanın önemli bir kısmı pek çok sektörde olduğu gibi, teknolojik ömrünü tamamlamıştır.

Sektörün üretim kapasitesini artırıcı yatırımlar, sektördeki gelişim ve hareketliliğin en belirgin işaretleri olarak değerlendirilmektedir. 2000–2006 yıllarını kapsayan dönemde, deri işleme ve ayakkabı sektöründe sabit sermayeyi artırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen yatırım harcamaları oldukça düşük seviyede olup toplam 4.3 milyon manat seviyesindedir. Bu durum sektöre yönelik yatırımların yetersiz bir düzeyde olduğunu göstermektedir.

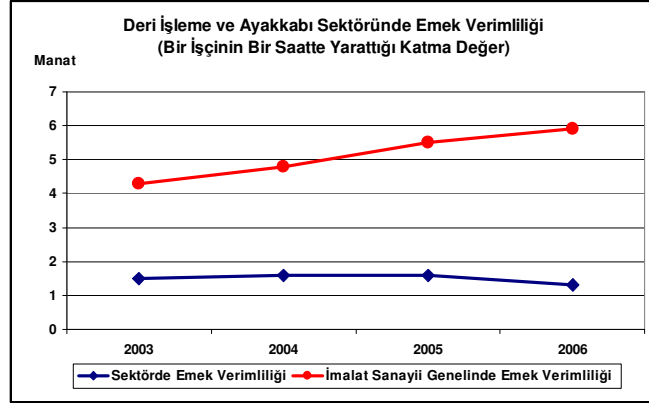
- Deri işleme ve ayakkabı sektöründeki sabit sermaye stokunda 2000–2006 döneminde fazla bir artış olmamakla birlikte, incelenen dönemde nominal düzeyde yalnızca %15 oranında bir artış sağlanmıştır. 2000 yılı itibariyle 18.5 milyon manat olan sabit sermaye stoku, 2006 yılı sonu itibariyle cari fiyatlarla 21.4 milyon manat olmuştur.
- 2006 yılı sonunda cari fiyatlarla sabit sermaye stokundaki artış, bir önceki yıla göre yalnızca 0.5 milyon manat olup, bu tutar, bir önceki yıla göre %2.2 oranında bir artışı ifade etmektedir.
- 2006 yılı içinde sabit sermaye stokunu artırmaya yönelik olarak yapılan yatırım harcaması tutarı sadece 0.4 milyon manat olup tamamı yerli yatırımcılar tarafından yapılmıştır. Aynı yıl itibariyle sabit sermayeye yapılan ilave de 0.4 milyon manattır.
- Sektörde, sabit yatırımlardan istifade seviyesi genel olarak (2002 ve 2003 yılları hariç olmak üzere) bir önceki yıla göre artış göstermektedir. Sabit yatırımlardan istifade seviyesi 2000 yılında bir önceki yıla göre %149.4 oranında artış gösterirken, 2004'te %46.4 ve 2006'da %49.8 oranında artış gerçekleşmiştir. Bu durum, sektördeki sabit yatırımların etkin olarak kullanıldığını göstermektedir.
- Bir birim hasıla elde etmek için gerekli olan sermaye miktarını gösteren ortalama sermaye hasıla oranı deri işleme ve ayakkabı sektöründe 2000–2006 döneminde düşüş kaydederek; 6.9'dan 3.1'e gerilemiştir. Bu oranlar, sanayi sektörünün genelinde aynı yıllar için sırasıyla 2.0 ve 1.4 olarak gerçekleşmiştir.

Sektörde kullanılan makine ve ekipmanın önemli bir kısmının teknolojik ömrünü tamamlamış olması, yeni yatırımlar açısından bir fırsat oluşturmaktadır.

7. İşgücü Verimliliği

- Deri işleme ve ayakkabı sektöründe *emek verimliliği* (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer), 2003 yılında 1.5 manat düzeyinde iken 2004 ve 2005 yıllarında 1.6 manat seviyesine çıktıktan sonra, 2006 yılında 1.3 manata gerilemiştir.
- Aynı dönemde imalat sanayii genelinde emek verimliliği incelendiğinde, 2003 yılında 4.3 manat olan bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer, 2005'te 5.5 ve 2006'da 5.9 düzeyine yükseldiği dikkati çekmektedir.

Sektörde işgücü verimliliği, imalat sanayi genelinin altında olup yıllar itibariyle sabit bir eğilim sergilemektedir.

8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet

Sektörde kârlılığın itici gücü, üreticilerin kendi piyasalarında sahip oldukları rekabetçilik güçleridir. Bu anlamda deri işleme ve ayakkabı sektörünün kârlılık ve rekabetçiliğini etkileyecek unsurlar; hammadde kaynaklarının bulunabilirliği, işgücü temini, işgücüne ödenen aylık ortalama ücret düzeyi, tesisin ölçek büyüklüğü ve üretim teknolojisi, yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda yaşanan rekabet düzeyi ve sektör ürünlerine olan talep ve bunu etkileyen faktörlerdir.

- Sektörün kullanacağı hammadde kaynağı yurtiçinden temin edilebilmektedir.
- Sektörün çok az sayıda nitelikli işgücü ihtiyacı olup, niteliksiz işgücü temininde ise herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Sektörde işgücü maliyetleri imalat sanayi ve sanayi sektörünün geneline göre düşüktür.
- Sektörde faaliyet gösteren tesislerin eskiliği, yeni teknoloji ve ölçek büyüklüğü dikkate alınarak yapılacak yatırımların rekabet gücünü ve kârlılığını artıracaktır.
- Sektörde firma sayısı az olup, yurtiçi rekabet düzeyi düşüktür.
- Sektördeki ithalat düzeyinin yüksek olup, halkın gelir seviyesinin yükseliş eğilimi göstermektedir.
- Coğrafi konum itibariyle önemli büyüklükte bölgesel bir talep bulunmaktadır.

Geleneksel üretim kültürü, hammadde kaynaklarının yeterliliği, elverişli bir coğrafi konum ve potansiyel pazarlara yakınlık, işgücü maliyetlerinin düşüklüğü sektörün karşılaştırmalı üstünlükleri olup yatırımların kârlılığını ve rekabet gücünü artıran unsurlardır.

9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler

Azerbaycan Cumhuriyeti, bölgede en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke konumundadır. Ülkede son yıllarda yatırım ortamının liberalleştirilmesi amacıyla yasal altyapının hazırlanması konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda getirilen; Vergi Kanunu, Medeni Kanun, Toprak Kanunu, İş Kanunu, Gümrük Kanunu, Yabancı Para Kanunu, Uluslararası Hakemlik Kanunu vs. yasal düzenlemeler hem yerli hem de yabancı yatırımcılar açısından büyük ölçüde yatırım ortamını şeffaflaştırmış ve cazip hale getirmiştir. Yabancı yatırımcıların faaliyeti için herhangi bir özel izin talep edilmemektedir. Lisans talebi ise yabancı yatırımcılar açısından son derece basitleştirilmiştir.

Azerbaycan'da deri işleme ve ayakkabı yatırımı dahil olmak üzere bütün sektörler için yatırım gerçekleştirilecek yabancı yatırımcılara hükümet tarafından aşağıdaki temel güvenceler sunulmaktadır:

- *Vergi sonrası kârın istenen yere serbestçe transfer edilme garantisini,*
- *Millileştirmeye ve el koymaya karşı güvence,*
- *Hükümet organlarının illegal faaliyetleri sonucunda, yabancı yatırımcıların fizikî ve parasal kayıplara maruz kalmaları durumunda, zararın veya kaybın karşılanması garantisini.*

9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri

Azerbaycan, *Dünya Ticaret Örgütü*'ne (WTO) katılmak üzere müzakerelere başlamış, bunun yanında hükümet dış ticareti serbestleştirmek için pek çok adım atmış bulunmaktadır. Azerbaycan yasaları ülkeye ithal edilen mallara uygulanacak çok sayıda gümrük rejimi kabul etmiştir ve bunların içinde yabancı yatırımcılar açısından en önemlileri *transit ithalat, gümrük depoları, gümrük antrepoları, geçici ithalat, gümrük bölgeleri içinde ve dışında işlemidir.*

Azerbaycan'a ithalat esnasında, mal gruplarına göre, nispi olarak %5, %1, %3, %10 ve %15 oranlarında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Maktu vergi oranları ise, ölçü birimlerine göre farklılık arz etmekte ve 0.06 sent–40 USD arasında değişmektedir.

İhracat, bazı tür metal ve metal ürünler dışında gümrük vergisinden muafır.

9.2. Yabancı Para Politikası

Azerbaycan'da döviz işlemleri, Para Düzenleme Kanunu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde yürütülmektedir. Azerbaycan'ın para kontrol yasası, "*yerleşikler*" ve "*yerleşik olmayanlar*" arasında bir ayırım yapmaktadır ve yerleşik kişiler açısından daha sıkı düzenlemeler öngörmektedir. Para operasyonları, *rutin para operasyonları* ve *sermaye hareketlerini içeren para operasyonları* olarak ikiye ayrılmaktadır. Sermaye hareketlerini içeren para operasyonları, Azerbaycan Millî Bankası (AMB) tarafından onaylanan yöntemle yapılmak zorundadır. Bununla beraber, AMB'nin bu noktada herhangi bir prosedürü yoktur ve aslında sermaye hareketlerini de ihtiva eden para operasyonlarına ilişkin bir izin belgesi gerekmemektedir.

Yerleşik-olmayan legal şirketler, yurtiçi döviz piyasasından rutin para operasyonları için döviz satın alabilirler; ancak diğer durumlarda yasal şartların yerine getirilmesi zorunludur. AMB tarafından yeni yapılmış bir düzenlemeye göre, yerleşikler, doğrudan yatırım, menkul kıymet satın alımı, emlak alımı ve yerleşimin yabancı bankadaki mevduat hesabına para transferi amaçları doğrultusunda bazı devletlere (OECD üyelerine, Rusya'ya ve Azerbaycan'la yatırımlarla ilgili iki taraflı anlaşması olan ülkelere) para transfer edebilirler. Transferle ilgili olarak herhangi bir özel sınırlama söz konusu değildir.

Yabancı şirketler ve şahıslar, yerel bankalarda hem manat hem de yabancı para hesabı açtırabilirler. Birkaç istisna hariç, çalışanlara yapılan maaş ödemeleri de dahil olmak üzere, Azerbaycan'da gerçekleştirilen tüm ödemeler manat cinsinden yapılmak durumundadır. Yabancı para cinsinden yürütülecek bazı işlemler için AMB'nin izni gerekmektedir.

9.3. Vergiler

Azerbaycan'da iki tür vergi rejimi yürürlükte: Ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz sektöründe çalışan şirketler, *petrol konsorsiyumu vergi rejimine* tabidir. *Yasal vergi rejimi* ise tüm diğer yasal kuruluşlara tatbik edilmektedir.

İş dünyasında faaliyet gösteren Azerbaycanlı tüm girişimler, temsilcilik büroları, şubeler ve bireylerin yanı sıra Vergi Kanunu'nda tanımlanan "daimi müesseseler" vasıtasıyla Azerbaycan'da ticarî faaliyette bulunan yabancı şirketler ve bireyler, faaliyetlerinin Azerbaycan'da vergilendirilebilir olup olmadığına bakılmaksızın, vergi otoritelerine tescil ettirilmek mecburiyetindedir. Daimi müessese tesis etmemiş bölümler ayrı bir rejime tabidir.

Azerbaycan'da genel kurumlar vergisi oranı %22, katma değer vergisi genel oranı ise %18'dir.

9.4. Özelleştirme

Özelleştirme Kanunu'na göre, aşağıdaki kategoriler yabancı yatırımcı statüsünde değerlendirilmektedir:

- Yabancı yasal şirketler ve onların bağlı kuruluşları,
- Yabancı yatırımın payının, şirketin kuruluş sermayesinin %50'sinin üzerinde olduğu Azerbaycanlı yasal şirketler,
- Yabancı uyruklular,
- Herhangi bir ülke vatandaşı olmayan (devletsiz) şahıslar.

Azerbaycan'da yasal olarak kabul edilmiş özelleştirme yöntemleri arasında ise; stratejik yatırımcılara doğrudan satış, yatırım ihalesinde satış, özel nakit ve belge açık artırmaları, genel açık artırmalar ve uygun koşullarla işyeri çalışanlarına satış yer alır.

Dış ticaretle ilgili düzenlemeler, sektördeki yeni yatırımcılar için uygun bir ortam sağlamaktadır. Gümrüklerde, uygulamada ortaya çıkan sorunlar ise, hükümet tarafından giderilmeye çalışılmaktadır.

Azerbaycan'ın yabancı para politikası, yabancı yatırımcılar açısından herhangi bir caydırıcı özellik taşımamaktadır. Yabancı yatırımlar da, çeşitli kanunlarla güvence altına alınmıştır.

Hâlâ bazı yasal düzenleme ve uygulama eksikliklerine karşın, Azerbaycan'da özelleştirme çalışmaları ve serbest piyasa ekonomisine tam olarak geçiş iradesi olumlu bir gelişim göstermektedir.

10. SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> Sektörün, geleneksel olarak ülkenin en eski ve güçlü sanayi dalları arasında yer alması, Hammadde temininde sorun bulunmaması, Petrol dışı sektörlerin gelişiminin hükümetin öncelikli program konuları arasında yer alması, Orta Asya ve Hazar Bölgesi gibi potansiyel pazarlara yakın bir coğrafyada yer alınması, Kalifiye olmayan işgücü temininde sorun yaşanmaması, Sektörde aylık ortalama ücret düzeyinin düşük olması, Enerji maliyetlerinin (petrol ve doğal gaz) düşük olması, Sektör ürünlerine olan talebin süreklilik arz etmesi, Sektörde esnek üretim yapısının geçerli olması, Sektörde devlet kontrolü ve tekelci bir piyasa yapısının bulunmaması. 	<ul style="list-style-type: none"> Üretici fiyatlarının artış oranının imalat sanayii genelinin altında kalması, bu durumun kârlılık oranlarını olumsuz etkilemesi, Teknik bilgi ve becerisi yüksek eleman temininde (el işçiliğinin yoğun olduğu ayakkabı üretiminde) sıkıntı yaşanması, Üretim teknolojisi açısından, ithalata bağımlılığın yüksek olması, Finans sektörünün gelişme sürecini tamamlamaması, Altyapının nispi olarak yetersiz olması, Kayıt dışı ekonominin haksız rekabete yol açması, 'Hollanda Hastalığı'nın makro ekonomik açıdan handicap yaratması, Ulusal para birimi manatın aşırı değerlenmesi ve bunun ihracatı olumsuz etkilemesi, Serbest piyasaya intibak sürecinin devam etmesi.
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Yerli ve yabancı yatırımcılar açısından yatırım ikliminin olumlu yönde gelişmesi, Üretim teknolojisinin eskimesine bağlı olarak yeni yatırımların cazibe kazanması, Sektördeki ücret düzeyinin, halen, imalat sanayii ve sanayi sektörünün geneline ait ortalama ücretlerden daha düşük düzeyde bulunması, Fon kaynaklarından, yatırımların finansmanına yönelik düşük faizli kredi kullanım imkânlarının bulunması, Petrol gelirlerinden sağlanan fonların öncelikle altyapı yatırımları için kullanılıyor olması, Ülke genelinde yabancı sermayeye sıcak bakılması, Yeni makine ve teçhizat alımında gümrük muafiyetinin uygulanması, Kişi başına düşen gelir düzeyinin artış eğiliminde olması. 	<ul style="list-style-type: none"> Sektörde, dünya ölçeğinde (Çin, Hindistan ve Uzakdoğu Ülkelerinden kaynaklanan) çok yoğun bir rekabet yaşanması, Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücretlerde son yıllarda yaşanan artışların üretim maliyetleri ve kârlılık açısından olumsuzluk yaratması, Ulusal para biriminin aşırı değerlenmesinin, ithalatı artırıcı etkide bulunması, Bürokratik engellerin bulunması, Gelir dağılımının dengesiz olması, Karabağ sorununun devam etmesi.

11. Genel Değerlendirme

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan etmiş ve o tarihten itibaren büyük petrol gelirlerinin önemli katkısıyla hızlı bir iktisadî büyüme/kalkınma sürecine girmiştir. Ekonominin yaklaşık %90'ına yakın bölümünü oluşturan petrol ve petrol ürünleri sektörünün dışında kalan sektörlerin geliştirilmesi, Azerbaycan hükümetinin bölgelerarası gelişmişlik farklılığının ve yoksulluğun azaltılması yönünde uygulamaya koyduğu sosyo-ekonomik programların da temel unsurunu oluşturmaktadır.

Azerbaycan hükümetinin uygulamakta olduğu bu politika, diğer sektörlerin yanı sıra deri işleme ve ayakkabı imalatı sanayiine yönelik yatırım kararlarının verilmesinde önemli bir teşvik unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Deri işleme ve ayakkabı sektörü, Azerbaycan'ın hem doğal kaynak potansiyelini değerlendirebilmek hem de büyük ölçüde ithalata bağımlı olan sektörü ülke ekonomisine daha fazla katma değer sağlayan bir özelliğe kavuşturmak bakımından makro ekonomik değer taşımakla birlikte, yatırımcılar cephesinden konu dikkate alındığında, yatırım kararı verilmesini kolaylaştıran bir fırsat unsurudur. Bu yönde sağlanacak gelişmeler aynı zamanda Azerbaycan hayvansal ürünler üretimi içerisinde önemli bir yer işgal eden deri üretiminin etkin olarak değerlendirilmesi ve katma değerinin artırılmasını da sağlayacaktır. Yapılan sektör değerlendirmesi ışığında elde edilen bulgular, uluslararası piyasalarda yaşanan rekabet gözden kaçırılmamak kaydıyla, sektör ürünlerine yönelik önemli bir yatırım potansiyelinin varlığına işaret etmektedir.

Yapılan analiz ve değerlendirmeler ışığında sektörle ilgili temel bulgular aşağıda sıralanmaktadır:

- Sektör 2003–2006 döneminde küçülme eğiliminde iken, 2007 yılında %56 oranında büyüme sergilemiştir. Sektör üretiminin GSYİH içindeki payı %1'den de düşüktür.
- Sektörün dış ticaret yapısı incelendiğinde, Azerbaycan'ın hammadde ihracatı yaptığı, buna karşılık nihai mal (tüketim malı) ithalatı yaptığı dikkati çekmektedir.
- Deri işleme ve ayakkabı sektöründeki ihracatın önemli bir bölümünü tabaklanmış deri ürünleri oluşturmaktadır. 2002 yılı itibariyle sektörün toplam ihracatı içerisinde tabaklanmış deri ürünlerinin payı %96 iken, bu oran 2003'te %98, 2007'de ise %97 olarak gerçekleşmiştir.
- İthalatın yapısına bakıldığında; ithalatın önemli bir bölümünü ayakkabı ve aksesuarlarının oluşturduğu görülmektedir. 2000 yılı itibariyle toplam ithalatın içinde ayakkabı ve aksesuarlarının payı %95 iken, bu oran 2005'te %91, 2007'de ise %88 olarak gerçekleşmiştir.
- Ulusal paranın değerli olması, sektörün ihracat şansı üzerinde önemli bir kısıt oluşturmaktadır.
- Deri işleme ve ayakkabı sektöründe çalışanlara ödenen aylık ortalama ücretin 2000–2007 döneminde artış göstermesine rağmen, halen imalat sanayii ve sanayi sektörü geneline ait ortalama ücretlerin bir hayli altında bulunması, sektöre yönelik yatırım kararı verilmesinde, yatırımların kârlılığı açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir.
- Deri işleme alt sektörünün işgücü ihtiyacının daha çok niteliksiz işgücünden oluşması ve nitelikli işgücü ihtiyacının sınırlı düzeyde bulunması, ücretler genel

düzeyinin düşüklüğü yatırımcı açısından da bir avantaj yaratacaktır. Bunun yanı sıra, ayakkabı alt sektöründe el işçiliğinin yoğun olduğu ürün gruplarında kalifiye işgücü ihtiyacı bulunmaktadır.

- Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin mülkiyet yapısına bakıldığında, hemen tamamının özel sektör işletmeleri olduğu görülmektedir. Bu anlamda, kamu işletmelerinin yaratabileceği bir haksız rekabet durumu söz konusu değildir.
- Petrol türevi girdiler ve enerjide kullanılan petrol ürünleri açısından bakıldığında, yatırımlar için bir maliyet avantajı söz konusu olmaktadır.
- Sektör ürünlerinin fiyat artışları 2004–2007 döneminde imalat sanayii fiyat artışının altında kalmıştır.
- İşgücü verimliliğinin mevcut durumda imalat sanayii geneline göre düşük olduğu görülmektedir (2006 yılı itibariyle sektör özelinde işçi başına yaratılan katma değer 1.3 manat iken, imalat sanayiinde 5.9 manattır). Buradan hareketle, yeni teknoloji ve yüksek verimlilik sağlayan yatırımlar kârlılık ve rekabet açısından avantajlı olacaktır.
- Sanayi sektörü yatırımlarında ithal edilecek yeni makine-teçhizat için gümrük vergisi istisnası bulunmaktadır.
- Halkın refah seviyesinin her geçen gün nispi iyileşme kaydetmesi, moda ve gösteriş saiklerince harekete geçirilen tüketim talebi, bölgede önemli bir iç ve dış piyasanın mevcudiyeti, sektörde başta ayakkabı olmak üzere, kapasite artırıcı yatırımları gerçekleştirmek için cazibe yaratmaktadır.

Sonuç olarak; sektörün genel yapısına yönelik yukarıda belirtilen faktörler (maliyet, hammadde temini, işgücü imkânları ve talep) dikkate alındığında, başta ayakkabı olmak üzere, deri işleme ve ayakkabı sektöründe yapılacak yatırımların rekabet gücüne sahip ve kârlı olabileceği öngörülmektedir.

EK: AZERBAJYCAN DERİ İŞLEME VE AYAKKABI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ-1

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Üretim İstatistikleri							
Üretim Değeri (cari fiyatlarla milyon manat) (1)	2.7	5.7	3.2	4.7	4.5	6.9	15.2
Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	150.0	77.3	-28.0	8.2	2.2	-19.9	56.0
İmalat Sanayii Genelinde Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	15.3	5.5	17.7	10.2	16.0	6.9	7.3
Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	92.4	66.5	72.0	73.6	59.0	92.0
Sanayi Sektörü Genelinde Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	108.9	115.5	122.1	163.0	222.7	276.1
Sektörün Sanayi Üretimi İçindeki Payı (2000 yılı mukayeseli fiyatlarına göre)	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0
Üretimin Mülkiyete Göre Dağılımı (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Devlet	0.8	0.8	5.2	1.0	4.5	0.0	-
Özel	99.2	99.2	94.8	99.0	95.5	100.0	-
Üretimin GSYİH İçindeki Payı (%)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0
2. İşyeri İstatistikleri							
Faaliyet Gösteren Tesis Sayısı (Adet)	30	36	26	25	29	30	-
Devlet	2	8	5	5	2	2	-
Özel	28	28	21	20	27	28	-
Tesis Sayısının Sanayi Sektörü Genelinde İçindeki Payı (%)	1.5	1.5	1.1	1.0	1.1	1.1	-
İşyeri Sayısının Dağılımı (%)	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Küçük	-	80.6	84.6	76.0	86.2	86.7	-
Orta ve Büyük	-	19.4	15.4	24.0	13.8	13.3	-
Kişisel Üreticilerin Sayısı (Kişi)	23	42	54	62	121	150	-

(1): Kişisel üreticilerin payları dahil

Not: 2007 yılı üretim endeksi, üretimin bir önceki yıla göre değişimi dikkate alınarak hesaplanmıştır.

EK: AZERBAJCAN DERİ İŞLEME VE AYAKKABI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –2

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
3. İstihdam İstatistikleri							
Çalışan Sayısı (Bin Kişi)	1.7	1.7	1.5	1.1	1.0	0.9	1.0
Önceki Yıla Göre Değişim (%)	30.8	-5.6	-11.8	-26.7	-9.1	-10.0	11.1
Çalışanların Sanayi Geneli İçindeki payı (%)	0.8	1.0	0.9	0.6	0.6	0.5	0.5
Sektörde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	16.1	36.1	38.3	40.7	54.0	60.7	116.1
İmalat Sanayii Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	56.9	69.8	88.9	98.3	115.2	140.5	193.7
Sanayi Sektörü Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	87.2	113.6	137.1	187.0	213.2	260.9	349.7
4. Fiyat ve Ücret Endeksi							
Sektör Üretici Fiyatlar Endeksi (Değişim) (%)	-	14.5	23.5	-1.0	-1.5	11.9	13.0
İmalat Sanayi Üretici Fiyat Endeksi (Değişim) (%)	-	-7.0	17.1	7.4	5.9	24.6	17.7
Sektörde Ücretlerdeki Değişim (Önceki yıla göre nominal artış) (%)	-31.8	-17.6	6.1	6.3	32.7	12.4	91.3
İmalat Sanayi Genelinde Ücretlerdeki Değişim (%)	34.0	15.2	27.4	10.6	17.3	21.9	37.9
5. Dış Ticaret							
İhracat (Bin USD)	-	1,682	2,765	2,746	2,459	3,547	9,922
İthalat (Bin USD)	-	11,616	11,866	17,826	18,389	17,968	16,040
Dış Ticaret Hacmi (Bin USD)	-	13,298	14,631	20,572	20,848	21,515	25,962
Dış Ticaret Dengesi (X-M) (Bin USD)	-	-9,934	-9,101	-15,080	-15,931	-14,421	-6,118
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (X/M) (%)	-	14.5	23.3	15.4	13.4	19.7	61.9
İhracatın Ülke Toplam İhracatı İçindeki Payı (%)	-	0.08	0.13	0.13	0.11	0.16	0.46
İthalatın Ülke Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	-	0.70	0.71	1.07	1.10	1.08	0.96

EK: AZERBAJCAN DERİ İŞLEME VE AYAKKABI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –3

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
6. Yatırımlar							
Sabit Sermaye Stoku (cari fiyatlara göre) (Milyon Manat)	18.5	18.2	17.3	20.6	20.9	21.4	-
Sabit Sermaye Stokunda Değişim (Bir önceki yıla göre değişim %)	-1.5	0.2	6.2	2.3	2.4	2.2	-
Sektördeki Sabit Sermaye Stokunun Toplam Stok İçindeki Payı (%)	0.3	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	-
Yıl İçinde Yapılan Sabit Sermaye Yatırım Harcamaları (Milyon Manat)	0.10	0.04	-	3.00	0.80	0.40	-
Yabancı Yatırımlar	-	-	-	-	-	-	-
Yerli Yatırımlar	0.10	0.04	-	3.00	0.80	0.40	-
Toplam İçindeki Payı (%)	0.01	0.00	-	0.08	0.02	0.01	-
Yıl Sonunda Sabit Sermayeye Yapılan İlaveler (Milyon Manat)	0.06	0.04	-	2.4	1.4	0.4	-
Toplam İçindeki Payı (%)	0.0	0.0	-	0.1	0.0	0.0	-
Sabit Yatırımlardan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim) %	149.4	-25.5	-9.5	46.4	8.4	49.8	-
Sanayi Sektörü Genelinde Sabit Yatırımdan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim %)	4.7	-2.3	-13.0	-11.4	30.2	44.2	-
Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	6.9	3.2	5.4	4.4	4.6	3.1	-
Sanayi Sektörü Genelinde Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	2.0	2.3	2.4	2.5	2.0	1.4	-
7. Verimlilik							
Emek Verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer) (Manat)	-	-	1.5	1.6	1.6	1.3	-
İmalat Sanayii Genelinde Emek Verimliliği (Manat)	-	-	4.3	4.8	5.5	5.9	-
8. Önemli Mahsullerin Üretimi							
Ayakkabı (Bin Çift) (1)	114.9	338.7	455.9	287.5	260.5	360.0	292.3

(*): Sabit Sermaye Stoku / Üretim Değeri hesap yöntemiyle tarafımızca hesap edilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi

**KÂĞIT VE KÂĞIT ÜRÜNLERİ
SEKTÖRÜ**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi	1
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri	1
3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler	2
3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı.....	2
3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı	3
3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler	3
4. Dış Ticaret	5
4.1. Dış Ticaret Hacmi	5
4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri.....	5
4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri	5
4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	6
5. Üretici Fiyatları	7
6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar	7
7. İşgücü Verimliliği	8
8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet	9
9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler	9
9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri.....	10
9.2. Yabancı Para Politikası	10
9.3. Vergiler	10
9.4. Özelleştirme.....	11
10. SWOT Analizi	12
11. Genel Değerlendirme	13
Ek: Azerbaycan Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı Sektörü Göstergeleri	15

1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi

Kâğıt ve kâğıt ürünleri, hem nihai kullanıcı taleplerinin karşılanmasında hem de diğer pek çok sanayi kolunun ihtiyacının giderilmesinde önemli endüstriyel ürünlerdir. Eski Sovyetler Birliği döneminde üretilen kâğıt miktarı, gerek ABD gerekse diğer büyük kâğıt üreticisi ülkelerle karşılaştırıldığında, son derece düşük düzeylerde olup kişi başına üretim ve kişi başına tüketim miktarları da oldukça düşük seviyede bulunmaktaydı. Özellikle Sovyet döneminde bu ve benzeri endüstri kolları sermaye yatırımı, işgücü tahsisi vs. unsurlar bakımından, ağır sanayi kollarının gelişimi lehine bir hayli ihmal edilmiş ve sektör fazla gelişme imkânı bulamamıştır.

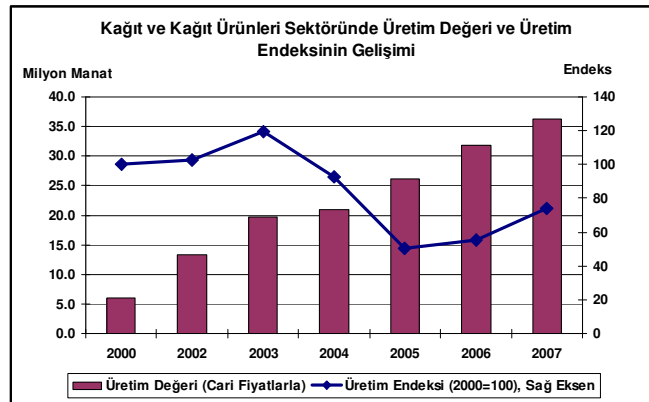
Diğer taraftan, herhangi bir bölgede kâğıt sanayiinin gelişmesindeki en önemli faktör, kâğıt yapımında kullanılan ağaç arzının yeterli ve elverişli düzeyde elde edilebilir olmasıdır. Bu açıdan konu değerlendirildiğinde, Azerbaycan'ın ülke ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede kâğıt üretimine elverişli ağaç varlığına sahip olmadığı görülmektedir.

Bu noktadan hareketle, ülkede kâğıt hammaddesinin (kâğıt selülozu) üretimi mümkün gözükmemekle birlikte, başta gıda ve içecek sanayii olmak üzere kullanıcı sektörlerin ihtiyaç duyduğu ambalaj malzemeleri ile tüketime yönelik kâğıt havlu ve mendil, tuvalet kâğıtları vb ürünlerin Azerbaycan'da üretimi, yarı mamül girdilerin dış alım yoluyla tedarik edilmesi suretiyle gerçekleştirilmektedir.

Ülkede kâğıt hammaddesi (selüloz) üretimi bulunmamakta olup üretim için gerekli orman varlığından da söz etmek mümkün değildir. Bununla birlikte, ihtiyaç duyulan kâğıt ürünlerinin Azerbaycan'da üretimi, yarı mamul girdilerin dış alımı yoluyla gerçekleştirilebilecektir.

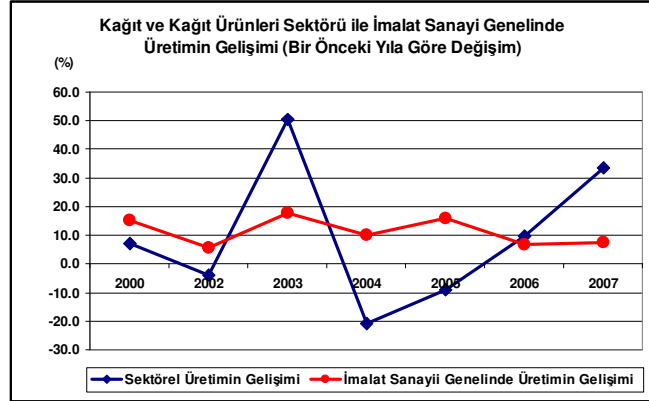
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri

- Kâğıt ve kâğıt ürünleri sektörünün GSYİH'ye olan katkısı %0.1 düzeyinde olup bu oran, 2000–2007 döneminde aynı seviyede kalmıştır.
- Sektörde üretim endeksi genel olarak düşüş eğilimi göstermektedir. 2000'de 100 olan endeks değeri, 2003 yılında 119.4 seviyesine çıkmasına rağmen, 2004 yılından itibaren azalış kaydederek, 2005'de 50.5 düzeyine inmiş, 2007'de ise 74 olarak gerçekleşmiştir.
- Aynı dönem içerisinde sanayi sektörü genelinde üretim endeksi ise devamlı bir şekilde artış kaydederek, 2007'de 276.1 düzeyine yükselmiştir.
- Kâğıt ve kâğıt ürünleri üretiminin toplam sanayi üretimi içindeki payı %0.1-0.2 gibi düşük düzeylerde olup yıllar itibarıyla kayda değer bir gelişim göstermemiştir.

- Sektörde 2000 yılında 6 milyon manat olan üretim değeri, 2006 yılında 31.9 milyon manata, 2007 yılında ise 36.2 milyon manat düzeyine yükselmiştir.

- 2000–2007 döneminde genel olarak artış eğilimi gösteren üretim değeri, yalnızca 2002, 2004 ve 2005 yıllarında bir önceki yıla göre azalış kaydetmiştir. Sektör üretimi 2000 yılında bir önceki yıla göre %7 oranında artarken, artış oranı 2003'te %50.3, 2007'de ise %33.6 olmuştur.

- Üretimin mülkiyete göre dağılımı incelendiğinde, üretimin önemli bir kısmının özel sektör tarafından gerçekleştirildiği, devletin payının minimum düzeyde kaldığı dikkati çekmektedir. 2000 yılı itibariyle sektör üretiminin %93'ü özel sektöre ait iken, 2006'da üretimin %91.5'i özel sektör tarafından sağlanmıştır.
- Sektör üretimi ürün bazında analiz edildiğinde, 2006 yılında 5.100 ton ağırlanmamış kâğıt ve karton, 1.132 ton kartondan mamul kutular, 1.292 ton kâğıt havlu mendiller üretiminin yapıldığı ve üretim miktarının 2000 yılına kıyasla önemli ölçüde arttığı dikkati çekmektedir.

Sektörün GSYİH ve sanayi üretimine katkısı düşük olup, üretim endeksi düşüş eğilimi göstermektedir.

3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler

- Azerbaycan kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe devlet kontrolü yoktur.
- Sektörde tekellerci piyasa yapısı bulunmamaktadır.
- Sektörde fiyat düzenlemesi söz konusu değildir.

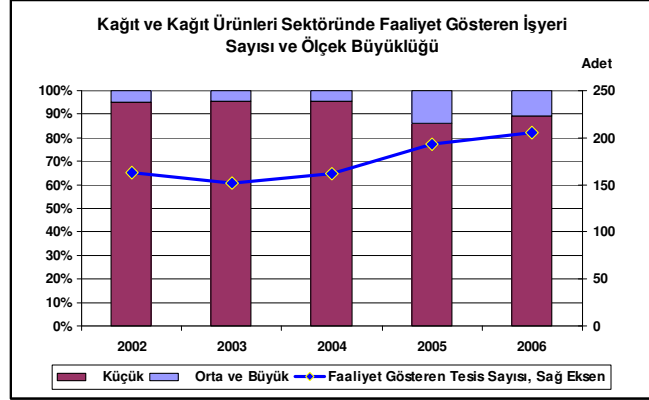
3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan bağımsızlık süreci sonucunda, Azerbaycan ekonomisinin pek çok sektöründe olduğu gibi kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe de hızlı bir özelleştirme faaliyeti yaşanmıştır. Özelleştirme faaliyetleri neticesinde, devlet işletmelerinin veya kolektif üretim tesislerinin büyük bölümü özel sektöre devredilmiş ve bu yönde önemli teşvikler sağlanmıştır.

Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektörünün sahiplik yapısının gelişimine bakıldığında şu tespitlere ulaşmak mümkündür:

- Sektörde faaliyette bulunan tesis sayısında 2000–2006 döneminde yaklaşık olarak %43 oranında bir artış yaşanmıştır. 2000 yılında 143 olan tesis sayısı 2002'de 163'e çıkmasına rağmen, 2003'te 152'ye düşmüştür. Bu yıldan sonra sürekli olarak artış gösteren tesis sayısı 2006'da 205'e yükselmiştir.
- 2006 yılı itibariyle sektörde faaliyet gösteren tesislerden 21 tanesi devlet sektörüne ait iken, 205 tesis özel sektör mülkiyetindedir.

- Sektördeki işletmelerin ölçek büyüklüğüne göre dağılımı incelendiğinde; büyük ölçekli işletmelerin kısmen de olsa artış gösterdiği dikkati çekmektedir. 2002 yılında işyeri sayısının %95.1'inin küçük işletmeler, %4.9'unun da orta ve büyük işletmelerden oluştuğu görülürken, 2006 yılında küçük işletmelerin payının %89.3'e gerilediği, orta ve büyük işletmelerin payının ise %10.7 düzeyine yükseldiği görülmektedir.
- Sektörde 2007 yılı itibariyle gerçekleşen 36.2 milyon manatlık üretim değerinin %56.2'si orta ve büyük işletmeler tarafından gerçekleştirilirken, %43.8 gibi önemli bölümü de küçük işletmeler tarafından sağlanmıştır.
- Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısının sanayi sektörü içindeki payı düşük düzeyde olup 2000 yılında %7.2 olan bu pay, 2006 yılında %7.7 seviyesine çıkmıştır.
- Sektörde ferdi işletme sahiplerinin sayısında ise devamlı olarak artış gerçekleşerek, 2000 yılında 119 olan ferdi üretici sayısı; 2006 yılında 944 kişi olmuştur. 2000–2006 döneminde ferdi üretici sayısı %693 (yaklaşık 8 kat) oranında artmıştır.

3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı

- Azerbaycan'da kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sanayii daha çok Bakü'de yoğunlaşmış olup Abşeron, Nahçıvan, Aran, Gence ve Kuba-Kaçmaz iktisadî bölgelerinde de üretim yapılmaktadır.
- 2006 yılı itibariyle sektörde sağlanan 32.5 milyon manatlık üretimin (hane halkı üretimi hariç) %78'lik bölümü Bakü şehrinde gerçekleştirilirken, %9.9'u Nahçıvan, %8.7'si de Abşeron iktisadî bölgesince sağlanmıştır.

Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı (Bin Manat)		
	2006	% Dağılım
Bakü Şehri (Kasabalarla)	25,300.0	77.7
Abşeron	2,835.0	8.7
Gence-Kazak	378.0	1.2
Şeki-Zagatala	19.7	0.1
Lenkeran-Astara	61.7	0.2
Kuba-Kaçmaz	367.0	1.1
Aran	326.0	1.0
Dağlık Şirvan	34.8	0.1
Nahçıvan	3,218.0	9.9
Toplam Üretim	32,540.2	100.0

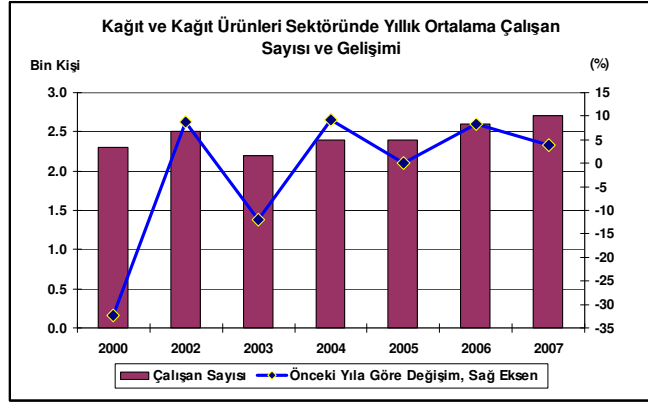
Not: Hanehalkı üretimi hariç.

3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler

Azerbaycan kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe istihdam edilenlerin yıllık ortalama sayısı 2000–2007 periyodunda yatay bir gelişim sergilemektedir. Sektörde faaliyet gösteren işyeri sayısının yaklaşık olarak %50 oranında artması ve üretim düzeyinde sağlanan gelişmeler dikkate alındığında, doğal olarak istihdam düzeyinde de artışların olması beklenmektedir. Ancak, yeni kurulan tesislerin teknolojik bakımdan ileri düzeyde olması ve mevcut tesislerin de üretim teknolojisinin yıldan yıla iyileştirilmesi,

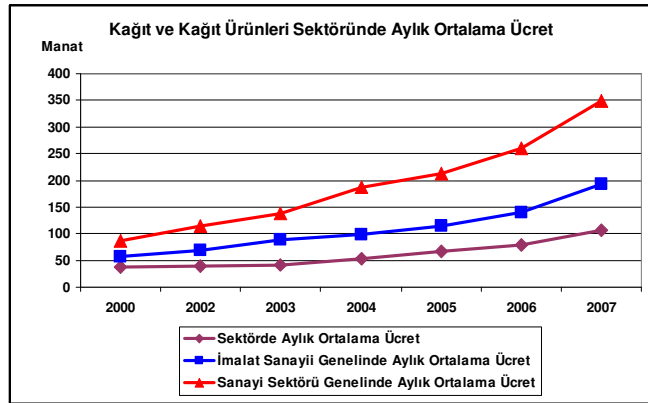
üretimde emek yoğunluğunun azalmaya başladığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

- Kâğıt ve kâğıt ürünleri sektöründe 2000 yılında 2.3 bin kişi istihdam edilmekte iken, bu sayı 2006'da 2.6 bine, 2007 yılına gelindiğinde ise 2.7 bine yükselmiştir.

- 2000–2007 döneminde çalışan sayısı, %17 oranında artış kaydetmiştir.
- Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe istihdam edilenlerin sanayi sektöründe istihdam edilenler içindeki payı da 2002–2007 döneminde yatay bir gelişim göstermiştir. 2000 yılında %1.1 olan bu pay, 2002'de %1.4 düzeyine çıkmasına rağmen, daha sonraki yıllarda değişmeyerek, 2007 yılında %1.4 düzeyinde kalmıştır.

- 2000 yılında kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret 37.3 manat iken, bu tutar 2007 yılına gelindiğinde 105.5 manata ulaşmıştır.

- Sektörde ödenen aylık ortalama ücretlerdeki artış, daha çok 2007 yılında sağlanmıştır. 2000–2006 döneminde sektördeki aylık ortalama ücretler 43 manat artış göstermesine karşılık, 2006–2007 döneminde ücretlerde yaklaşık olarak 26 manatlık bir artış sağlanmıştır. 2000–2007 döneminde sektörde ödenen ortalama aylık ücretlerde yaklaşık 3 kat artış sağlanmıştır.

- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret, imalat sanayii ve sanayi sektörü genelinin altındadır. 2007 yılı itibariyle imalat sanayiinde aylık ortalama ücret 193.7 manat iken, sanayi sektörünün genelinde 349.7 manattır.

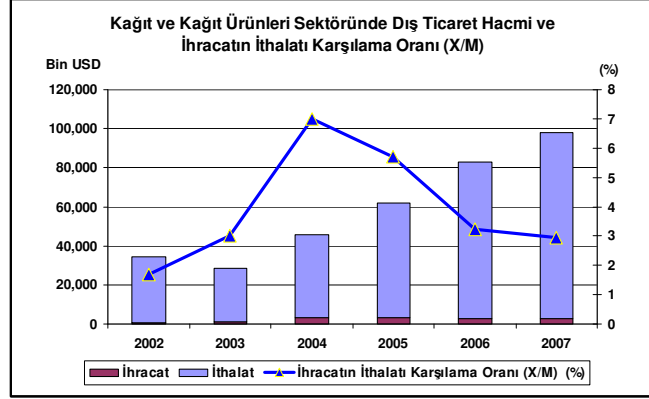
- 2000–2007 döneminde, kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe nominal ücret artış oranları, genellikle (2004 ve 2005 yılı hariç olmak üzere) imalat sanayiindeki nominal ücret artış oranlarının altında seyretmiştir.

Sektörde faaliyet gösteren firma sayısının az olması ve mevcut tesislerin teknolojilerinin eskiliği, yeni yatırımları cazip kılmaktadır. Aynı zamanda, aylık ortalama ücretlerin düşük olması sektörde kârlılık oranlarını yükseltmektedir.

4. Dış Ticaret

4.1. Dış Ticaret Hacmi

- Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe 2002 yılı itibarıyla 34.7 milyon USD olan dış ticaret hacmi, 2002–2007 dönemi genelinde %182 oranında artış göstererek 2007 yılında 97.8 milyon USD düzeyine yükselmiştir.
- Dış ticaret hacmi içerisinde ithalatın payı bir hayli yüksek olup 2007 yılı itibarıyla dış ticaret hacminin %97.2'sini ithalat, %2.8 gibi küçük bir bölümünü ise ihracat oluşturmaktadır.
- Sektör dış ticaret hacmi içerisinde kâğıt, karton ve bunlardan hazırlanan ürünlerin (kutu ve ambalaj ürünleri) payı önemli düzeyde olmakla birlikte son yıllarda düşüş eğilimi göstermiştir. 2003 ve 2004 yıllarında dış ticaret hacmi içerisinde kâğıt, karton ve bunlardan hazırlanan ürünlerin payı %78 iken bu pay, 2007'de %58'e gerilemiştir.

4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri

- Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe 2002 yılı itibarıyla 0.6 milyon USD olan ihracat değeri, 2002–2007 döneminde yaklaşık olarak %386 oranında artış göstererek 2007 yılı sonunda 2.8 milyon USD seviyesine ulaşmıştır.
- Sektör ihracatının ülkenin toplam ihracatı içindeki payı 2002 yılında %0.03 iken, 2006 yılında %0.12'ye ve 2007 yılında ise %0.13'e yükselmiştir.
- Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründeki ihracat düzeyi düşük olup mevcut ihracatın önemli bir bölümünü kâğıt, karton ve bunlardan hazırlanan ürünler (kutu ve ambalaj ürünleri) ile kitaplar, gazeteler ve diğer neşriyatlar oluşturmaktadır.
- 2007 yılı itibarıyla sektör ihracatının %91.5'i BDT ülkelerine^(*) yapılmışken, %8.5'i BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Sektör envanterinde yer alan Sovyet döneminden kalma eski teknoloji ürünü ve/veya geleneksel makine-teçhizatın yenilenmesi, başta yurtiçi talebin karşılanmasının yanı sıra ihracata yönelik ürün çeşitlemesini ve rekabetçiliği de beraberinde getirecektir.

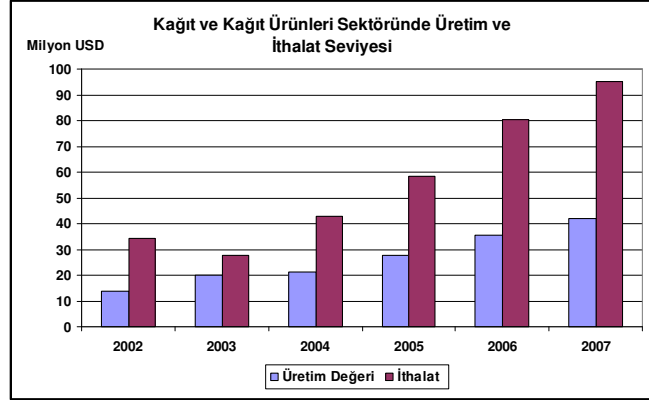
4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri

- 2002 yılı itibarıyla 34.1 milyon USD olan ithalat, 2002–2007 döneminde %178 oranında artış göstererek 2007 yılı sonunda 95 milyon USD seviyesine yükselmiştir.

(*) BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) Ülkeleri; Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna.

- 2002–2007 dönemi itibariyle kâğıt ve kâğıt ürünleri ithalatının ülke toplam ithalatı içindeki payında sürekli olarak artış yaşanmış ve 2002 yılında toplam ithalat içinde %2.1 olan sektörün payı, 2006’da %4.8’e, 2007 yılında da %5.7’ye yükselmiştir.
- Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründeki ithalatın önemli bir bölümünü kâğıt, karton ve bunlardan hazırlanan ürünler (kutu ve ambalaj ürünleri) oluşturmaktadır. 2000 yılı itibariyle toplam ithalatın içinde %66 olan kâğıt, karton ve bunlardan hazırlanan ürünlerin payı 2003 ve 2004’te %78’e çıkmasına rağmen, 2007’de %58 olarak gerçekleşmiştir.

- Kâğıt ve kâğıt ürünleri sektöründeki ithalat düzeyi, üretim hacmi ile mukayese edildiğinde; 2002–2007 döneminde, sektörde, üretim düzeyinin bir hayli üzerinde (üretimin 2-2.5 katı) ithalat yapıldığı dikkati çekmektedir. 2002 yılı itibariyle sektörde gerçekleşen üretim değeri, sektör genelinde yapılan ithalatın yaklaşık olarak %40’ını oluştururken, bu oran 2007 yılında %44 düzeyine yükselmiştir.

- 2007 yılı itibariyle sektör ithalatının %25.3’ü BDT ülkelerinden yapılmışken, %74.7’si BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Yerli para biriminin değerlendirilmesi, ithalatı artırıcı bir rol oynamaktadır.
- Gerek sanayi gerekse diğer sektörlerde yaşanan olumlu gelişmeler, başta ambalaj malzemeleri olmak üzere kâğıt ve kâğıt ürünlerine olan talebi bir hayli yükseltmektedir.

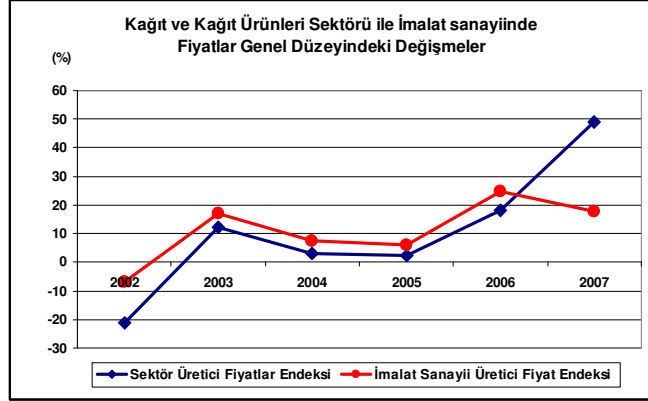
4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

- Sektör genelinde ihracatın ithalatı karşılama oranı oldukça düşük bir seviyede bulunmaktadır. 2002 yılı itibariyle %1.7 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2004’te %7 seviyesine yükselmesine rağmen, bu yıldan sonra devamlı bir şekilde düşerek 2006’da %3.2, 2007 yılında ise %2.9 olarak gerçekleşmiştir.
- Kâğıt ve kâğıt ürünleri sektöründe dış ticaret dengesi, 2002 yılında 33.6 milyon USD açık verirken, bu açık yıllar itibariyle devamlı bir şekilde artış göstererek, 2006’da 77.9 milyon USD, 2007 yılında ise 92.2 milyon USD düzeyine çıkmıştır.
- 2002–2007 dönemi itibariyle kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe dış ticaret dengesi, toplam olarak 325.5 milyon USD seviyesinde açık vermiştir.

Sektörde dış ticaret hacmi yıllar itibariyle sürekli olarak artmakta olup bunun önemli bir bölümü ithalattan oluşmaktadır. Başta gıda ve içecek sektörü olmak üzere kullanıcı sektörlerinin gelişmesi, sektör ürünlerine olan talebi artırmaktadır.

5. Üretici Fiyatları

- Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe üretici fiyatları 2000–2006 döneminde imalat sanayiinin altında bir artış kaydetmesine rağmen, 2007 yılında sektördeki fiyat artışları, imalat sanayiinin üstünde bir değişim göstermiştir.
- Sektördeki fiyat düzeyi 2002 yılında bir önceki yıla göre %21.3 oranında azalış gösterirken; aynı yılda imalat sanayii genelinde %7 seviyesinde bir fiyat azalışı gerçekleşmiştir. 2003 yılında imalat sanayii fiyat endeksi %17.1 oranında artarken, artış oranı kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe yine imalat sanayiinin altında gerçekleşerek %12.4 olmuştur.
- 2007 yılı itibariyle üretici fiyat endeksindeki değişim oranı kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe %49.1 olarak gerçekleşirken, imalat sanayii genelinde %17.7 düzeyinde olmuştur.
- Son yıllarda sektöre ilişkin üretici fiyatlarındaki artışın imalat sanayii genelindeki artışın altında kalması, hem üretici gelirlerinin azalmasına, sektörde ihtiyaç duyulan yeni kapasite artırıcı ve/veya modernizasyon ve iyileştirme yatırımlarının ertelenmesine neden olmakta hem de diğer sektörlerle yönelme eğiliminin güçlenmesine zemin hazırlamaktadır.

Üretici fiyatları endeksinin artış eğilimi göstermesi ve 2007 yılında imalat sanayinin üstünde gerçekleşmesi, yatırımların kârlılığı açısından olumlu bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

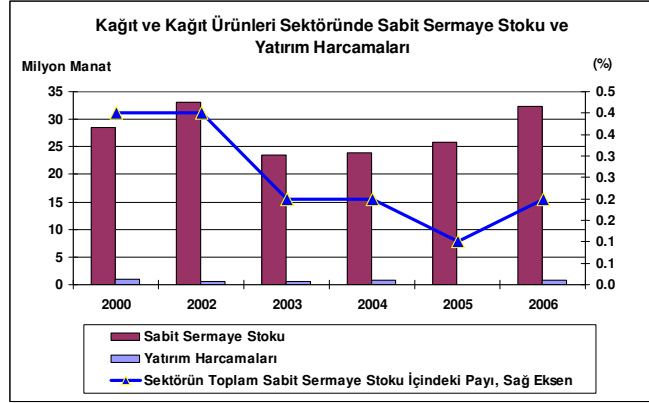
6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar

Azerbaycan Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sanayiinin kullandığı makine ve ekipmanın bir kısmı son dönemde yapılan yatırımlar nedeniyle teknolojik açıdan modern olmakla birlikte, eski dönemden kalma tesislerde daha çok teknolojik ömrünü tamamlamış makineler kullanılmaktadır.

Sektörün üretim kapasitesini artırıcı yatırımlar, sektörde yaşanan gelişim ve hareketliliğin en belirgin işaretleri olarak değerlendirilmektedir. 2000–2006 yıllarını kapsayan dönemde, kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe sabit sermayeyi artırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen yatırım harcamaları toplamı 3.6 milyon manat gibi çok düşük seviyede kalmıştır. Söz konusu durum, sektöre yönelik yatırımların yetersizliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

- Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründeki sabit sermaye stokunda 2000–2006 döneminde pek fazla artış olmamakla birlikte, incelenen dönemde nominal düzeyde yalnızca %13 oranında bir artış sağlanmıştır. 2000 yılı itibariyle cari fiyatlarla 28.5 milyon manat olan sabit sermaye stoku, 2006 yılı sonu itibariyle 32.3 milyon manata yükselmiştir.

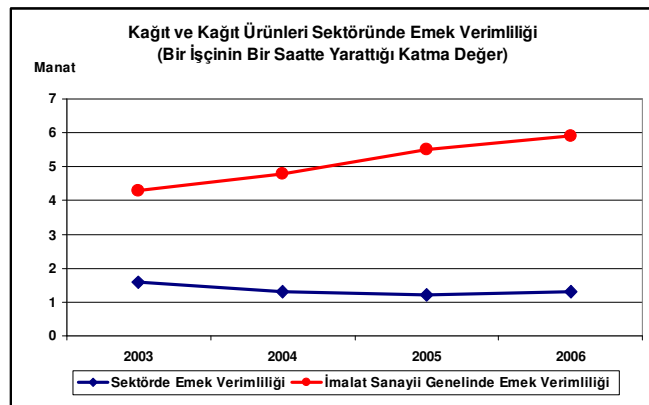
- 2000–2005 döneminde sektördeki sabit sermaye stokunun azalmasına karşın, özellikle 2006 yılında bir önceki yıla göre önemli oranda bir artış sağlanmıştır.
- 2006 yılı sonunda cari fiyatlarla sabit sermaye stokundaki artış, bir önceki yıla göre 6.5 milyon manat olup bu tutar, bir önceki yıla göre %25.2 oranında bir artışı ifade etmektedir.
- 2006 yılı içinde sabit sermaye stokunu artırmaya yönelik olarak yapılan yatırım harcaması tutarı sadece 0.7 milyon manattır ve tamamı yerli yatırımcılar tarafından yapılmıştır. Aynı yıl itibariyle sabit sermayeye yapılan ilave ise 0.7 milyon manattır.
- Sabit yatırımlardan istifade seviyesi, kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe, sanayi sektörünün geneline kıyasla daha yüksek seviyededir.
- Sektörde, sabit yatırımlardan istifade seviyesi genel olarak bir önceki yıla göre artış göstermektedir. Sabit yatırımlardan istifade seviyesi 2000 yılında bir önceki yıla göre %6.8 oranında artış gösterirken, 2002'de %25.8, 2003'te %37.7, 2005'te %16.9 ve 2006'da %4.9 oranında artış gerçekleşmiştir. Bu durum, sektördeki sabit yatırımların etkin olarak kullanıldığını göstermektedir.
- Bir birim hasıla elde etmek için gerekli olan sermaye miktarını gösteren ortalama sermaye hasıla oranı kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe 2000–2006 döneminde düşüş kaydederek; 4.8'den 1.0 düzeyine gerilemiştir. Ortalama sermaye hasıla oranında yaşanan bu gelişme, geçmiş döneme kıyasla, sektörde bir birim hasıla üretimi için daha az sermaye kullanıldığını göstermektedir. Bu oranlar, sanayi sektörünün genelinde, aynı yıllar için sırasıyla 2.0 ve 1.4 olarak gerçekleşmiştir.

Sektörde kullanılan makine ve ekipmanın büyük bir kısmının teknolojik ömrünü tamamlamış olması, yatırımcılar açısından önemli bir fırsat oluşturmaktadır.

7. İşgücü Verimliliği

- Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründe emek verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer) 2003 yılında 1.6 manat düzeyinde iken 2005 yılında 1.2 manat seviyesine inmiş, 2006 yılında ise 1.3 manata yükselmiştir.
- Aynı dönemde imalat

sanayii genelinde emek verimliliği incelendiğinde; 2003 yılında 4.3 manat olan bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer, 2005'te 5.5 ve 2006'da 5.9 düzeyine yükseldiği dikkati çekmektedir.

Sektörde işgücü verimliliği, imalat sanayi genelinin bir hayli altında olup yıllar itibariyle sabit bir eğilim sergilemektedir.

8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet

Sektörde kârlılığın itici gücü, üreticilerin kendi piyasalarında sahip oldukları rekabetçilik güçleridir. Bu anlamda kâğıt ve kâğıt ürünleri sektörünün kârlılık ve rekabetçiliğini etkileyecek unsurlar; hammadde kaynaklarının bulunabilirliği, işgücü temini, işgücüne ödenen aylık ortalama ücret düzeyi, tesisin ölçek büyüklüğü ve üretim teknolojisi, yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda yaşanan rekabet düzeyi ve sektör ürünlerine olan talep ve bunu etkileyen faktörlerdir.

- Sektör, hammadde temini açısından ithalata bağımlılık göstermektedir.
- Sektörün çok az sayıda nitelikli işgücü ihtiyacı olup, niteliksiz işgücü temininde ise herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Sektörde işgücü maliyetleri imalat sanayi ve sanayi sektörünün geneline göre düşüktür.
- Sektörde faaliyet gösteren tesislerin eskiliği, yeni teknoloji ve ölçek büyüklüğü dikkate alınarak yapılacak yatırımların rekabet gücünü ve kârlılığını artıracaktır.
- Sektörde firma sayısı az olup, yurtiçi rekabet düzeyi düşüktür.
- Sektördeki ithalat düzeyi yüksek olup, halkın gelir seviyesi yükseliş eğilimi göstermektedir.
- Kullanıcı sektörlerdeki gelişme sektör ürünlerine (özellikle ambalaj malzemelerine) olan talebi artırmaktadır.

Sektörün hammadde olarak ithalata bağımlı olması, sektör açısından bir tehdit unsuru olarak görülmekle birlikte, ulusal paranın aşırı değerlenmesi hammadde maliyetleri açısından bir avantaj teşkil etmektedir. İşgücü maliyetlerinin düşüklüğü, kullanıcı sektörlerin gelişim potansiyeli ve kişi başına düşen gelir seviyesindeki yükselişler, sektörün rekabet gücü ve kârlılık açısından karşılaştırmalı üstünlükleridir.

9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler

Azerbaycan Cumhuriyeti, bölgede en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke konumundadır. Ülkede son yıllarda yatırım ortamının liberalleştirilmesi amacıyla yasal altyapının hazırlanması konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda getirilen; Vergi Kanunu, Medeni Kanun, Toprak Kanunu, İş Kanunu, Gümrük Kanunu, Yabancı Para Kanunu, Uluslararası Hakemlik Kanunu vs. yasal düzenlemeler hem yerli hem de yabancı yatırımcılar açısından büyük ölçüde yatırım ortamını şeffaflaştırmış ve cazip hale getirmiştir. Yabancı yatırımcıların faaliyeti için herhangi bir özel izin talep edilmemektedir. Lisans talebi ise yabancı yatırımcılar açısından son derece basitleştirilmiştir.

Azerbaycan'da kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektöründeki yatırımlar dahil olmak üzere, bütün sektörlerle yönelik yatırım yapacak yabancı yatırımcılara hükümet tarafından aşağıdaki temel güvenceler sunulmaktadır:

- *Vergi sonrası kârın istenen yere serbestçe transfer edilme garantisi,*
- *Millîleşirmeye ve el koymaya karşı güvence,*
- *Hükümet organlarının illegal faaliyetleri sonucunda, yabancı yatırımcıların fizikî ve parasal kayıplara maruz kalmaları durumunda, zararın veya kaybın karşılanması garantisi.*

9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri

Azerbaycan, *Dünya Ticaret Örgütü*'ne (WTO) katılmak üzere müzakerelere başlamış, bunun yanında hükümet dış ticareti serbestleştirmek için de pek çok adım atmış bulunmaktadır. Azerbaycan yasaları ülkeye ithal edilen mallara uygulanacak çok sayıda gümrük rejimi kabul etmiştir ve bunların içinde yabancı yatırımcılar açısından en önemlileri *transit ithalat, gümrük depoları, gümrük antrepoları, geçici ithalat, gümrük bölgeleri içinde ve dışında işlemedir.*

Azerbaycan'a ithalat esnasında, mal gruplarına göre, nispi olarak %5, %1, %3, %10 ve %15 oranlarında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Maktu vergi oranları ise ise, ölçü birimlerine göre farklılık arz etmekte ve 0.06 sent–40 USD arasında değişmektedir.

İhracat, bazı tür metal ve metal ürünler dışında gümrük vergisinden muaftr.

9.2. Yabancı Para Politikası

Azerbaycan'da döviz işlemleri, Para Düzenleme Kanunu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde yürütülmektedir. Azerbaycan'ın para kontrol yasası, "*yerleşikler*" ve "*yerleşik olmayanlar*" arasında bir ayırım yapmaktadır ve yerleşik kişiler açısından daha sıkı düzenlemeler öngörmektedir. Para operasyonları, *rutin para operasyonları* ve *sermaye hareketlerini içeren para operasyonları* olarak ikiye ayrılmaktadır. Sermaye hareketlerini içeren para operasyonları, Azerbaycan Millî Bankası (AMB) tarafından onaylanan yöntemle yapılmak zorundadır. Bununla beraber, AMB'nin bu noktada herhangi bir prosedürü yoktur ve aslında sermaye hareketlerini de ihtiva eden para operasyonlarına ilişkin bir izin belgesi gerekmemektedir.

Yerleşik-olmayan legal şirketler, yurtiçi döviz piyasasından rutin para operasyonları için döviz satın alabilirler; ancak diğer durumlarda yasal şartların yerine getirilmesi zorunludur. AMB tarafından yeni yapılmış bir düzenlemeye göre, yerleşikler, doğrudan yatırım, menkul kıymet satın alımı, emlak alımı ve yerleşik yabancı bankadaki mevduat hesabına para transferi amaçları doğrultusunda bazı devletlere (OECD üyelerine, Rusya'ya ve Azerbaycan'la yatırımlarla ilgili iki taraflı anlaşması olan ülkelere) para transfer edebilirler. Transferle ilgili olarak herhangi bir özel sınırlama söz konusu değildir.

Yabancı şirketler ve şahıslar, yerel bankalarda hem manat hem de yabancı para hesabı açtırabilirler. Birkaç istisna hariç, çalışanlara yapılan maaş ödemeleri de dahil olmak üzere, Azerbaycan'da gerçekleştirilen tüm ödemeler manat cinsinden yapılmak durumundadır. Yabancı para cinsinden yürütülecek bazı işlemler için AMB'nin izni gerekmektedir.

9.3. Vergiler

Azerbaycan'da iki tür vergi rejimi yürürlüktedir: Ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz sektöründe çalışan şirketler, *petrol konsorsiyumu vergi rejimine* tabidir. *Yasal vergi rejimi* ise tüm diğer yasal kuruluşlara tatbik edilmektedir.

İş dünyasında faaliyet gösteren Azerbaycanlı tüm girişimler, temsilcilik büroları, şubeler ve bireylerin yanı sıra Vergi Kanunu'nda tanımlanan "daimi müesseseler" vasıtasıyla Azerbaycan'da ticarî faaliyette bulunan yabancı şirketler ve bireyler, faaliyetlerinin Azerbaycan'da vergilendirilebilir olup olmadığına bakılmaksızın, vergi otoritelerine tescil ettirmek mecburiyetindedir. Daimi müessese tesis etmemiş bölümler ayrı bir rejime tabidir.

Azerbaycan'da genel kurumlar vergisi oranı %22, katma değer vergisi genel oranı ise %18'dir.

9.4. Özelleştirme

Özelleştirme Kanunu'na göre, yabancı yasal şirketler ve onların bağlı kuruluşları, yabancı yatırımın payının, şirketin kuruluş sermayesinin %50'sinin üzerinde olduğu Azerbaycanlı yasal şirketler, Yabancı uyruklular ve herhangi bir ülke vatandaşı olmayan (devletsiz) şahıslar yabancı yatırımcı statüsünde değerlendirilmektedir:

Azerbaycan'da yasal olarak kabul edilmiş birkaç özelleştirme yöntemi söz konusu olup bu yöntemler aşağıda verilmiştir,

- Stratejik yatırımcılara doğrudan satış,
- Yatırım ihalesinde satış,
- Özel nakit ve belge açık artırmaları,
- Genel açık artırmalar,
- Uygun koşullarla çalışanlara satış.

Dış ticaretle ilgili düzenlemeler, sektördeki yeni yatırımcılar için uygun bir ortam sağlamaktadır. Gümrüklerde, uygulamada ortaya çıkan sorunlar ise, hükümet tarafından giderilmeye çalışılmaktadır.

Azerbaycan'ın yabancı para politikası, yabancı yatırımcılar açısından herhangi bir caydırıcı özellik taşımamaktadır. Yabancı yatırımlar da, çeşitli kanunlarla güvence altına alınmıştır.

Hâlâ bazı yasal düzenleme ve uygulama eksikliklerine karşın, Azerbaycan'da özelleştirme çalışmaları ve serbest piyasa ekonomisine tam olarak geçiş iradesi olumlu bir gelişim göstermektedir.

10. SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> Petrol dışı sektörlerin gelişiminin hükümetin öncelikli program konuları arasında yer alması, Kalifiye olmayan işgücü temininde sorun yaşanmaması, Sektörde aylık ortalama ücret düzeyinin düşük olması, Enerji maliyetlerinin (petrol ve doğal gaz) düşük olması, Başta gıda ve içecek sektörü olmak üzere, kullanıcı sektörlerde sağlanan üretim artışlarının sektör ürünlerine olan talebi artırması, Sektörde devlet kontrolü ve tekeli bir piyasa yapısının bulunmaması. 	<ul style="list-style-type: none"> Üretici fiyatlarının artış oranının imalat sanayii genelinin altında kalması, bu durumun kârlılık oranlarını olumsuz etkilemesi, Teknik bilgi ve becerisi yüksek eleman temininde güçlük çekilmesi, Üretim teknolojisi açısından, ithalata bağımlılığın yüksek olması, Finans sektörünün gelişme sürecini tamamlamaması, Altyapının nispi olarak yetersiz olması, Kayıt dışı ekonominin haksız rekabete yol açması, Hammaddenin tamamıyla ithalata bağımlı olması, 'Hollanda Hastalığı'nın makro ekonomik açıdan handikap yaratması.
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Yerli ve yabancı yatırımcılar açısından yatırım ikliminin olumlu yönde gelişmesi, Sektörde üretim kapasitesi eksikliğinin bulunması, Sektördeki ücret düzeyinin, halen, imalat sanayii ve sanayi sektörünün geneline ait ortalama ücretlerden daha düşük düzeyde bulunması. Ulusal para biriminin aşırı değerlenmesinin, hammadde olarak ithalata bağımlı olan sektörde kârlılığı olumlu etkilemesi, Fon kaynaklarından, yatırımların finansmanına yönelik düşük faizli kredi kullanım imkânlarının bulunması, Petrol gelirlerinden sağlanan fonların öncelikle altyapı yatırımları için kullanılıyor olması, Refah düzeyindeki yükselişlerin, sektör ürünlerine olan talebi artırması, Yeni makine ve teçhizat alımında gümrük muafiyetinin uygulanması. 	<ul style="list-style-type: none"> Sektörde, dünya ölçeğinde (Çin, Hindistan ve Uzakdoğu ülkelerinden kaynaklanan) çok yoğun bir rekabet yaşanması, Ulusal para biriminin aşırı değerlenmesinin, ithalatı artırıcı etkide bulunması, Bürokratik engellerin bulunması, Gelir dağılımının dengesiz olması, Karabağ sorununun devam etmesi.

11. Genel Değerlendirme

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan etmiş ve o tarihten itibaren büyük petrol gelirlerinin önemli katkısıyla hızlı bir iktisadî büyüme/kalkınma sürecine girmiştir. Ekonominin yaklaşık %90'ına yakın bölümünü oluşturan petrol ve petrol ürünleri sektörünün dışında kalan sektörlerin geliştirilmesi, Azerbaycan hükümetinin bölgelerarası gelişmişlik farklılığının ve yoksulluğun azaltılması yönünde uygulamaya koyduğu sosyo ekonomik programların da temel unsurunu oluşturmaktadır.

Azerbaycan hükümetinin uygulamakta olduğu bu politika, diğer sektörlerin yanı sıra kâğıt ve kâğıt ürünleri sanayiine yönelik yatırım kararlarının verilmesinde önemli bir teşvik unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Yapılan analiz ve değerlendirmeler ışığında sektörle ilgili temel bulgular aşağıda özetlenmektedir:

- Sektör son iki yılda büyüme göstermiş, 2007 yılında bir önceki yıla göre %33.6'lık büyüme performansı sergilemiştir. Ancak, üretimin GSYİH içindeki payı %1'ler düzeyindedir.
- Kâğıt ve kâğıt ürünleri sektörü, genel olarak ithalata bağımlı bir görünüm arz etmektedir. Sektörün dış ticaret rakamları incelendiğinde, 2002–2007 dönemi genelinde sektördeki dış ticaret hacminin 351.7 milyon USD düzeyine ulaştığı ve bunun %96.3 gibi önemli bir kısmının ithalattan oluştuğu dikkati çekmektedir. Ülke ithalatı içerisinde %5.7 düzeyinde pay alan kâğıt ve kâğıt ürünleri sektörü, yeni yatırımlar açısından avantajlı gözükmemektedir.
- Ulusal paranın değerli olması ithalatı cazip kılmaktadır.
- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret düzeyinin, 2000–2007 döneminde artış göstermesine rağmen, halen imalat sanayii ve sanayi sektörü geneline ait ortalama ücretlerin bir hayli altında bulunması, sektöre yönelik yatırım kararlarında, yatırımların kârlılığı açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir. 2007 yılı itibarıyla, sektörün ortalama ücret düzeyi 106 manat iken, imalat sanayiinde 194, sanayi sektörü genelinde ise 350 manattır.
- Sektörde nitelik gerektirmeyen üretim faaliyetleri için işgücü temininde bir sorun olmayacağı düşünülmektedir.
- Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin mülkiyet yapısına bakıldığında, işletmelerin %91'inin özel sektör işletmeleri olduğu görülmektedir. Bu anlamda, kamu işletmelerinin yaratabileceği bir haksız rekabet söz konusu değildir.
- Enerji maliyetlerinin düşük olması (petrol, doğalgaz) yatırımlar açısından bir maliyet avantajı sağlamaktadır.
- Sektördeki ürün fiyatları 2003–2007 döneminde sürekli artış göstermiştir. Özellikle 2007 yılındaki fiyat artışı imalat sanayii genelinin bir hayli üzerinde gerçekleşmiştir (sektör fiyat artışı %49.1, imalat sanayii geneli %17.7).
- İşgücü verimliliğinin mevcut durumda imalat sanayii geneline göre düşük olduğu görülmektedir (2003–2006 dönemi ortalaması olarak sektörün işçi başına yaratılan katma değeri 1.3 manat iken, aynı değer imalat sanayii geneli için 5.9 manattır). Buradan hareketle, yeni teknoloji ve yüksek verimlilik sağlayan yatırımlar kârlılık ve rekabet açısından avantajlı olacaktır.
- Sanayi sektörü yatırımlarında ithal edilecek yeni makine-teçhizat için gümrük vergisi istisnası bulunmaktadır.

- Ayrıca, gıda ürünleri ve içecek sektörü başta olmak üzere imalat sanayiinin gelişmesiyle birlikte kâğıt, karton ve bunlardan hazırlanan ürünlere (kutu ve ambalaj ürünleri) olan talebin de önemli oranda artacağı göz önüne alındığında, özellikle kâğıt ve kartondan kutu ve ambalaj sanayiine yönelik yatırım ihtiyacı, yatırımcılar açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir avantajdır.

Sonuç olarak; sektörün ithalat düzeyi ve yapısı ile başta gıda ve içecek sektörü olmak üzere kullanıcı sektörlerine sağlayacağı avantajlar dikkate alındığında, özellikle yurtiçi talebin karşılanması amacıyla kâğıt ve kâğıt ürünleri sektöründe yapılacak yatırımların, rekabet üstünlüğüne sahip ve kârlı olacağı tahmin edilmektedir.

EK: AZERBAJCAN KÂĞIT VE KÂĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ-1

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Üretim İstatistikleri							
Üretim Değeri (cari fiyatlarla milyon manat) (1)	6.0	13.3	19.8	21.0	26.2	31.9	36.2
Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	7.0	-3.9	50.3	-20.7	-9.2	9.7	33.6
İmalat Sanayii Genelinde Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	15.3	5.5	17.7	10.2	16.0	6.9	7.3
Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	102.6	119.4	92.4	50.5	55.4	74.0
Sanayi Sektörü Genelinde Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	108.9	115.5	122.1	163.0	222.7	276.1
Sektörün Sanayi Üretimi İçindeki Payı (2000 yılı mukayeseli fiyatlarına göre)	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.2	0.1
Üretimin Mülkiyete Göre Dağılımı (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Devlet	7.0	2.8	4.1	3.4	8.8	8.5	-
Özel	93.0	97.2	95.9	96.6	91.2	91.5	-
Üretimin GSYİH İçindeki Payı (%)	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
2. İşyeri İstatistikleri							
Faaliyet Gösteren Tesis Sayısı (Adet)	143	163	152	162	193	205	-
Devlet	54	42	29	24	25	21	-
Özel	89	121	123	138	168	184	-
Tesis Sayısının Sanayi Sektörü Genelinde İçindeki Payı (%)	7.2	6.9	6.3	6.6	7.5	7.7	-
İşyeri Sayısının Dağılımı (%)	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Küçük	-	95.1	95.4	95.7	86.0	89.3	-
Orta ve Büyük	-	4.9	4.6	4.3	14.0	10.7	-
Kişisel Üreticilerin Sayısı (Kişi)	119	191	347	490	719	944	-

(1): Kişisel üreticilerin payları dahil

Not: 2007 yılı üretim endeksi, üretimin bir önceki yıla göre değişimi dikkate alınarak hesaplanmıştır.

EK: AZERBAJCAN KÂĞIT VE KÂĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –2

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
3. İstihdam İstatistikleri							
Çalışan Sayısı (Bin Kişi)	2.3	2.5	2.2	2.4	2.4	2.6	2.7
Önceki Yıla Göre Değişim (%)	-32.4	8.7	-12.0	9.1	0.0	8.3	3.8
Çalışanların Sanayi Geneli İçindeki payı (%)	1.1	1.4	1.3	1.4	1.3	1.4	1.4
Sektörde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	37.3	39.2	40.8	52.4	66.8	79.8	105.5
İmalat Sanayii Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	56.9	69.8	88.9	98.3	115.2	140.5	193.7
Sanayi Sektörü Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	87.2	113.6	137.1	187	213.2	260.9	349.7
4. Fiyat ve Ücret Endeksi							
Sektör Üretici Fiyatlar Endeksi (Değişim) (%)	-	-21.3	12.4	3.0	2.4	18.3	49.1
İmalat Sanayii Üretici Fiyat Endeksi (Değişim) (%)	-	-7.0	17.1	7.4	5.9	24.6	17.7
Sektörde Ücretlerdeki Değişim (Önceki yıla göre nominal artış) (%)	11.3	5.4	4.1	28.4	27.5	19.5	32.2
İmalat Sanayii Genelinde Ücretlerdeki Değişim (%)	34.0	15.2	27.4	10.6	17.3	21.9	37.9
5. Dış Ticaret							
İhracat (Bin USD)	-	572	841	2.984	3.338	2.597	2.779
İthalat (Bin USD)	-	34,132	27,872	42,678	58,431	80,510	95,014
Dış Ticaret Hacmi (Bin USD)	-	34,704	28,713	45,662	61,769	83,107	97,793
Dış Ticaret Dengesi (X-M) (Bin USD)	-	-33,560	-27,031	-39,695	-55,093	-77,913	-92,235
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (X/M) (%)	-	1.7	3.0	7.0	5.7	3.2	2.9
İhracatın Ülke Toplam İhracatı İçindeki Payı (%)	-	0.03	0.04	0.14	0.15	0.12	0.13
İthalatın Ülke Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	-	2.05	1.67	2.56	3.51	4.83	5.70

EK: AZERBAYCAN KÂĞIT VE KÂĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –3

	2000	2002	2003	2004	2005	2006
6. Yatırımlar						
Sabit Sermaye Stoku (cari fiyatlara göre) (Milyon Manat)	28.5	33.1	23.6	23.9	25.8	32.3
Sabit Sermaye Stokunda Değişim (Bir önceki yıla göre değişim %)	0.4	6.0	1.9	1.5	16.0	17.2
Sektördeki Sabit Sermaye Stokunun Toplam Stok İçindeki Payı (%)	0.4	0.4	0.2	0.2	0.1	0.2
Yıl İçinde Yapılan Sabit Sermaye Yatırım Harcamaları (Milyon Manat)	1.0	0.6	0.6	0.7	0.0	0.7
Yabancı Yatırımlar	-	0.2	-	-	-	-
Yerli Yatırımlar	1.0	0.4	0.6	0.7	0.0	0.7
Toplam İçindeki Payı (%)	0.10	0.03	0.02	0.01	0.00	0.02
Yıl Sonunda Sabit Sermayeye Yapılan İlaveler (Milyon Manat)	0.05	0.40	1.60	0.69	0.01	0.69
Toplam İçindeki Payı (%)	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0
Sabit Yatırımlardan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim) %	6.8	25.8	37.7	20.9	16.9	4.9
Sanayi Sektörü Genelinde Sabit Yatırımdan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim %)	4.7	-2.3	-13.0	-11.4	30.2	44.2
Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	4.8	2.5	1.2	1.1	1.0	1.0
Sanayi Sektörü Genelinde Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	2.0	2.3	2.4	2.5	2.0	1.4
7. Verimlilik						
Emek Verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer) (Manat)	-	-	1.6	1.3	1.2	1.3
İmalat Sanayii Genelinde Emek Verimliliği (Manat)	-	-	4.3	4.8	5.5	5.9
8. Önemli Mahsullerin Üretimi						
Ağartılmamış kâğıt ve kartonlar (Bin ton)	0.1	0.5	3.2	7.6	5	5.1
Kartondan mamul kutular (ton)	-	202.2	457.4	930	955	1,132.4
Kâğıt havlu ve mendiller (ton)	28.2	78.1	82.8	99.1	283	1,292.0
Kitap, broşür vb. ürünler (milyon adet)	72.1	32.8	154.1	35.6	77.5	22.7
Gazete ve mecmualar (Milyon adet)	699.1	814	1,075	22,986	5,436	5,408.5
Diğer basılı materyaller (Bin Manat)	751.6	1,305	1,028	3,086	4,568	8,854

(*): Sabit Sermaye Stoku / Üretim Değeri hesap yöntemiyle tarafımızca hesap edilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi

**MAKİNE İMALATI
SEKTÖRÜ**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi	1
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri	1
3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler	2
3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı.....	2
3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı	3
3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler	4
4. Dış Ticaret	5
4.1. Dış Ticaret Hacmi	5
4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri.....	5
4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri	6
4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	6
5. Üretici Fiyatları	7
6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar	7
7. İşgücü Verimliliği	9
8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet	9
9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler	10
9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri.....	10
9.2. Yabancı Para Politikası	10
9.3. Vergiler	11
9.4. Özelleştirme.....	11
10. SWOT Analizi	12
11. Genel Değerlendirme	13
Ek: Azerbaycan Makine İmalatı Sektörü Göstergeleri	15

1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi

Azerbaycan'da makine imalatı sektörü, gelişim periyodunun ilk evrelerinde, petrol ekipmanları imalatı üzerinde odaklanmıştır. 1970'ler ve 1980'ler boyunca sektör sürekli olarak gelişmiş ve tarım, yol yapımı, hafif imalat ve gıda işleme sektörünü de içine alan yeni alanlara doğru genişlemiştir. Bununla beraber, yeni teknolojilere ve ekipmanlara yatırım yapılmaması nedeniyle makine imalatı sektörü, sahip olduğu kapasitenin sadece küçük bir bölümünde üretim yapabilmektedir. Özel yatırım programları temelinde yapılan özelleştirmeyi de ihtiva eden yakın geçmişteki reformlar, sektörün gelişimine yönelik yeni beklentiler oluşturmuştur. Hükümetin öncelikli konularından bir tanesi, otomotiv sektörüne dönük makine imalatında uzmanlaşacak girişimlerin desteklenmesidir.

Öte yandan, Azerbaycan'ın petrol üretim merkezi olmaya çok erken dönemlerde başlamış olmasının bir sonucu olarak, petrol ekipmanları endüstrisi, eski Sovyetler Birliği döneminde sanayinin kalbinde yer almıştır. Petrol ve gaz üretiminde kullanılan ekipmanın yaklaşık %70'i Azerbaycan'da imal edilmiş ve Sovyetler Birliği'nin petrol ve gaz üreten tüm bölgelerinde kullanılmıştır.

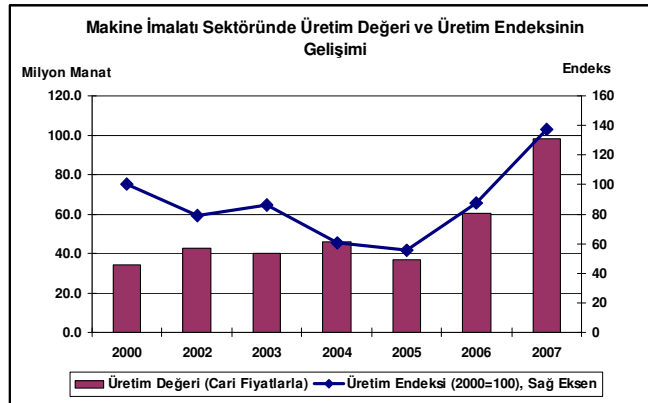
Petrol ve gaz ekipmanları dünya genelinde otuz beş ülkeye ihraç edilmiştir. *Azerbaycan Petrol Makineleri İnşa Sanayii*, petrol sahaları yanında makineler üreten yüksek yoğunluktaki tesislerdendir. Azerbaycan'ın ortak petrol ve gaz makine imalat sanayiinin başlangıcı 1935 yılına kadar gitmektedir. Petrol makineleri inşa sanayii, iki nedenden ötürü Azerbaycan'ın öncü endüstrisi olarak kabul edilmiştir:

- *Sektörün uluslararası ve fiyat esasına dayalı ticarî faaliyetleri, ülkeye giren uluslararası para akışının potansiyel kaynağıdır;*
- *Sektörün aktivitesi, hem Azerbaycan hem de dünya genelindeki müşteriler açısından yüksek hidrokarbon üretim oranının korunabilmesi için çok önemlidir.*

Yeni teknolojilere ve ekipmanlara yatırım yapılmaması nedeniyle makine imalatı sektörü, sahip olduğu kapasitenin sadece küçük bir bölümünde üretim yapabilmektedir.

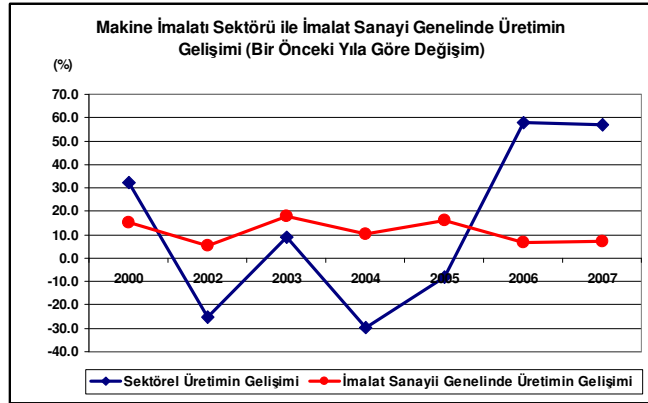
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri

- Makine imalatı sektörünce gerçekleştirilen üretimin GSYİH içindeki payı 2000–2004 yıllarını kapsayan dönem içinde %0.3 seviyesinde seyretmiş; 2006–2007 döneminde ise %0.2'ye gerilemiştir.
- Makine imalatı sektöründe üretim endeksi dalgalı bir seyir izlemiştir. 2000'de 100 olan endeks değeri, 2005 yılında 55.5 düzeyine kadar gerilemiş, ancak 2006 ve 2007 yıllarında üretimde sağlanan önemli gelişmeler neticesinde endeks değeri 2006'da 87.7, 2007'de ise 137.5 düzeyine yükselmiştir.

- Aynı dönem içerisinde sanayi sektörü genelinde üretim endeksi ise devamlı bir şekilde artış kaydederek, 2006'da 222.7, 2007'de ise 276.1 olarak gerçekleşmiştir.
- Makine imalatı sektörü üretiminin toplam sanayi üretimi içindeki payı, 2000 yılı mukayeseli fiyatlara göre, 2000'de %1.1 iken, devamlı bir şekilde azalış kaydederek, 2007 yılı itibariyle %0.6 düzeyine gerilemiştir.
- Sektörde 2000 yılında 34 milyon manat olan üretim değeri, 2004 yılında 46 milyon manat seviyesine yükselmiş; 2005'te 36.6 milyon manata geriledikten sonra, 2006 ve 2007 yıllarında tekrar toparlanarak, sırasıyla 60.1 ve 98.4 milyon manat düzeylerine yükselmiştir.

- 2000 yılında makine imalatı üretimi bir önceki yıla göre %32.4 oranında artış göstermesine karşın, 2002 yılında %25.2 ve 2004 yılında da %29.6 oranında üretim kaybı yaşanmıştır. Bununla birlikte, 2006 ve 2007 yıllarında üretim, bir önceki yıla göre, sırasıyla %58 ve %56.8 oranlarında artış sağlamıştır.

- Makine imalatı sektöründe, yıllar itibariyle, özelleştirme sürecine paralel bir şekilde devletin payı azalmakta, özel sektörün payı ise artmaktadır. 2000 yılı itibariyle makine imalatı sektöründe elde edilen üretimin %94.4'ü devlet tarafından gerçekleştirilirken, bu oran 2006 yılı sonunda %57.4'e kadar gerilemiş, özel sektörün üretim içindeki payı, özelleştirme programlarının sonucunda ciddi biçimde artış kaydetmiştir.
- 2007 yılı istatistiklerine göre; Azerbaycan'da imal edilen kuyu pompası 6,500 adet; çift taraflı petrol pompası (tezgâhı) 586 bin adet; klimalar 800 adet; buzdolabı-soğutucu 8,900 adet ve kuyu sondaj makinesi 315 adettir. 2000–2007 periyodunda, çift taraflı petrol pompası üretiminde önemli miktarda artış (yaklaşık 7.5 kat) gerçekleşmesi dikkat çekmektedir.

Sektörün GSYİH ve sanayi üretimine katkısı düşük olup üretim endeksi son yıllarda artış eğilimi göstermektedir.

3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler

- Azerbaycan makine imalatı sektöründe herhangi bir devlet kontrolü bulunmamaktadır.
- Sektörde tekeli piyasa yapısı yoktur.
- Sektörde fiyat düzenlemesi söz konusu değildir.

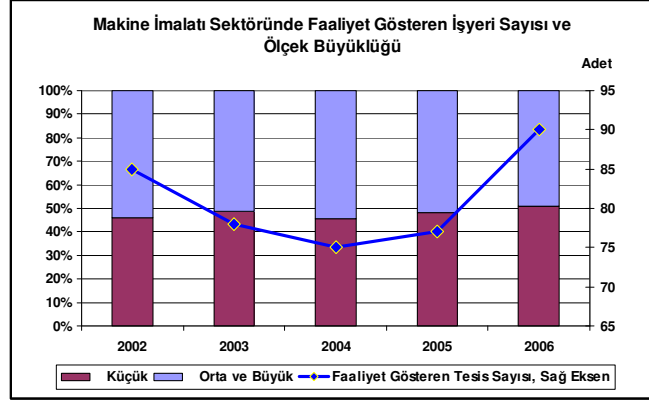
3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan bağımsızlık ve geçiş ekonomisi süreci, Azerbaycan ekonomisinin pek çok sektöründe olduğu gibi, makine imalatı sektöründe de hızlı bir özelleştirme gerçekleştirilmesine zemin hazırlamış; devlet işletmelerinin

veya kolektif imalat tesislerinin büyük bölümü özel sektöre devredilmiş ve bu yönde önemli teşvikler verilmiştir.

Makine imalatı sektörünün sahiplik yapısının gelişimine bakıldığında şu tespitlere ulaşılmaktadır:

- 2000 yılı itibariyle makine imalatı sektöründe faaliyet gösteren toplam 86 adet işyerinin %31.3'ü özel sektöre ait iken, bu oran 2004'te %41.3 ve 2006'da %62.2 düzeyine ulaşmıştır. 2006 yılı itibariyle sektörde imalat yapan tesis sayısı ise 90'dır.
- Sektördeki işletmelerin ölçek büyüklüğüne göre dağılımı incelendiğinde; 2002 yılında işyeri sayısının %46'sının küçük işletmelerden, %54'ünün orta ve büyük işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Bu oranlar, 2006 yılında sırasıyla %51 ve %49 olarak tespit edilmiştir. Sektörde ölçek büyüklüğünün gelişimi, küçük ölçekli işletmelerin payının arttığını ortaya koymaktadır.
- Sektörde 2007 yılı itibariyle ortaya çıkan 98.4 milyon manatlık üretim değerinin %81.4'ü orta ve büyük işletmeler tarafından, %18.6'lık bölümü de küçük işletmeler tarafından gerçekleştirilmiştir.
- Makine imalatı sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısının sanayi sektörü içindeki payı, 2000 yılından itibaren %3'ün bir miktar üzerinde seyretmiş; 2002 yılında %3.6; 2004 yılında %3.1; 2006 yılında %3.4 olmuştur.
- Sektörde yer alan ferdi işletme sahiplerinin sayısı 2000 yılında 4 kişi iken; 2000–2006 döneminde 14 kat artış göstererek, 2006 yılında 60 kişi olmuştur.

3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı

Azerbaycan'da makine imalatı sanayiinin yoğunlaştığı şehir veya bölgeler Bakü, Shamaky ve Ganja'dır. Özellikle Bakü ve Shamaky, petrol ve türevleri sektörünün ihtiyaç duyduğu makine ve ekipmanın (kuyu pompası, petrol pompası, kuyu sondaj makinesi gibi) imalatında bir hayli eskiye dayanan tecrübe ve bilgi birikimine sahiptir. Bu iki şehir, aynı zamanda klima, buzdolabı ve soğutucu imalatında dikkat çekmektedir. Küçük mutfak aletleri, yazarkasalar vb. imalatında yine Bakü ve Ganja'nın ön plana çıktığı görülmektedir.

Makine İmalatı Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı (Bin Manat)		
	2006	% Dağılım
Bakü Şehri (Kasabalarla)	48,300.0	80.4
Abşeron	2,089.0	3.5
Gence-Kazak	724.0	1.2
Şeki-Zagatala	251.1	0.4
Kuba-Kaçmaz	11.6	0.0
Aran	8,693.0	14.5
Toplam Üretim	60,068.7	100.0

Not: Hanehalkı üretimi hariç.

- 2006 yılı itibariyle sektörde sağlanan 60.1 milyon manatlık üretimin (hane halkı üretimi hariç) %80.4'lük bölümü Bakü şehrinde gerçekleştirilirken, %14.5'i Aran, %3.5'i de Abşeron iktisadî bölgesi tarafından sağlanmıştır.

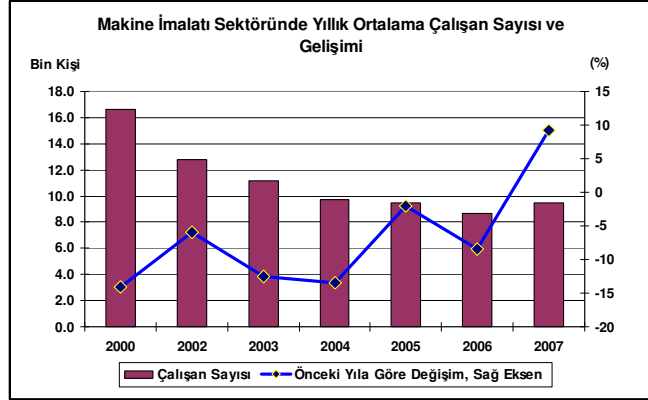
3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler

Azerbaycan makine imalatı sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 2000–2007 periyodunda önemli bir azalış eğilimine girmiştir. Dikkat çekici bu gelişmenin hem sektörde hem de sanayinin genelinde ortalama ücretlerin arttığı bir dönemde yaşanmasını, tesislerde üretim teknolojisinin yıldan yıla iyileştirilmesiyle birlikte, üretimde kullanılan emek yoğunluğunun azalmaya başladığının bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür.

- 2000 yılında sektörde 16.6 bin kişi istihdam edilmekte iken, bu sayı 2004'te 9.7 bine, 2007 yılına gelindiğinde ise 9.5 bine düşmüştür.

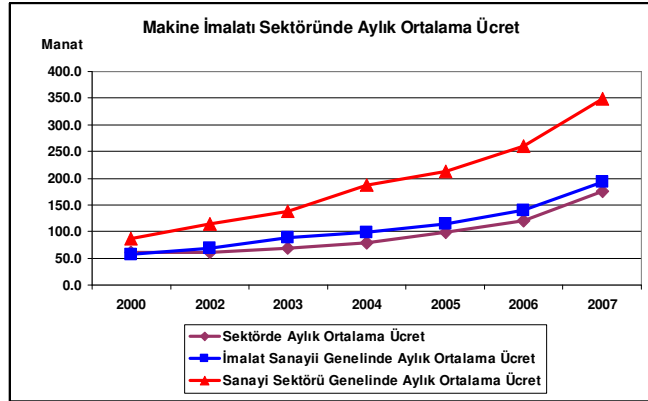
- 2007 yılında ise çalışan sayısında bir önceki yıla göre %9.1 oranında artış sağlanmıştır.

- Makine imalatı sektöründe istihdam edilenlerin sanayi sektöründe istihdam edilenler içindeki payı, 2003–2007 periyodunda sürekli olarak azalmıştır. Bu oran 2000 yılında %8.3 iken 2006 yılı sonunda %4.7'ye kadar düşmüştür.

- 2000 yılında makine imalatı sektöründe çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret 60.9 manat iken, bu tutar 2004 yılına gelindiğinde 79.4 manata, 2007 yılında ise 175.5 manata ulaşmıştır. 2000–2007 döneminde sektörde aylık ortalama ücretlerdeki artış %188.1 olmuştur.

- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret, imalat sanayiine yakın bir seviyede iken, sanayi sektörü genelinin altındadır. 2007 yılı itibariyle imalat sanayiinde aylık ortalama ücret 193.7 manat iken, sanayi sektörünün genelinde 349.7 manattır.

- 2002–2007 aralığında, makine imalatı sektöründe gerçekleşen nominal ücret artış oranları, -2004–2006 aralığı hariç olmak üzere- imalat sanayiindeki nominal ücret artış oranlarının altında seyretmiştir.

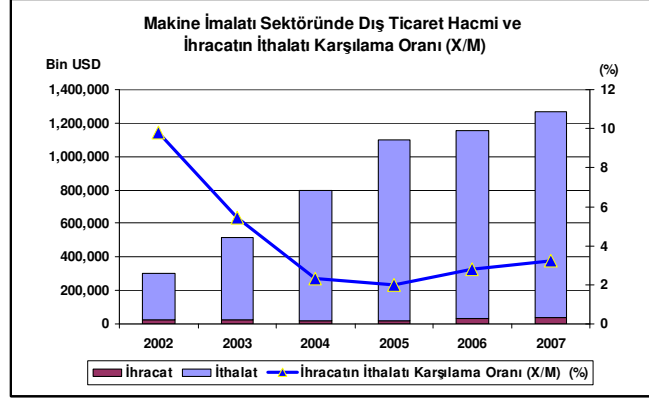
Sektörde faaliyet gösteren firma sayısının az olması ve mevcut tesislerin teknolojilerinin eskimesi, yeni yatırımları cazip kılmaktadır.

Sektör genelinde aylık ortalama ücretlerin artış eğiliminde ve imalat sanayiine yakın düzeyde bulunması, kârlılık oranlarını olumsuz etkilemektedir.

4. Dış Ticaret

4.1. Dış Ticaret Hacmi

- Azerbaycan makine imalatı sektörünün ulaştığı dış ticaret hacmi (2007 yılı itibariyle 1,26 milyar USD) ağırlıklı olarak ithalattan oluşmaktadır.
- 2002 yılı verilerine göre 300 milyon USD tutarındaki dış ticaret hacminin %91'i ithalattan oluşurken, 2007 yılı itibariyle bu oran %96.8'e yükselmiştir. Zaman içinde eskiyen teknolojinin çağın gereklerine cevap verebilecek nitelikte imalat gerçekleştirememesi ve teknolojinin yenilenmesine ve kapasite artırımına yönelik yatırımların yapılamaması, sektörü bugün itibariyle önemli ölçüde dışa bağımlı bir konuma itmiştir.

- Gerçekleştirilecek yeni yatırımların sağlayacağı kapasite artışı ve yüksek teknoloji ürünlerin imalatı, sektörün dışa olan bağımlılığını azaltacağı gibi, bu sektörde imal edilecek makine ve ekipmanı üretiminde sabit sermaye olarak kullanan, başta tarım ve gıda sektörleri olmak üzere, diğer petrol-dışı sektörlerle de büyük katkı sağlayacaktır.

4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri

Azerbaycan makine imalatı sektöründe ihracat imkânları bir hayli kısıtlıdır.

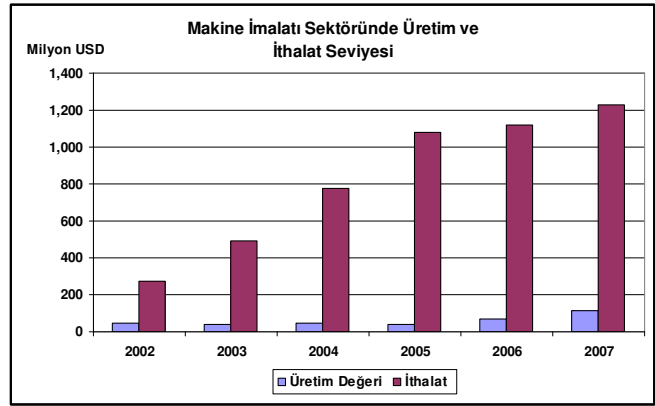
- İhracat 2002–2007 döneminde %48 oranında artış göstererek 2007 yılı sonunda 39.6 milyon USD seviyesinde gerçekleşmiştir.
- Sektör ihracatının ülkenin toplam ihracatı içindeki payı, 2007 yılı itibariyle %1.83'tür.
- 2007 yılında sektör ihracatının %75.5'i BDT ülkelerine^(*), %24.5'i ise BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Sektörde imal edilen/edilecek yüksek kalite standardına sahip ve inovasyon içeren makine ve ekipman, esas itibariyle yurtiçi piyasanın ihtiyacını karşılamaya ve dışa olan bağımlılığı azaltmaya yönelik olmakla birlikte, bölgede belli başlı piyasalara da sevk edilebilecektir.
- Coğrafi konumun verdiği avantaj, Rusya, Orta Asya ve İran'ı özellikle hedef pazar olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır.
- Sektörde kullanılan Sovyet döneminden kalma eski teknoloji ürünü ve/veya geleneksel makine-teçhizatın yenilenmesi, ihracata yönelik ürün çeşitlenmesini ve rekabetçiliği de beraberinde getirecektir.

(*) BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ülkeleri; Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna.

4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri

Azerbaycan makine imalatı sektörü büyük ölçüde dışa bağımlıdır.

- 2002–2007 döneminde ithalattaki artış oranı %348.9 olmuş; ithalat harcamaları 2007 yılı sonunda 1,228 milyon USD, dış ticaret açığı ise 1,188 milyon USD olarak kaydedilmiştir.
- Azerbaycan'ın toplam ithalatı içindeki en büyük payı, makine imalatı sektörü oluşturmaktadır.
- Sektörde gerçekleştirilen ithalatın ülke toplam ithalatı içindeki payı 2002–2007 periyodunda sürekli artış eğilimi sergilemiştir. Sektörün 2002 yılında %16.4 düzeyinde olan toplam ülke ithalatı içindeki payı, 2004'te %46.6'ya, 2006'da %67.4'e ve 2007'de %73.7'ye ulaşmıştır.
- Makine imalatı sektöründe gerçekleştirilen ithalatın önemli bir bölümünü boilerler, çeşitli makineler ve mekanik aletler ve bunların parçaları oluşturmaktadır.
- 2007 yılı itibariyle sektör ithalatının %21.7'si BDT ülkelerinden, %78.3'ü BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Sektördeki ithalat düzeyi, üretim hacmi ile mukayese edildiğinde, ithalat hacminin üretim değerinin 15–20 kat üzerinde olduğu ve sektördeki talebin daha ziyade ithalat yoluyla karşılandığı dikkati çekmektedir. 2002 yılında sektör üretim değerinin 6 katı üzerinde bir ithalat yapılmışken, 2005'te üretim değerinin 28 katında ithalat gerçekleştirilmiştir.
- 2006 yılında sektör üretim değerinin yaklaşık 17 katında ithalat yapıldığı makine imalat sektöründe, 2007 yılı ithalat hacmi, üretim değerinin 11 katı olarak gerçekleşmiştir.

4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

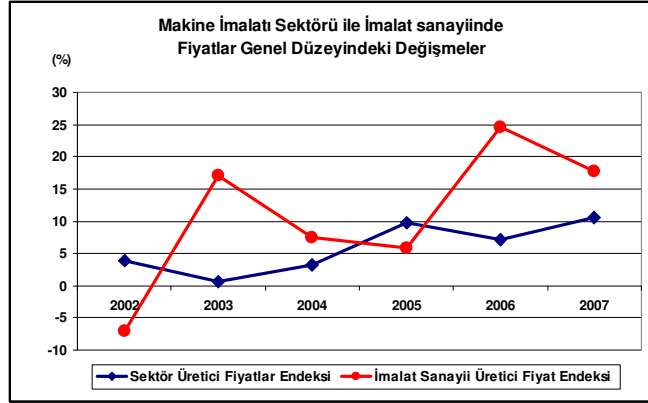
- Sektörde ihracatın ithalatı karşılama oranı son derece düşüktür. İhracatın ithalatı karşılama oranı yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlerken, azalmanın da devam ettiği dikkat çekmektedir.
- İhracatın ithalatı karşılama oranı 2002 yılında %9.8; 2004 yılında %2.3; 2006 yılında %2.8 ve 2007 yılında %3.2'dir.
- 2002–2007 dönemi genelinde makine imalatı sektöründe dış ticaret dengesi, 4.9 milyar USD açık verirken, açık tutarı 2007 yılında 1.2 milyar USD olmuştur.

Sektörde dış ticaret hacmi yıllar itibariyle sürekli olarak artmakta ve sektör büyük ölçüde dışa bağımlı bir yapı arz etmektedir.

Sektöre yönelik, yüksek kalite standardına sahip ve inovasyon içeren makine ve ekipman yatırımı, esas itibariyle yurtiçi piyasanın ihtiyacını karşılamaya yönelik olmasının yanında, Orta Asya ve Hazar Bölgesi'nde yer alan diğer petrol üreticisi ülkeler de önemli bir pazar olarak değerlendirilmektedir.

5. Üretici Fiyatları

- Makine imalatı sektöründe üretici fiyatları 2001–2002 döneminde %3.8 oranında yükselmiş; aynı dönemde imalat sanayii genelinde ise %7 seviyesinde azalış olmuştur. 2004–2005 döneminde, imalat sanayii üretici fiyat endeksindeki artış oranı %5.9'da kalırken, aynı dönemde makine imalatı üretici fiyatları %9.7 oranında yükselmiştir.
- 2005–2006 döneminde ise, üretici fiyat endeksi artışı makine imalatı sektörü ve imalat sanayiinin geneli için, sırasıyla %7.1 ve %24.6 seviyelerinde gerçekleşmiş, bunun sonucunda sektör üreticilerinin gelir artışı, imalat sanayiinin bir hayli altında kalmıştır.
- 2002–2007 dönemi itibariyle, sektörde üretici fiyatlarındaki artışlar, imalat sanayii genelinin (2002 ve 2005 yılları hariç) sürekli olarak altında kalmıştır.
- Sektöre ilişkin üretici fiyatlarındaki artışın imalat sanayii genelindeki artışın altında kalması, hem üretici gelirlerinin azalmasına ve dolayısıyla sektörde ihtiyaç duyulan yeni kapasite artırıcı yatırımların ve/veya modernizasyon ve iyileştirme yatırımlarının ertelenmesine neden olmakta hem de diğer sektörlerle yönelme eğiliminin güçlenmesine yol açabilmektedir.

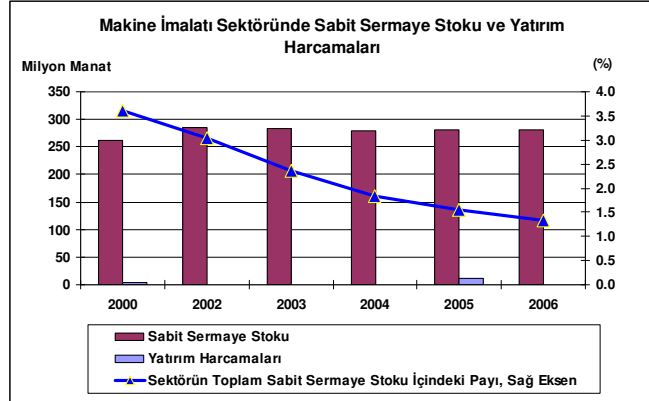
Üretici fiyatları endeksinin artış eğilimi göstermesine rağmen imalat sanayinin altında gerçekleşmesi, nispi olarak, yatırımların kârlılığı açısından bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar

Azerbaycan makine imalatı sanayii çok büyük oranda ithalata bağımlıdır. Sektörün üretim kapasitesini artırıcı yatırımlarla birlikte, tedricî olarak dışa bağımlılık azalacak ve zaten kuvvetli bir makine imalatı altyapısına sahip ülke, kendi ihtiyacı olan ürünlerin belirli bir bölümünü yine kendisi imal edebilecek seviyeye gelebilecektir. Diğer taraftan,

sektörün arzu edilen gelişme çizgisini yakalama süresine bağlı olarak, orta ve uzun vadede, bölgede yer alan diğer petrol üreticisi ülkelerin ihtiyaçlarının karşılanması da söz konusu olabilecektir. Ne var ki, sektörde yaşanan gelişim ve hareketliliğin en belirgin işaretleri olarak değerlendirilebilecek yatırımlar, bugün itibarıyla arzu edilen seviyede bulunmamaktadır. 2000–2006 yıllarını kapsayan dönemde, makine imalatı sektöründe sabit sermayeyi artırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen yatırım harcamaları toplamı 16.5 milyon manat düzeyinde kalmıştır.

- 2006 yılı sonu itibarıyla cari fiyatlarla sabit sermaye stoku 281.4 milyon manattır.
- 2006 yılı sonunda cari fiyatlarla sabit sermaye stokundaki *azalış*, bir önceki yıla göre 0.1 milyon manattır.
- 2006 yılı içinde sabit sermaye stokunu artırmaya yönelik olarak yapılan yatırım harcaması tutarı 0.5 milyon manat olup tamamı yerli yatırımcılar tarafından yapılmıştır. Aynı yıl itibarıyla sabit sermayeye yapılan ilave ise yine 0.5 milyon manattır.

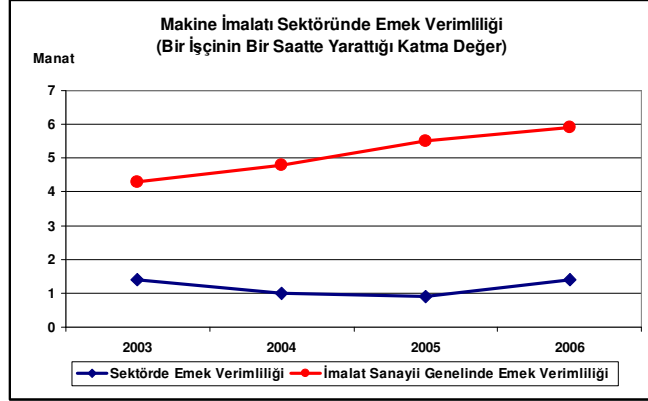

- Sektörde, 2000–2006 döneminde sabit yatırımlardan istifade seviyesi -2005 yılı hariç- bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Sabit yatırımlardan istifade seviyesi, 2000 yılında bir önceki yıla göre %36.3 oranında artış gösterirken, 2003'te %1.1 ve 2004'te %17.3 oranında artış gerçekleşmiş; 2005 yılında ise %31.7 oranında azalma kaydedilmiştir. 2006 yılı artış oranı %47'yi bulmuştur. Bu durum, makine imalatı sektöründe yapılan sabit yatırımların etkin bir biçimde kullanıldığının bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.
- Bir birim hasıla elde etmek için gerekli olan sermaye miktarını gösteren ortalama sermaye/hasıla oranı, makine imalatı sektöründe 2005 yılında 7.7; 2006 yılında 4.7 iken, bu oranlar, sanayi sektörünün genelinde aynı yıllar için sırasıyla 2 ve 1.4 olarak hesaplanmıştır.
- 2000–2007 döneminde, sektörün ortalama sermaye/hasıla oranının yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izlediği dikkati çekerken, sanayi sektörü genelinde ortalama sermaye/hasıla oranında fazla bir değişim yaşanmamıştır.

Sektörde kullanılan makine ve ekipmanın önemli bir kısmının teknolojik ömrünü tamamlamış olması, yeni yatırımlar açısından bir fırsat oluşturmaktadır.

7. İşgücü Verimliliği

- Makine imalatı sektöründe emek verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer), 2003 yılında 1.4 manat düzeyindeyken 2005 yılında 0.9 manat seviyesine gerilemiş, ardından 2006 yılında tekrar 1.4 manat seviyesine yükselmiştir. Bu oranlar, imalat sanayii geneliyle karşılaştırıldığında, makine imalatı sektöründe işgücü verimliliğinin önemli ölçüde düşük seviyelerde kaldığı anlaşılmaktadır.

- Aynı dönemde imalat sanayii genelinde emek verimliliği incelendiğinde, 2003 yılında 4.3 manat olan bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer, 2005'te 5.5 ve 2006'da 5.9 düzeyine yükseldiği dikkat çekmektedir.

Sektörde işgücü verimliliği, imalat sanayii genelinin altında olup yıllar itibariyle sabit bir eğilim sergilemektedir.

8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet

Sektörde kârlılığın itici gücü, üreticilerin kendi piyasalarında sahip oldukları rekabetçilik güçleridir. Bu anlamda makine imalatı sektörünün kârlılık ve rekabetçiliğini etkileyecek unsurlar; hammadde kaynaklarının bulunabilirliği, işgücü temini, işgücüne ödenen aylık ortalama ücret düzeyi, tesisin ölçek büyüklüğü ve üretim teknolojisi, yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda yaşanan rekabet düzeyi ve sektör ürünlerine olan talep ve bunu etkileyen faktörlerdir.

- Sektörün kullanacağı hammadde temininde sorun bulunmamaktadır.
- Sektörde niteliksiz işgücü temininde sorun yaşanmamakla birlikte, teknik eleman istihdamında sorun olabileceği tahmin edilmektedir.
- Sektörde işgücü maliyetleri imalat sanayiine yakın, sanayi sektörü genelini ise bir hayli altındadır.
- Sektörde faaliyet gösteren tesislerin eskiliği, yeni teknoloji ve ölçek büyüklüğü dikkate alınarak yapılacak yatırımların rekabet gücünü ve kârlılığını artıracaktır.
- Sektörde petrol sanayine yönelik makine ekipman dışında, firma sayısı az olup, yurtiçi rekabet düzeyi düşüktür.
- Sektördeki ithalat düzeyi yüksek olup, petrol dışı sektörlerin gelişimi makine ekipman talebini artırma potansiyeli taşımaktadır.
- Coğrafi konum itibariyle önemli büyüklükte bölgesel bir talep bulunmaktadır.

Geleneksel üretim kültürü, petrol dışı makine ekipman üretiminin yetersizliği, elverişli bir coğrafi konum ve işgücü maliyetlerinin nispi düşüklüğü sektörün karşılaştırmalı üstünlükleri olup yatırımların kârlılığını ve rekabet gücünü artıran unsurlardır.

9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler

Azerbaycan Cumhuriyeti, bölgede en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke konumundadır. Ülkede son yıllarda yatırım ortamının liberalleştirilmesi amacıyla yasal altyapının hazırlanması konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda getirilen; Vergi Kanunu, Medeni Kanun, Toprak Kanunu, İş Kanunu, Gümrük Kanunu, Yabancı Para Kanunu, Uluslararası Hakemlik Kanunu vb. yasal düzenlemeler, hem yerli hem de yabancı yatırımcılar açısından büyük ölçüde yatırım ortamını şeffaflaştırmış ve cazip hale getirmiştir. Yabancı yatırımcıların faaliyeti için herhangi bir özel izin talep edilmemektedir. Lisans talebi ise yabancı yatırımcılar açısından son derece basitleştirilmiştir.

Azerbaycan'da makine imalatı yatırımı dahil olmak üzere, bütün sektörler için yatırım yapacak yabancı yatırımcılara hükümet tarafından; *vergi sonrası kârın istenen yere serbestçe transfer edilme garantisi, millileştirmeye ve el koymaya karşı güvence, devlet organlarının illegal faaliyetleri sonucunda, yabancı yatırımcıların fiziki ve parasal kayıplara maruz kalmaları durumunda, zararın veya kaybın karşılanması garantisi* gibi temel güvenceler sunulmaktadır:

9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri

Azerbaycan, *Dünya Ticaret Örgütü*'ne (WTO) katılmak üzere müzakerelere başlamış, bunun yanında hükümet dış ticareti serbestleştirmek için de pek çok adım atmış bulunmaktadır. Azerbaycan yasaları, ülkeye ithal edilen mallara uygulanacak çok sayıda gümrük rejimi kabul etmiştir ve bunların içinde yabancı yatırımcılar açısından en önemlileri *transit ithalat, gümrük depoları, gümrük antrepoları, geçici ithalat, gümrük bölgeleri içinde ve dışında işlemidir.*

Azerbaycan'a ithalat esnasında, mal gruplarına göre, nispi olarak %5, %1, %3, %10 ve %15 oranlarında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Maktu vergi oranları ise, ölçü birimlerine göre farklılık arz etmekte ve 0.06 sent–40 USD arasında değişmektedir.

İhracat, bazı tür metal ve metal ürünler dışında gümrük vergisinden muafır.

9.2. Yabancı Para Politikası

Azerbaycan'da döviz işlemleri, Para Düzenleme Kanunu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde yürütülmektedir. Azerbaycan'ın para kontrol yasası, "*yerleşikler*" ve "*yerleşik olmayanlar*" arasında bir ayırım yapmaktadır ve yerleşik kişiler açısından daha sıkı düzenlemeler öngörmektedir. Para operasyonları, *rutin para operasyonları* ve *sermaye hareketlerini içeren para operasyonları* olarak ikiye ayrılmaktadır. Sermaye hareketlerini içeren para operasyonları, Azerbaycan Millî Bankası (AMB) tarafından onaylanan yöntemle yapılmak zorundadır. Bununla beraber, AMB'nin bu noktada herhangi bir prosedürü yoktur ve aslında sermaye hareketlerini de ihtiva eden para operasyonlarına ilişkin bir izin belgesi gerekmemektedir.

Yerleşik-olmayan legal şirketler, yurtiçi döviz piyasasından rutin para operasyonları için döviz satın alabilirler; ancak diğer durumlarda yasal şartların yerine getirilmesi zorunludur. AMB tarafından yeni yapılmış bir düzenlemeye göre, yerleşikler, doğrudan yatırım, menkul kıymet satın alımı, emlak alımı ve yerleşimin yabancı bankadaki mevduat hesabına para transferi amaçları doğrultusunda bazı devletlere (OECD üyelerine, Rusya'ya ve Azerbaycan'la yatırımlarla ilgili iki taraflı anlaşması olan ülkelere) para transfer edebilirler. Transferle ilgili olarak herhangi bir özel sınırlama söz konusu değildir.

Yabancı şirketler ve şahıslar, yerel bankalarda hem manat hem de yabancı para hesabı açtırabilirler. Birkaç istisna hariç, çalışanlara yapılan maaş ödemeleri de dahil olmak üzere, Azerbaycan'da gerçekleştirilen tüm ödemeler manat cinsinden yapılmak

durumundadır. Yabancı para cinsinden yürütülecek bazı işlemler için AMB'nin izni gerekmektedir.

9.3. Vergiler

Azerbaycan'da iki tür vergi rejimi yürürlüktedir: Ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz sektöründe çalışan şirketler, *petrol konsorsiyumu vergi rejimine* tabidir. *Yasal vergi rejimi* ise tüm diğer yasal kuruluşlara tatbik edilmektedir.

İş dünyasında faaliyet gösteren Azerbaycanlı tüm girişimler, temsilcilik büroları, şubeler ve bireylerin yanı sıra Vergi Kanunu'nda tanımlanan "daimi müesseseler" vasıtasıyla Azerbaycan'da ticarî faaliyette bulunan yabancı şirketler ve bireyler, faaliyetlerinin Azerbaycan'da vergilendirilebilir olup olmadığına bakılmaksızın, vergi otoritelerine tescil ettirilmek mecburiyetindedir. Daimi müessese tesis etmemiş bölümler ayrı bir rejime tabidir.

Azerbaycan'da genel kurumlar vergisi oranı %22, katma değer vergisi genel oranı ise %18'dir.

9.4. Özelleştirme

Özelleştirme Kanunu'na göre, yabancı yasal şirketler ve onların bağlı kuruluşları, yabancı yatırımın payının, şirketin kuruluş sermayesinin %50'sinin üzerinde olduğu Azerbaycanlı yasal şirketler, Yabancı uyruklular ve herhangi bir ülke vatandaşı olmayan (devletsiz) şahıslar yabancı yatırımcı statüsünde değerlendirilmektedir:

Azerbaycan'da yasal olarak kabul edilmiş birkaç özelleştirme yöntemi söz konusu olup bu yöntemler aşağıda verilmiştir,

- Stratejik yatırımcılara doğrudan satış,
- Yatırım ihalesinde satış,
- Özel nakit ve belge açık artırmaları,
- Genel açık artırmalar,
- Uygun koşullarla çalışanlara satış.

Dış ticaretle ilgili düzenlemeler, sektördeki yeni yatırımcılar için uygun bir ortam sağlamaktadır. Gümrüklerde uygulamada ortaya çıkan sorunlar ise, hükümet tarafından giderilmeye çalışılmaktadır.

Azerbaycan'ın yabancı para politikası, yabancı yatırımcılar açısından herhangi bir caydırıcı özellik taşımamaktadır. Yabancı yatırımlar da, çeşitli kanunlarla güvence altına alınmıştır.

Hâlâ bazı yasal düzenleme ve uygulama eksikliklerine rağmen, Azerbaycan'da özelleştirme çalışmaları ve serbest piyasa ekonomisine tam olarak geçiş iradesi olumlu bir gelişim göstermektedir.

10. SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> Sektörün, geleneksel olarak ülkenin en eski ve güçlü sanayi dalları arasında yer alması, Petrol dışı sektörlerin gelişiminin hükümetin öncelikli program konuları arasında yer alması, Ülkenin Orta Asya ve Hazar Bölgesi gibi potansiyel pazarlara yakın bir coğrafyada yer alması nedeniyle bu bölgelerdeki petrol sanayiinin ihtiyaç duyduğu makine ve ekipmanın karşılanması açısından önemli bir pazar imkânı sağlaması, Kalifiye olmayan işgücü temininde fazla sorun yaşanmaması, Sektörde aylık ortalama ücret düzeyinin düşük olması, Enerji maliyetlerinin (petrol ve doğal gaz) düşük olması, Sektörde devlet kontrolü ve tekeli bir piyasa yapısının bulunmaması. 	<ul style="list-style-type: none"> Üretici fiyatlarının artış oranının imalat sanayii genelinin altında kalması, bu durumun kârlılık oranlarını olumsuz etkilemesi, Teknik bilgi ve becerisi yüksek eleman temininde sıkıntı yaşanması, Üretim teknolojisi açısından, ithalata bağımlılığın yüksek olması, Finans sektörünün gelişme sürecini tamamlamamış olması, Altyapının nispi olarak yetersiz olması, Kayıt dışı ekonominin haksız rekabete yol açması, 'Hollanda Hastalığı'nın makro ekonomik açıdan handikap yaratması, Serbest piyasaya intibak sürecinin devam etmesi.
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Yerli ve yabancı yatırımcılar açısından yatırım ikliminin olumlu yönde gelişmesi, Üretim teknolojisinin eskimesine bağlı olarak yeni yatırımların cazip hale gelmesi, Sektördeki ücret düzeyinin, halen, imalat sanayii ve sanayi sektörünün geneline ait ortalama ücretlerden daha düşük düzeyde bulunması, Fon kaynaklarından, yatırımların finansmanına yönelik düşük faizli kredi kullanım imkânlarının bulunması, Özelleştirme sürecinin devam etmesi, Yeni makine ve teçhizat alımında gümrük muafiyetinin uygulanması, Petrol gelirlerinden sağlanan fonların öncelikle altyapı yatırımları için kullanılıyor olması, Başta tarım ve gıda-içecek sektörü olmak üzere kullanıcı sektörlerin gelişme potansiyelinin yüksek olması. 	<ul style="list-style-type: none"> Sektörde özellikle petrol sanayiine yönelik makine imalatında, kamu işletmelerinin faaliyette bulunması ve buna bağlı yoğun rekabet yaşanması, Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücretlerde son yıllarda yaşanan artışların üretim maliyetleri ve kârlılık açısından olumsuzluk yaratması, Sanayi ve tarım sektörü yatırımlarında ithal edilecek yeni makine-teçhizat için gümrük vergisi istisnasının bulunması ve bunun sektör üzerinde gümrük vergilerinin koruyucu etkisini sınırlandırması, Üretim teknolojisi dışı bağımlı bir yapı göstermesi, Ulusal para biriminin aşırı değerlenmesinin, ithalatı artırıcı etkide bulunması, Bürokratik engellerin bulunması, Karabağ sorununun devam etmesi.

11. Genel Değerlendirme

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan etmiş ve o tarihten itibaren büyük petrol gelirlerinin önemli katkısıyla hızlı bir iktisadî büyüme/kalkınma sürecine girmiştir. Ekonominin yaklaşık %90'ına yakın bölümünü oluşturan petrol ve petrol ürünleri sektörünün dışında kalan sektörlerin geliştirilmesi, Azerbaycan hükümetinin bölgelerarası gelişmişlik farklılığının ve yoksulluğun azaltılması yönünde uygulamaya koyduğu sosyo-ekonomik programların da temel unsurunu oluşturmaktadır.

Azerbaycan hükümetinin uygulamakta olduğu bu politika, diğer sektörlerin yanı sıra makine imalatı sanayiine yönelik yatırım kararlarının verilmesinde önemli bir teşvik unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Yapılan analiz ve değerlendirmeler ışığında, sektörle ilgili temel bulgular aşağıda özetlenmektedir:

- Sektör 2006 ve 2007 yıllarında önemli bir büyüme performansı sergilemiştir (sektör ortalama büyümesi %57 iken, imalat sanayii büyümesi %7'dir). Sektör üretiminin GSYİH içindeki payı %2'ler düzeyindedir.
- Azerbaycan'da makine imalat sektörü, çok büyük ölçüde ithalata bağımlı bir görünüm arz etmektedir. Sektörün dış ticaret rakamları incelendiğinde, 2002–2007 dönemi genelinde sektör dış ticaret hacminin 5.1 milyar USD düzeyine ulaştığı ve bunun %96.8 gibi önemli bir kısmının ithalattan oluştuğu dikkati çekmektedir. Ülke ithalatı içerisinde 2007 yılı itibariyle yaklaşık %74 gibi yüksek bir paya sahip olan makine imalat sektöründe gerçekleştirilecek yeni yatırımların, ithalata olan bağımlılığı kısmen de olsa giderebileceği, ayrıca sektöre yatırım yapacak yatırımcılar açısından da cazip olacağı düşünülmektedir.
- Ulusal paranın değerli olması ithalatı cazip kılmaktadır.
- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret düzeyi 2000–2007 döneminde sürekli artış göstermiş, imalat sanayii geneline de yaklaşımıştır. 2007 yılı itibariyle, sektörün ortalama ücret düzeyi 176 manat iken, imalat sanayiinde 194, sanayi sektörü genelinde ise 349.7 manattır.
- Sektörde yeni yapılacak yatırımlar için kalifiye eleman temini darboğaz yaratabilecek; bu darboğazın giderilebilmesi için gerekli kalifiye işgücünün yatırım/işletme süresi içinde eğitilmesi maliyetinin ise yatırımcı tarafından üstlenilmesi gerekecektir.
- 2004 yılında sektördeki işletmelerin %94'ü kamuya aitken, bu oran 2006 yılında %57'ye gerilemiştir. Sektördeki işletmelerin tamamına yakını petrol sanayiine yönelik makine-teçhizat üretimi ve yenilenmesi alanında faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla diğer makinelerin (tarım makineleri, imalat sanayiinin ihtiyaç duyduğu diğer hafif makineler) üretimi çok sınırlı düzeyde kalmakta ve bu alanlarda yapılacak yatırımlar için kamu ve/veya özel sektör rekabeti sorunu bulunmamaktadır. Öte yandan, enerji fiyatlarının düşüklüğü, yatırımlar açısından bir maliyet avantajı taşımaktadır.
- Sektörde ürün fiyatlarının 2002–2007 döneminde sürekli artış göstermiş olmasına karşın, imalat sanayii genel fiyat artışlarına ulaşamamıştır (sektör ortalaması %5.8, imalat sanayii ortalaması %11).
- İşgücü verimliliği sektör genelinde artış göstermekle birlikte, imalat sanayii geneli ile kıyaslandığında düşük olduğu görülmektedir (2003–2006 dönemi

ortalaması olarak sektörün işçi başına yaratılan katma değeri 1.2 manat iken, aynı değer imalat sanayii geneli için 5.1 manattır). Bu noktadan hareketle, yeni teknoloji ve yüksek verimlilik artışı yaratan yatırımların, kârlılık ve rekabet gücü açısından avantajlı olacağı düşünülmektedir.

- Sanayi sektörü yatırımlarında, ithal edilecek yeni makine-teçhizat için gümrük vergisi istisnası bulunmaktadır. Bu durumda, ülkede yapılacak makine imalat sanayii yatırımlarının kısa vadede bir gümrük duvarı ile korunmayacağını tahmin etmek mümkündür.
- Makine imalatı sektörü, bugün içinde bulunduğu yapı ve sergilemekte olduğu performans ile petrol-dışı sektörler arasında üzerinde önemle durulması gereken bir faaliyet kolu olarak gözükmektedir. Zira petrol ve tarım sektörü başta olmak üzere, gıda ve içecek sektörü ile tekstil sektörünün ihtiyaç duyduğu, yeni teknoloji ve yüksek verim kapasitesini sağlayacak makine ve ekipmanın yerli kaynaklarla temin edilmesi, makine imalat sanayiinin gelişmesiyle doğrudan ilişkilidir.
- Azerbaycan'da makine imalatı sektöründe faaliyet gösteren tesislerin, genel olarak, özelleştirme kapsamında özel sektöre devredilmiş tesisler olduğu ve bu tesislerin üretim teknolojisi açısından yetersiz konumda bulunduğu dikkate alındığında; sektörün gerek yeni yatırımlar açısından gerekse mevcut tesislerin modernizasyonu bakımından tevsî yatırımlarına ihtiyaç gösterdiği söylenebilir.
- Sektörün üretim teknolojisinin ve yapısının ortaya koyduğu bu durum, sektörün üretim rakamlarına da yansımaktadır. Nitekim 2000 yılı itibariyle 34 milyon manat düzeyinde olan üretim değeri 2007'de ancak 98.4 milyon manat seviyesine yükselbilmiştir.

Sonuç olarak; üretim kapasitesinin ve teknolojisinin yetersizliği ile sektörün ithalat düzeyi ve yapısı dikkate alındığında; özellikle yurtiçi talebin karşılanması amacıyla başta tarım sektörü ve petrol sanayii olmak üzere petrol dışı sektörlerin de (gıda ve içecek sektörü ile tekstil sanayiinin) makine ve ekipman ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak gerçekleştirilecek yatırımların rekabetçi olacağı öngörülmektedir.

EK: AZERBAJYAN MAKİNE İMALATI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ-1

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Üretim İstatistikleri							
Üretim Değeri (cari fiyatlarla milyon manat) (1)	34.0	42.7	40.0	46.0	36.6	60.1	98.4
Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	32.4	-25.2	9.0	-29.6	-8.3	58.0	56.8
İmalat Sanayii Genelinde Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	15.3	5.5	17.7	10.2	16.0	6.9	7.3
Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	78.8	85.9	60.5	55.5	87.7	137.5
Sanayi Sektörü Genelinde Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	108.9	115.5	122.1	163.0	222.7	276.1
Sektörün Sanayi Üretimi İçindeki Payı (2000 yılı mukayeseli fiyatlarına göre)	1.1	0.8	0.9	0.6	0.4	0.5	0.6
Üretimin Mülkiyete Göre Dağılımı (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Devlet	94.4	98.2	76.6	60.9	66.9	57.4	-
Özel	5.6	1.8	23.4	39.1	33.1	42.6	-
Üretimin GSYİH İçindeki Payı (%)	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.1	0.2
2. İşyeri İstatistikleri							
Faaliyet Gösteren Tesis Sayısı (Adet)	86	85	78	75	77	90	-
Devlet	59	54	44	44	34	34	-
Özel	27	31	34	31	43	56	-
Tesis Sayısının Sanayi Sektörü Genelinde İçindeki Payı (%)	4.4	3.6	3.2	3.1	3.0	3.4	-
İşyeri Sayısının Dağılımı (%)	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Küçük	-	45.9	48.7	45.3	48.1	51.1	-
Orta ve Büyük	-	54.1	51.3	54.7	51.9	48.9	-
Kişisel Üreticilerin Sayısı (Kişi)	4	7	4	12	45	60	-

(1): Kişisel Üreticilerin faaliyeti dahil

Not: 2007 yılı üretim endeksi, üretimin bir önceki yıla göre değişimi dikkate alınarak hesaplanmıştır.

EK: AZERBAJYCAN MAKİNE İMALATI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –2

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
3. İstihdam İstatistikleri							
Çalışan Sayısı (Bin Kişi)	16.6	12.8	11.2	9.7	9.5	8.7	9.5
Önceki Yıla Göre Değişim (%)	-14.0	-5.9	-12.5	-13.4	-2.1	-8.4	9.2
Çalışanların Sanayi Geneli İçindeki payı (%)	8.3	7.2	6.6	5.5	5.3	4.7	4.9
Sektörde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	60.9	62.0	68.7	79.4	97.8	121.0	175.5
İmalat Sanayii Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	56.9	69.8	88.9	98.3	115.2	140.5	193.7
Sanayi Sektörü Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	87.2	113.6	137.1	187.0	213.2	260.9	349.7
4. Fiyat ve Ücret Endeksi							
Sektör Üretici Fiyatlar Endeksi (Değişim) (%)	-	3.8	0.6	3.2	9.7	7.1	10.5
İmalat Sanayii Üretici Fiyat Endeksi (Değişim) (%)	-	-7.0	17.1	7.4	5.9	24.6	17.7
Sektörde Ücretlerdeki Değişim (Önceki yıla göre nominal artış) (%)	25.8	-7.0	10.8	15.6	23.2	23.7	45.0
İmalat Sanayii Genelinde Ücretlerdeki Değişim (%)	34.0	15.2	27.4	10.6	17.3	21.9	37.9
5. Dış Ticaret							
İhracat (Milyon USD)	-	26.8	26.6	18.1	21.2	31.3	39.6
İthalat (Milyon USD)	-	273.4	490.9	776.5	1,079.2	1,122.5	1,227.5
Dış Ticaret Hacmi (Milyon USD)	-	300.2	517.5	794.6	1,100.4	1,153.8	1,267.2
Dış Ticaret Dengesi (X-M) (Milyon USD)	-	-246.7	-464.3	-758.3	-1,058.0	-1,091.2	-1,187.9
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (X/M) (%)	-	9.8	5.4	2.3	2.0	2.8	3.2
İhracatın Ülke Toplam İhracatı İçindeki Payı (%)	-	1.23	1.23	0.84	0.98	1.45	1.83
İthalatın Ülke Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	-	16.42	29.47	46.62	64.80	67.40	73.70

EK: AZERBAYCAN MAKİNE İMALATI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –3

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
6. Yatırımlar							
Sabit Sermaye Stoku (cari fiyatlara göre) (Milyon Manat)	262.4	285.8	282.2	278.6	281.5	281.4	-
Sabit Sermaye Stokunda Değişim (Bir önceki yıla göre değişim %)	-1.1	4.1	-0.4	-0.2	1.7	-0.2	-
Sektördeki Sabit Sermaye Stokunun Toplam Stok İçindeki Payı (%)	3.6	3.0	2.4	1.8	1.5	1.3	-
Yıl İçinde Yapılan Sabit Sermaye Yatırım Harcamaları (Milyon Manat)	3.7	0.2	0.5	0.7	11.4	0.5	-
Yabancı Yatırımlar	-	-	-	-	11.1	-	-
Yerli Yatırımlar	3.7	0.2	0.5	0.7	0.3	0.5	-
Toplam İçindeki Payı (%)	0.6	0.01	0.02	0.01	0.3	0.01	-
Yıl Sonunda Sabit Sermayeye Yapılan İlaveler (Milyon Manat)	4.0	0.1	0.5	0.5	3.2	0.5	-
Toplam İçindeki Payı (%)	0.6	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	-
Sabit Yatırımlardan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim) %	36.3	34.8	1.1	17.3	-31.7	47.0	-
Sanayi Sektörü Genelinde Sabit Yatırımdan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim %)	4.7	-2.3	-13.0	-11.4	30.2	44.2	-
Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	7.7	6.7	7.1	6.1	7.7	4.7	-
Sanayi Sektörü Genelinde Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	2.0	2.3	2.4	2.5	2.0	1.4	-
7. Verimlilik							
Emek Verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer) (Manat)	-	-	1.4	1	0.9	1.4	-
İmalat Sanayi Genelinde Emek Verimliliği (Manat)	-	-	4.3	4.8	5.5	5.9	-
8. Önemli Mahsullerin Üretimi							
Kuyu pompası (Bin Adet)	16.1	11.3	12.1	12.2	7.1	5.7	6.5
Çift Taraflı Petrol Pompaları (Tezgâhları) (Adet)	68.0	190.0	119.0	14.0	141.0	799.0	586.0
Klimalar (Bin Adet)	2.9	0.9	1.1	0.2	1.1	1.6	0.8
Buzdolabı - Soğutucular (Bin Adet)	0.8	4.0	5.4	10.1	13.4	15.1	8.9
Kuyu Sondaj Makinesi (Adet)	98	3,881	189	593	646	89	315

(*): Sabit Sermaye Stoku / Üretim Değeri hesap yöntemiyle tarafımızca hesap edilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi

**MOBİLYA İMALATI
SEKTÖRÜ**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi	1
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri	1
3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler	2
3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı.....	2
3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı	3
3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler	3
4. Dış Ticaret	4
4.1. Dış Ticaret Hacmi	4
4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri.....	5
4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri	5
4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	6
5. Üretici Fiyatları	6
6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar	7
7. İşgücü Verimliliği	8
8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet	8
9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler	9
9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri.....	9
9.2. Yabancı Para Politikası	9
9.3. Vergiler	10
9.4. Özelleştirme.....	10
10. SWOT Analizi	11
11. Genel Değerlendirme	12
Ek: Azerbaycan Mobilya Sektörü Göstergeleri	14

1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi

Azerbaycan'da mobilya kullanımı, Orta Doğu ve Asya kültürünün etkisiyle Avrupa'dan çok daha sonra yaygın hale gelmiştir. Buna bağlı olarak mobilya imalatı sanayii de diğer ülkelere göre daha geç tarihlerde kurulmuştur. Nitekim Azerbaycan'da ilk mobilya imalatı 1930'ların başlangıcını işaret etmekte, yine ilk mobilya fabrikasının faaliyete geçmesi ise 1950'lere rastlamaktadır.

1950'lerden 1980'lere kadar geçen periyot içinde Azerbaycan'da 8 adet mobilya fabrikası tesis edilmiş; 1992 yılıyla birlikte sektörde istihdam edilenlerin sayısı 3,000, yıllık imalat hacmi de 786,380 USD seviyesine ulaşmıştır.

Ülkede mobilya üretiminin ve kullanımının en fazla büyüdüğü dönemler olarak 1980–1985 periyodu dikkat çekmektedir. O tarihlerde, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde kişi başına düşen mobilya tutarı 16 USD olarak kaydedilmiştir. Bu gösterge Sovyetler Birliği'ndeki ortalamadan iki kat daha az olmasına rağmen, mobilya talebi (özellikle yabancı-yapımı olanlara) arz edilenlerden çok daha fazla olmuştur. Yugoslavya, Finlandiya, Romanya, Doğu Almanya, Macaristan ve Çekoslovakya'da imal edilen mobilyalar, yerel piyasada yüksek talep yaratılmasında etkili olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Dağlık Karabağ'daki savaş ve cumhuriyetler-arası iktisadî bağlantıların kopması, Azerbaycan'da mobilya talebinin ve üretiminin önemli ölçüde düşmesine yol açmıştır. Ancak, son yıllarda gözlenen iktisadî değişimler, genel olarak ülkede, özel olarak da mobilya sektöründe durumun bir şekilde istikrar kazanmasını sağlamış, inşaat sektöründeki hızlı ve yüksek büyüme oranları, mobilya talebinin önemli oranda artmasını sağlamıştır.

Azerbaycan ekonomisinde ve özellikle inşaat sektöründe son yıllarda sağlanan yüksek büyüme oranları, mobilya pazarında da önemli talep artışlarını beraberinde getirmiştir.

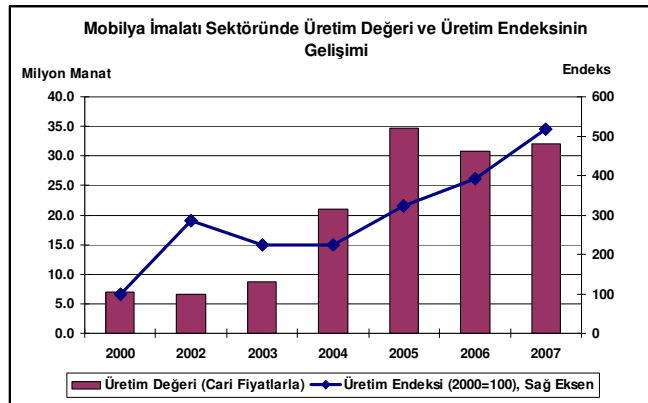
Ülke ekonomisinin önümüzdeki dönemde de büyümeye devam edeceği beklentisi, sektöre yönelik yatırımlar açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır.

2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri

- Mobilya imalatı sektörünün GSYİH'ye olan katkısı çok düşük düzeydedir.

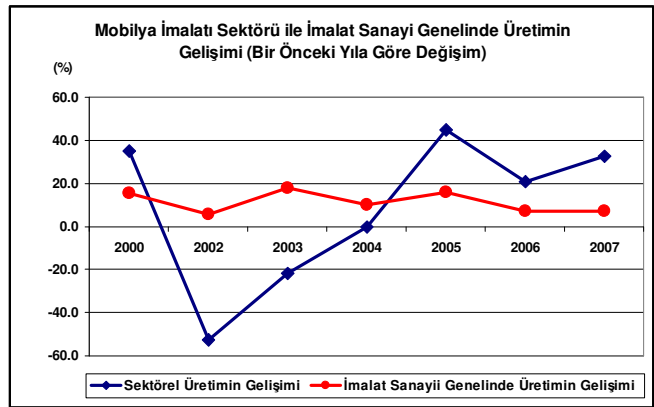
- Mobilya sektörü üretiminin GSYİH içindeki payının en yüksek olduğu yıl %0.3 ile 2005'tir. 2000–2007 periyodu içinde yer alan diğer yıllarda ise bu pay %0.1 ve %0.2 arasında değişmiştir.

- Mobilya imalatı sektöründe üretim endeksi 2000 yılından bu yana önemli düzeyde bir yükseliş eğilimi sergilemektedir. 2000 yılında 100 olan endeks değeri 2000–2007 yıllarını kapsayan dönemde yaklaşık olarak 4 kat artış göstererek 2007 yılında 518.5

olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönem içerisinde sanayi sektörü genelinde de üretim endeksi devamlı bir şekilde artış kaydederek, 2007'de 276.1 düzeyine ulaşmıştır.

- Mobilya sektörü üretiminin toplam sanayi üretimi içindeki payı 2000–2007 döneminde sürekli olarak artış göstermiştir. 2000 yılı mukayeseli fiyatlara göre 2000 yılında %0.2 bu pay, 2006'da %0.4, 2007 yılında ise %0.5 düzeyine yükselmiştir.
- Sektörde 2000 yılında 6.9 milyon manat olan üretim değeri, 2004 yılında 21 milyon manat, 2006 yılında 30.8 milyon manat ve 2007 yılında ise 32 milyon manat düzeyine yükselmiştir.
- Sektördeki üretim artışı özellikle son üç yıl içerisinde imalat sanayiindeki üretim artışının üzerinde gerçekleşmiştir. 2005–2007 döneminde sektördeki üretim artışı, ortalama olarak %32.7 iken, imalat sanayii genelinde üretim artışı %10.1 olmuştur.
- Mobilya imalatı sektörünün üretim yapısında özel sektörün payı önemli ölçüde yüksek, buna karşılık devlet sektörünün payı ise sınırlı düzeydedir. 2000 yılı itibarıyla sektör üretiminin %92.1'i özel sektör tarafından gerçekleştirilmesine karşın, 2006 yılında bu oran %98'e yükselmiştir.
- 2006 yılı istatistiklerine göre, Azerbaycan'da 29,348 adet yatak odası takımı (kişisel üretim yapanlar dahil), 1,249 adet yemek ve misafir odası takımı, 56,935 adet ofis mobilyası, 3,042 adet divan ve çek-yat, 9,811 adet ise metal yaylı yatak üretilmiştir.

Sektörün GSYİH ve sanayi üretimine katkısı düşük olmakla birlikte, üretim endeksi yükseliş eğilimi göstermektedir.

3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler

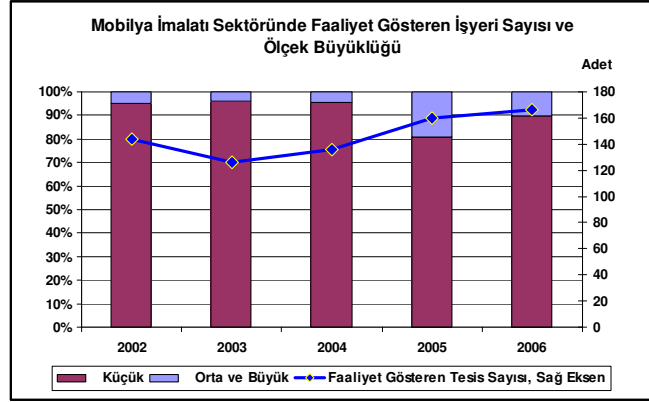
- Azerbaycan mobilya sektöründe yasal anlamda herhangi bir devlet kontrolü bulunmamakla birlikte, sektör, bürokratik engellerin en yoğun yaşandığı imalat kolları arasında gösterilmektedir.
- Sektörde tekelleri piyasa yapısı yoktur.
- Sektörde herhangi bir fiyat düzenlemesi söz konusu değildir.

3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan bağımsızlık süreciyle birlikte, Azerbaycan ekonomisinin pek çok sektöründe olduğu gibi mobilya sektöründe de hızlı bir özelleştirme faaliyeti yaşanmıştır.

Mobilya imalatı sektörünün sahiplik yapısının gelişimine bakıldığında şu tespitlere ulaşmak mümkündür:

- Mobilya imalatı sektöründe 2000 yılı itibariyle faaliyet gösteren toplam tesis sayısı (devlet+özel) 116 iken, bu sayı 2000–2006 döneminde %43 oranında artış göstererek 2006 yılında 166'ya yükselmiştir.
- 2000 yılı itibariyle mobilya sektöründeki toplam işyeri sayısının %87'si özel sektöre ait iken, bu oran 2004'te %89.7'ye 2006'da %92.7'ye yükselmiştir.
- Sektördeki işletmelerin ölçek büyüklüğüne göre dağılımı incelendiğinde; 2002 yılında toplam işyeri sayısının %95.1'i küçük işletmelerden ve %4.9'u orta ve büyük işletmelerden oluşmaktayken, 2006 yılında bu oranlar, sırasıyla %89.8 ve %10.2 olarak gerçekleşmiştir.
- Sektörde 2007 yılı itibariyle gerçekleşen 32 milyon manatlık üretim değerinin %75'i orta ve büyük işletmeler tarafından gerçekleştirilirken, %25'lik bölümü de küçük işletmeler tarafından sağlanmıştır.
- Mobilya sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısının sanayi sektörü içindeki payı 2000–2006 dönemi itibariyle %10'un altında kalmış; 2000 yılında %5.9; 2004 yılında %5.6; 2006 yılında %6.2 olarak gerçekleşmiştir.
- Sektörde ferdi işletme sahiplerinin sayısı hızla artmaktadır. 2000 yılında 206 kişi ferdi işletme sahibi iken; 2000–2006 döneminde yaklaşık olarak 8 kat artış göstererek bu sayı 2006 yılında 1,803 kişiye yükselmiştir.

3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı

- Azerbaycan'da mobilya üretiminin yoğunlaştığı şehir ve bölgeler arasında Bakü ve Lenkeran-Astara başta olmak üzere, Nahçıvan, Abşeron ve Gence-Kazak ön plana çıkmaktadır.
- 2006 yılı itibariyle sektörde elde edilen 31 milyon manatlık üretimin (hane halkı üretimi hariç) %64.1'lik bölümü Bakü'de, %19.9'u Lenkeran-Astara'da, %8.2'si Nahçıvan'da, %3.3'ü Abşeron'da ve %2.8'i de Gence iktisadî bölgesinde gerçekleşmiştir.

Mobilya Sektörü Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı (Bin Manat)		
	2006	% Dağılım
Bakü Şehri (Kasabalarla)	19,900.0	64.1
Abşeron	1,031.0	3.3
Gence-Kazak	869.0	2.8
Şeki-Zagatala	233.7	0.8
Lenkeran-Astara	6,170.0	19.9
Kuba-Kaçmaz	6.6	0.0
Aran	248.6	0.8
Dağlık Şirvan	29.1	0.1
Nahçıvan	2,553.0	8.2
Toplam Üretim	31,041.0	100.0
Not: Hanehalkı üretimi hariç.		

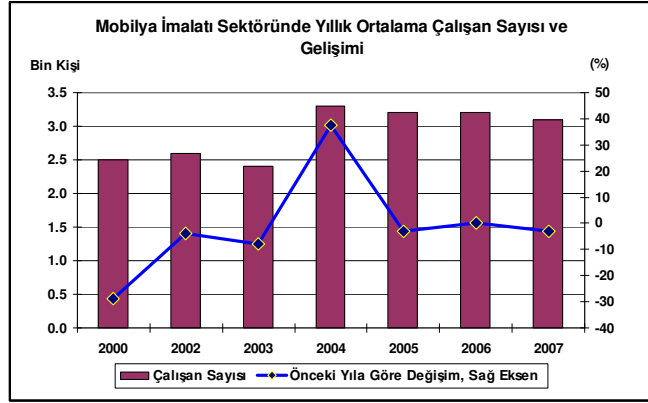
3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler

Azerbaycan mobilya sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 2000–2007 periyodunda az da olsa bir artış eğilimi sergilemektedir. Bu eğilimin, doğrudan mobilya sektöründeki tesis sayısının artışına bağlı olduğu tahmin edilmektedir.

- 2000 yılında sektörde 2.5 bin kişi istihdam edilmekte iken, bu sayı 2002'de 2.6 bine, 2007 yılına gelindiğinde ise 3.1 bine yükselmiştir.

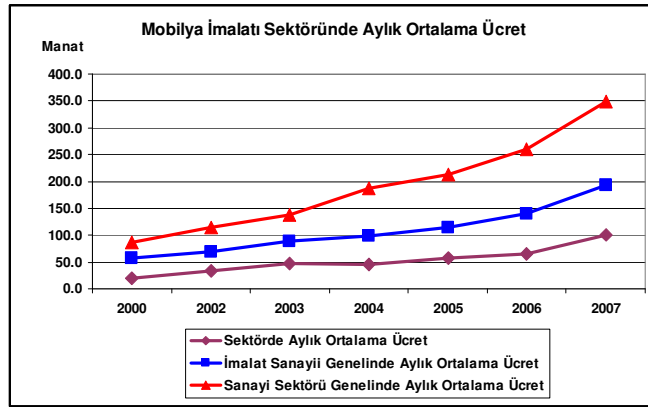
- 2007 yılı itibariyle çalışan sayısında bir önceki yıla göre %3.1 oranında azalış olmuştur.

- 2000 yılında mobilya sektöründe çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret 20.3 manat iken, bu tutar 2004 yılında gelindiğinde 45.8 manata ve 2007 yılında 99.8 manata yükselmiştir. Sektörde bu dönem boyunca nominal bazda ortalama aylık ücretler yaklaşık olarak 5 kat artmıştır.

- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret, imalat sanayii ve sanayi sektörü genelinde altındadır. 2007 yılı itibariyle imalat sanayiinde aylık ortalama ücret 193.7 manat iken, sanayi sektörünün genelinde 349.7 manattır.

- 2000–2007 aralığında, mobilya sektöründe nominal ücret artış oranları, genellikle (2005 ve 2007 yılı hariç olmak üzere) imalat sanayiinde gerçekleşen nominal ücret artış oranlarının altında seyretmiştir.

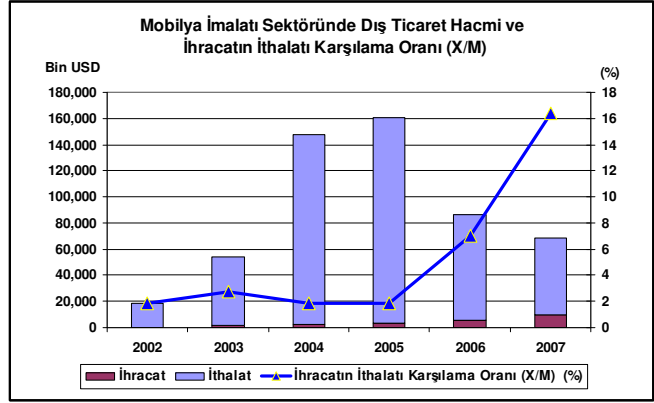
Sektörde faaliyet gösteren firma sayısının az olması ve mevcut tesislerin teknolojilerinin eskiliği, rekabet açısından yeni yatırımları cazip kılmaktadır. Aynı zamanda, aylık ortalama ücretlerin düşük olması sektörde kârlılık oranlarını yükseltmektedir.

4. Dış Ticaret

4.1. Dış Ticaret Hacmi

- Mobilya imalatı sektöründe 2002 yılı itibariyle 18.3 milyon USD olan dış ticaret hacmi, 2002–2007 dönemi genelinde %275 oranında artış göstererek 2007 yılında 68.7 milyon USD düzeyine yükselmiştir. Sektörün 2002–2007 dönemindeki toplam ticaret hacmi ise 535.6 milyon USD düzeyine ulaşmıştır.

- 2002–2007 dönemi itibariyle gerçekleşen ticaret hacminin önemli bir bölümünü ithalat oluşturmaktadır. Bu dönemdeki toplam ticaret içerisinde ithalatın payı %96 iken, ihracatın payı ancak %4 olmuştur. Ancak ticaret hacmi içinde ithalatın payı nispi olarak azalma eğilimi göstermektedir. 2002 yılında ticaret hacmi içinde ithalatın payı %98 iken, bu pay 2007 yılında %86'ya gerilemiştir.

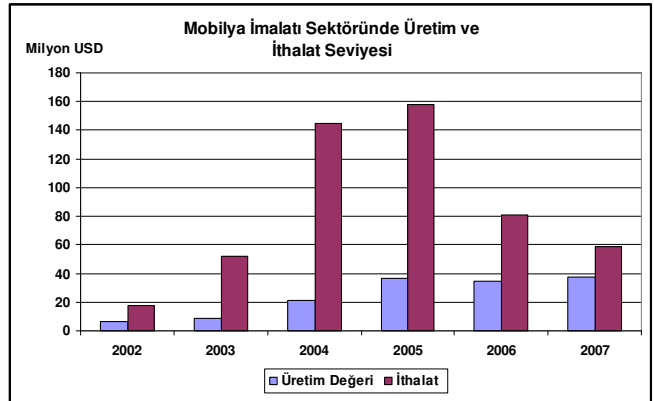
4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri

- Mobilya imalatı sektörünün ihracat tutarı çok düşük düzeydedir ve ticaret hacmi içerisinde %2–14 arasında değişen pay almaktadır. 2002–2005 dönemi genelinde ticaret hacmi içinde %2 paya sahip olan ihracatın payı, 2006 yılında %7'ye 2007'de ise %14'e yükselmiştir.
- 2000 yılında 334 bin USD olan mobilya ihracatı, 2002–2007 döneminde yaklaşık 28 kat artmış olmakla birlikte, 2007 yılı itibariyle ancak 9.7 milyon USD seviyesinde gerçekleşebilmiştir.
- 2007 yılı itibariyle sektör ihracatının %98.2'si BDT ülkelerine^(*), %1.8'i ise BDT dışı ülkelere yapılmıştır.

4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri

Azerbaycan mobilya sektörünün ulaştığı dış ticaret hacminin (2007 yılı itibariyle 68.7 milyon USD) çok büyük bir bölümü (%85.9) ithalat kaynaklı olmakla birlikte, dış ticaret hacmi içinde ithalatın payında az da olsa bir düşüş eğilimi görülmektedir. İthalatın büyüklüğünde, esas itibariyle yerli üretimin miktar ve kalite bakımından iç talebin beklentilerine karşılık verememesi çok büyük rol oynamaktadır.

- 2002–2007 döneminde ithalattaki artış oranı yaklaşık %228 olmuş; ithalat harcamaları 2007 yılında 58.9 milyon USD, dış ticaret dengesi ise -49.3 milyon USD olarak gerçekleşmiştir.
- Yerli para biriminin değerlendirilmesi, ithalatı artırıcı bir rol oynamaktadır.
- 2007 yılı itibariyle sektör ithalatının %15'i BDT ülkelerinden, %85'i ise BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Sektörün ithalat düzeyi üretim hacmi ile mukayese edildiğinde, ithalat hacminin, üretim değerinin bir hayli üzerinde olduğu dikkati çekmektedir. 2002 yılı itibariyle

(*) BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ülkeleri; Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna.

sektör genelinde yapılan ithalat değeri, sektör üretim değerinin yaklaşık olarak 3 katı iken, bu yapı 2004 yılına kadar artarak devam etmiş ve 2004'te ithalat seviyesi, üretim değerinin 7 katına yükselmiştir.

- 2005–2007 döneminde sektör genelinde sağlanan üretim artışları neticesinde ithalatın payında nispi bir azalma yaşanmakla birlikte, ithalat halen yüksek düzeylerde bulunmaktadır. 2007 yılında Azerbaycan'da mobilya ithalatı 59 milyon USD olup bu tutar, üretim değerinin 1.6 katıdır.
- Mobilya sektöründe son yıllarda sağlanan üretim artışları, özellikle ev mobilyalarındaki talebin karşılanmasında önemli bir etken olmuştur. Sektör üretiminde; 2005'te %44.7, 2006'da %20.9 ve 2007 yılında %32.6 gibi yüksek oranlarda büyüme sağlanmıştır.
- Yerli sanayinin üretim düzeyi, ihtiyaç duyulan özellikle lüks büro mobilyaları ile ev mobilyalarını karşılamaya henüz yeterli değildir. Dolayısıyla bu ürün gruplarında önümüzdeki dönemlerde de ithalata bağımlılık devam edecektir.

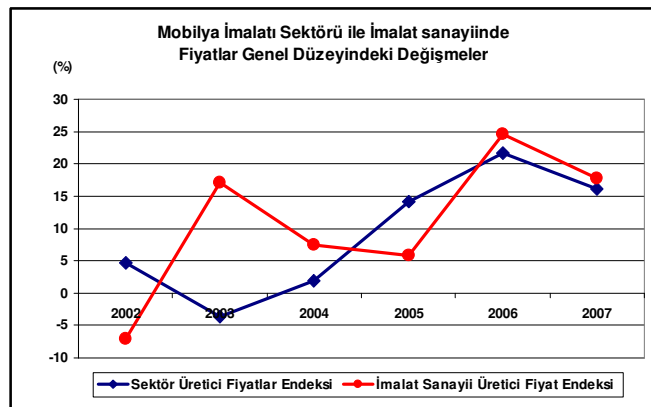
4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

- Mobilya imalatı sektöründe ihracatın ithalatı karşılama oranı 2002–2007 döneminde sürekli olarak artmakla birlikte halen düşük seviyelerde bulunmaktadır.
- 2002 yılında %1.9 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2006 yılında %7, 2007 yılında ise %16.4 düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Sektör genelinde 2007 yılında dış ticaret dengesi, 49.3 milyon USD açık verirken, 2002–2007 döneminde bu açık toplam olarak 490 milyon USD düzeyine ulaşmıştır.

Sektörde dış ticaret hacmi yıllar itibariyle sürekli olarak artmakta olup bunun önemli bir bölümü ithalattan oluşmaktadır. Halkın gelir seviyesindeki artış, sektör ürünlerine olan talebi artırmaktadır.

5. Üretici Fiyatları

- Mobilya sektöründeki üretici fiyat endeksi 2002 yılında %4.7 oranında artmış, 2003 yılında %3.7 oranında geriledikten sonra sürekli artış eğilimine girerek 2006 yılında %21.6 ve 2007 yılında %16.2 oranında artış göstermiştir.
- Mobilya sektörü üretici fiyat endeksindeki değişim oranları ve değişim yönü, daha önceki yıllarda imalat sanayii fiyat endeksi ile herhangi bir paralellik taşımıyorsa da, 2006 ve 2007 yıllarında, imalat sanayiindeki fiyat artış oranlarına (%24.6 ve %17.7) çok yakın düzeylerde gerçekleşmiştir.

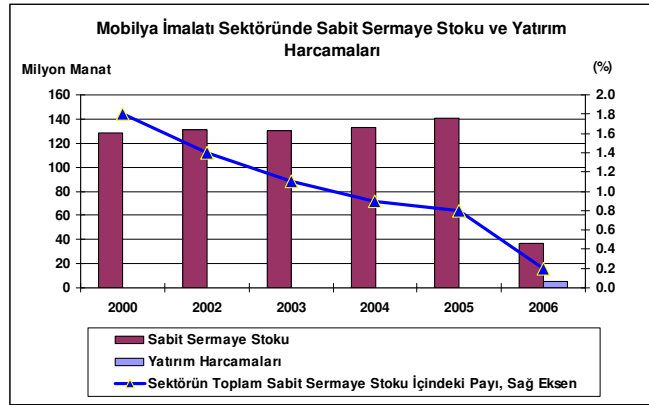
- Sektöre ilişkin üretici fiyatlarındaki artışın imalat sanayii genelindeki fiyat artışlarına yaklaşması, sektörde üretici gelirlerinin artışına ve şirketlerin kârlılık düzeyinin artmasına katkı sağlayacaktır. Söz konusu durum, sektörde ihtiyaç duyulan yeni kapasite artırıcı yatırımların, yenileme yatırımlarının artmasına ve yeni yatırımcıların sektöre ilgi duymasına neden olabilecektir.

Üretici fiyatları endeksinin İmalat sanayiine paralel bir şekilde artış eğilimi göstermesi yatırımların kârlılığını artırmakta, bu durum ise sektöre yönelik yeni yatırımları cazip kılmaktadır.

6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar

Sektörün üretim kapasitesini artırıcı yatırımlar, sektörde yaşanan gelişim ve hareketliliğin en belirgin işaretleri olarak değerlendirilmektedir. 2000–2006 yıllarını kapsayan dönemde, mobilya sektöründe sabit sermayeyi artırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen yatırım harcamaları toplamı 5.5 milyon manat olmuştur.

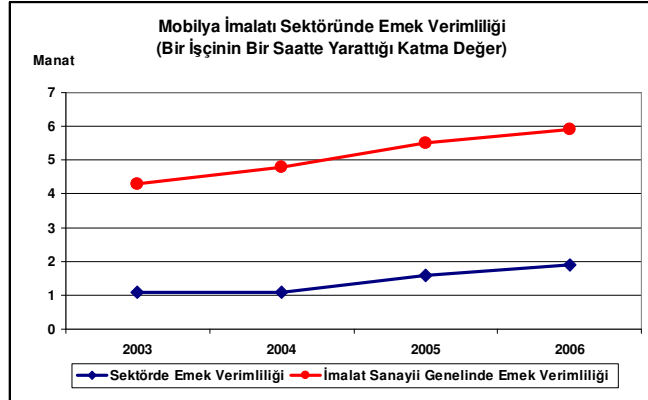
- 2000 yılı itibariyle mobilya imalatı sektöründeki sabit sermaye stoku 128.2 milyon manat olup sabit sermaye stoku 2000–2005 döneminde sürekli yükselmesine rağmen, 2006 yılında önemli bir oranda düşüş göstermiştir.
- 2005 yılı sonunda 140.4 milyon manat olan sabit sermaye stoku, 2006 yılında bir önceki yıla göre %74 oranında azalış kaydederek, 36.4 milyon manat düzeyinde gerçekleşmiştir.
- 2006 yılı içinde sabit sermaye stokunu artırmaya yönelik olarak yapılan 5.1 milyon manat tutarındaki yatırım harcamasının tamamı yerli yatırımcılara aittir. Aynı yıl itibariyle sabit sermayeye yapılan ilave ise 5.2 milyon manattır.
- Bir birim hasıla elde etmek için gerekli olan sermaye miktarını gösteren ortalama sermaye hasıla oranı, mobilya sektöründe 2003 yılından bu yana hızla düşmektedir. 2002 yılında 19.8 olan bu oran, 2004 yılında 6.3'e ve 2006 yılında 1.2'ye düşmüştür. Sanayi sektörünün genelinde ise 2006 yılı sermaye hasıla oranı 1.4 olarak hesaplanmıştır. Sanayi sektörü genelinde, 2000–2007 yılları arasında, ortalama sermaye/hasıla oranında fazla bir değişim olmamıştır.

Sektörde kullanılan makine ve ekipmanın önemli bir kısmının teknolojik ömrünü tamamlamış olması, yeni yatırımlar açısından bir fırsat oluşturmaktadır.

7. İşgücü Verimliliği

- Mobilya imalatı sektöründe emek verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer), 2003 yılında 1.1 manat düzeyinde iken 2005 yılında 1.6 manata ve 2006 yılında ise 1.9 manata yükselmiştir.
- Aynı dönemde imalat sanayii genelinde emek verimliliği incelendiğinde, 2003 yılında 4.3 manat olan bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer, 2005'te 5.5 ve 2006'da 5.9 düzeyine yükseldiği dikkati çekmektedir.

Sektörde işgücü verimliliği, İmalat sanayii genelinin altında olmakla beraber, son yıllarda az da olsa artış eğilimi söz konusudur.

8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet

Sektörde kârlılığın itici gücü, üreticilerin kendi piyasalarında sahip oldukları rekabetçilik güçleridir. Bu anlamda mobilya imalatı sektörünün kârlılık ve rekabetçiliğini etkileyecek unsurlar; hammadde kaynaklarının bulunabilirliği, işgücü temini, işgücüne ödenen aylık ortalama ücret düzeyi, tesisin ölçek büyüklüğü ve üretim teknolojisi, yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda yaşanan rekabet düzeyi ve sektör ürünlerine olan talep ve bunu etkileyen faktörlerdir.

- Sektörde hammadde temini ithalata bağımlı bir yapı göstermektedir.
- Sektörün az sayıda nitelikli işgücü ihtiyacı olup, niteliksiz işgücü temininde ise herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Sektörde işgücü maliyetleri imalat sanayi ve sanayi sektörünün geneline göre düşüktür.
- Sektörde faaliyet gösteren tesislerin eskiliği, yeni teknoloji ve ölçek büyüklüğü dikkate alınarak yapılacak yatırımların rekabet gücünü ve kârlılığını artıracaktır.
- Sektörde firma sayısı az olup, yurtiçi rekabet düzeyi düşüktür.
- Sektördeki ithalat düzeyi yüksek olup, halkın gelir seviyesi yükseliş eğilimi göstermektedir.
- Coğrafi konum itibarıyla önemli büyüklükte bölgesel bir talep bulunmaktadır.

İşgücü maliyetlerinin düşüklüğü, talebin yüksekliği ve artış eğilim, potansiyel pazarlara yakınlık, kişi başına düşen gelirin yükseliş eğiliminde olması sektörün karşılaştırmalı üstünlükleri olup, hammadde teminindeki zorluklar üretimin sürekliliğini tehdit eden bir unsurdur.

9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler

Azerbaycan Cumhuriyeti, bölgede en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke konumundadır. Ülkede son yıllarda yatırım ortamının liberalleştirilmesi amacıyla yasal altyapının hazırlanması konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda getirilen; Vergi Kanunu, Medeni Kanun, Toprak Kanunu, İş Kanunu, Gümrük Kanunu, Yabancı Para Kanunu, Uluslararası Hakemlik Kanunu vs. yasal düzenlemeler hem yerli hem de yabancı yatırımcılar açısından büyük ölçüde yatırım ortamını şeffaflaştırmış ve cazip hale getirmiştir. Yabancı yatırımcıların faaliyeti için herhangi bir özel izin talep edilmemektedir. Lisans talebi ise yabancı yatırımcılar açısından son derece basitleştirilmiştir.

Azerbaycan'da mobilya imalatı yatırımı dahil olmak üzere, bütün sektörlerle yönelik yatırım yapacak yabancı yatırımcılara hükümet tarafından; *vergi sonrası kârın istenen yere serbestçe transfer edilme garantisi, millileştirmeye ve el koymaya karşı güvence, devlet organlarının illegal faaliyetleri sonucunda, yabancı yatırımcıların fiziki ve parasal kayıplara maruz kalmaları durumunda, zararın veya kaybın karşılanması garantisi* gibi temel güvenceler sunulmaktadır.

9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri

Azerbaycan, *Dünya Ticaret Örgütü*'ne (WTO) katılmak üzere müzakerelere başlamış, bunun yanında hükümet dış ticareti serbestleştirmek için de pek çok adım atmış bulunmaktadır. Azerbaycan yasaları, ülkeye ithal edilen mallara uygulanacak çok sayıda gümrük rejimi kabul etmiştir ve bunların içinde yabancı yatırımcılar açısından en önemlileri *transit ithalat, gümrük depoları, gümrük antrepoları, geçici ithalat, gümrük bölgeleri içinde ve dışında işlemidir.*

Azerbaycan'a ithalat esnasında, mal gruplarına göre, nispi olarak %5, %1, %3, %10 ve %15 oranlarında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Maktu vergi oranları ise, ölçü birimlerine göre farklılık arz etmekte ve 0.06 sent–40 USD arasında değişmektedir.

İhracat, bazı tür metal ve metal ürünler dışında gümrük vergisinden muafır.

9.2. Yabancı Para Politikası

Azerbaycan'da döviz işlemleri, Para Düzenleme Kanunu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde yürütülmektedir. Azerbaycan'ın para kontrol yasası, "*yerleşikler*" ve "*yerleşik olmayanlar*" arasında bir ayırım yapmaktadır ve yerleşik kişiler açısından daha sıkı düzenlemeler öngörmektedir. Para operasyonları, *rutin para operasyonları* ve *sermaye hareketlerini içeren para operasyonları* olarak ikiye ayrılmaktadır. Sermaye hareketlerini içeren para operasyonları, Azerbaycan Millî Bankası (AMB) tarafından onaylanan yöntemle yapılmak zorundadır. Bununla beraber, AMB'nin bu noktada herhangi bir prosedürü yoktur ve aslında sermaye hareketlerini de ihtiva eden para operasyonlarına ilişkin bir izin belgesi gerekmemektedir.

Yerleşik-olmayan legal şirketler, yurtiçi döviz piyasasından rutin para operasyonları için döviz satın alabilirler; ancak diğer durumlarda yasal şartların yerine getirilmesi zorunludur. AMB tarafından yeni yapılmış bir düzenlemeye göre, yerleşikler, doğrudan yatırım, menkul kıymet satın alımı, emlak alımı ve yerleşimin yabancı bankadaki mevduat hesabına para transferi amaçları doğrultusunda bazı devletlere (OECD üyelerine, Rusya'ya ve Azerbaycan'la yatırımlarla ilgili iki taraflı anlaşması olan ülkelere) para transfer edebilirler. Transferle ilgili olarak herhangi bir özel sınırlama söz konusu değildir.

Yabancı şirketler ve şahıslar, yerel bankalarda hem manat hem de yabancı para hesabı açtırabilirler. Birkaç istisna hariç, çalışanlara yapılan maaş ödemeleri de dahil olmak üzere, Azerbaycan'da gerçekleştirilen tüm ödemeler manat cinsinden yapılmak

durumundadır. Yabancı para cinsinden yürütülecek bazı işlemler için AMB'nin izni gerekmektedir.

9.3. Vergiler

Azerbaycan'da iki tür vergi rejimi yürürlüktedir: Ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz sektöründe çalışan şirketler, *petrol konsorsiyumu vergi rejimine* tabidir. *Yasal vergi rejimi* ise tüm diğer yasal kuruluşlara tatbik edilmektedir.

İş dünyasında faaliyet gösteren Azerbaycanlı tüm girişimler, temsilcilik büroları, şubeler ve bireylerin yanı sıra Vergi Kanunu'nda tanımlanan "daimi müesseseler" vasıtasıyla Azerbaycan'da ticarî faaliyette bulunan yabancı şirketler ve bireyler, faaliyetlerinin Azerbaycan'da vergilendirilebilir olup olmadığına bakılmaksızın, vergi otoritelerine tescil ettirilmek mecburiyetindedir. Daimi müessese tesis etmemiş bölümler ayrı bir rejime tabidir.

Azerbaycan'da genel kurumlar vergisi oranı %22, katma değer vergisi genel oranı ise %18'dir.

9.4. Özelleştirme

Özelleştirme Kanunu'na göre, yabancı yasal şirketler ve onların bağlı kuruluşları, yabancı yatırımın payının, şirketin kuruluş sermayesinin %50'sinin üzerinde olduğu Azerbaycanlı yasal şirketler, Yabancı uyruklular ve herhangi bir ülke vatandaşı olmayan (devletsiz) şahıslar yabancı yatırımcı statüsünde değerlendirilmektedir:

Azerbaycan'da yasal olarak kabul edilmiş birkaç özelleştirme yöntemi söz konusu olup bu yöntemler aşağıda verilmiştir,

- Stratejik yatırımcılara doğrudan satış,
- Yatırım ihalesinde satış,
- Özel nakit ve belge açık artırmaları,
- Genel açık artırmalar,
- Uygun koşullarla çalışanlara satış.

Dış ticaretle ilgili düzenlemeler, sektördeki yeni yatırımcılar için uygun bir ortam sağlamaktadır. Gümrüklerde uygulamada ortaya çıkan sorunlar ise, hükümet tarafından giderilmeye çalışılmaktadır.

Azerbaycan'ın yabancı para politikası, yabancı yatırımcılar açısından herhangi bir caydırıcı özellik taşımamaktadır. Yabancı yatırımlar da, çeşitli kanunlarla güvence altına alınmıştır.

Hâlâ bazı yasal düzenleme ve uygulama eksikliklerine rağmen, Azerbaycan'da özelleştirme çalışmaları ve serbest piyasa ekonomisine tam olarak geçiş iradesi olumlu bir gelişim göstermektedir.

10. SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> Petrol dışı sektörlerin gelişiminin hükümetin öncelikli program konuları arasında yer alması, Kalifiye olmayan işgücü temininde sorun yaşanmaması, Sektörde aylık ortalama ücret düzeyinin düşük olması, Enerji maliyetlerinin (petrol ve doğal gaz) düşük olması, Gelir düzeyine bağlı olarak tüketim eğiliminin artması, Sektörde devlet kontrolü ve tekelci bir piyasa yapısının bulunmaması, Azerbaycan'ın son yıllarda önemli miktarda yabancı sermaye çekmesi ve bölgenin ticaret ve iş merkezi konumuna bürünmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> Üretici fiyatlarının artış oranının imalat sanayii genelinin altında kalması, bu durumun kârlılık oranlarını olumsuz etkilemesi, Teknik bilgi ve becerisi yüksek eleman temininde güçlük çekilmesi, Üretim teknolojisi açısından, ithalata bağımlılığın yüksek olması, Finans sektörünün gelişme sürecini tamamlamamış olması, Altyapının nispi olarak yetersiz olması, Kayıt dışı ekonominin haksız rekabete yol açması, 'Hollanda Hastalığı'nın makro ekonomik açıdan handikap yaratması, Serbest piyasaya intibak sürecinin devam etmesi.
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Yerli ve yabancı yatırımcılar açısından yatırım ikliminin olumlu yönde gelişmesi, Üretim teknolojisinin eskimesine bağlı olarak yeni yatırımların cazip hale gelmesi, Sektördeki ücret düzeyinin, halen, imalat sanayii ve sanayi sektörünün geneline ait ortalama ücretlerden daha düşük düzeyde bulunması, Fon kaynaklarından, yatırımların finansmanına yönelik düşük faizli kredi kullanım imkânlarının bulunması, Refah düzeyindeki yükselişlerin, sektör ürünlerine olan talebi artırması, Petrol gelirlerinden sağlanan fonların öncelikle altyapı yatırımları için kullanılıyor olması, İnşaat sektörünün son yıllarda hızla büyümesi ve özellikle lüks konut ve iş merkezleri üretiminin önemli oranda artması, Yeni makine ve teçhizat alımında gümrük muafiyetinin uygulanması. 	<ul style="list-style-type: none"> Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücretlerde son yıllarda yaşanan artışların üretim maliyetleri ve kârlılık açısından olumsuzluk yaratması, Üretim teknolojisinin dışa bağımlı yapı göstermesi, Ulusal para biriminin aşırı değerlenmesinin, ithalatı artırıcı etkide bulunması, İthal mobilyalara olan bağımlılık ve talebin yüksek seviyelerde olması, Bürokratik engellerin bulunması, Gelir dağılımının dengesiz olması, Karabağ sorununun devam etmesi.

11. Genel Değerlendirme

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan etmiş ve o tarihten itibaren büyük petrol gelirlerinin önemli katkısıyla hızlı bir iktisadî büyüme/kalkınma sürecine girmiştir. Ekonominin yaklaşık %90'ına yakın bölümünü oluşturan petrol ve petrol ürünleri sektörünün dışında kalan sektörlerin geliştirilmesi, Azerbaycan hükümetinin bölgelerarası gelişmişlik farklılığının ve yoksulluğun azaltılması yönünde uygulamaya koyduğu sosyo-ekonomik programların da temel noktasını oluşturmaktadır.

Azerbaycan hükümetinin uygulamakta olduğu bu politika, diğer sektörlerin yanı sıra mobilya imalatı sektörüne yönelik yatırım kararlarının verilmesinde önemli bir teşvik unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Yapılan analiz ve değerlendirmeler ışığında sektörle ilgili temel bulgular aşağıda özetlenmektedir:

- Sektör 2005–2007 döneminde önemli bir büyüme performansı sergilemiştir (sektörün ortalama büyümesi %33 iken, imalat sanayii büyümesi %10'dur). Sektör üretiminin GSYİH içindeki payı %1'ler düzeyindedir.
- Ülkede mobilya sektörü, genel olarak ithalata bağımlı bir görünüm arz etmektedir. Sektörün dış ticaret rakamları incelendiğinde, 2002–2007 dönemi genelinde, sektör dış ticaret hacminin 535.6 milyon USD düzeyine ulaştığı ve bunun %95.7 gibi önemli bir bölümünün ithalattan oluştuğu dikkati çekmektedir. Ülke ithalatı içerisinde 2007 yılı itibarıyla %3.5 paya sahip olan mobilya sektöründe gerçekleştirilecek yeni yatırımlar neticesinde, hem ithalata olan bağımlılık kısmen de olsa giderilebilecek, hem de yatırımcılar açısından önemli fırsatlar yaratılmış olacaktır.
- Ulusal paranın değerli olması ithalatı cazip kılmaktadır.
- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret düzeyi 2000–2007 döneminde artış göstermesine rağmen, halen imalat sanayii ve sanayi sektörü geneline ait ortalama ücretlerin epeyce altındadır. Bu durum, sektöre yönelik yatırım kararı verilmesinde olumlu bir faktör olarak değerlendirilmektedir. 2007 yılı itibarıyla, sektörün ortalama ücret düzeyi 100 manat iken, imalat sanayiinde 194, sanayi sektörü genelinde ise 349.7 manattır.
- Sektörde lüks mobilya üretimi (ofis ve ev mobilyaları) için gereken nitelikli işgücü temininde kısmen de olsa sorun yaşanabilecektir. Nitelik gerektirmeyen üretim faaliyetleri için eleman temininde ise herhangi bir sorun olmayacağı düşünülmektedir.
- Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin mülkiyet yapısına bakıldığında, işletmelerin %98'inin özel sektör işletmeleri olduğu görülmektedir. Bu anlamda, kamu işletmelerinin yaratabileceği bir haksız rekabet söz konusu değildir.
- Enerji maliyetlerinin düşüklüğü, mevcut ve yeni yatırımlar açısından maliyet avantajı teşkil etmektedir.
- Sektörde ürün fiyatları 2004–2007 döneminde sürekli artış göstermiş ve son yıllarda imalat sanayiine paralel bir trend sergilemiştir.
- İşgücü verimliliği sektör genelinde artış göstermekle birlikte, imalat sanayii geneli ile kıyaslandığında düşük kalmaktadır (2003–2006 dönemi ortalaması olarak sektörün işçi başına yaratılan katma değeri 1.4 manat iken, aynı değer imalat sanayii geneli için 5.1 manattır). Bu noktadan hareketle, yeni teknoloji,

inovasyon ve yüksek verimlilik sağlayıcı yatırımların kârlılık ve rekabet üstünlüğü açısından avantajlı olacağı düşünülmektedir.

- Sanayi sektörü yatırımlarında ithal edilecek yeni makine-teçhizat için gümrük vergisi istisnası bulunmaktadır.
- Azerbaycan'da mobilya imalatı sektöründe faaliyet gösteren tesisler genel olarak atölye niteliğindeki tesislerden oluşmaktadır ve üretim miktarı minimum seviyededir. 2007 yılı itibariyle sektörün üretim değeri 32 milyon manatla GSYİH içinde %0.1 gibi düşük bir pay oluşturmaktadır.
- Öte yandan, Azerbaycan inşaat sektöründe son yıllarda sağlanan yüksek büyüme oranları ve konut üretiminde sağlanan gelişmeler, mobilya ürünlerine olan talebi artırmaktadır. Yine Azerbaycan ekonomisinde petrole bağlı olarak yaşanan gelişmeler, Azerbaycan'a önemli düzeyde yabancı sermayenin gelmesine neden olmuştur. Ülke ekonomisinin gelecek dönemde de hızlı bir şekilde büyümesini sürdüreceği göz önüne alındığında, Azerbaycan'a yönelik sermaye akımının devam edeceği ve bölgede ticaret sektörünün önemli düzeyde artacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu gelişmeler, Azerbaycan'ın bölgenin ticaret ve iş merkezi konumu kazanmasına zemin hazırlayacaktır.
- Ülke ekonomisinde sağlanan/sağlanacak bu gelişmeler, ofis merkezlerine ve konut üretimine yönelik inşaatların önümüzdeki yıllarda daha da artmasına yol açacaktır. Bu durum ise, özellikle lüks ofis malzemelerine/mobilyalarına ve konutların gereksinim duyacağı mobilyaya olan talebin artmasına yol açacaktır.

Sonuç olarak; mobilya imalatı sektöründe bugün itibariyle mevcut üretim yapısının yetersizliği ve sektörün ithalat düzeyi ve yapısı dikkate alındığında, özellikle yurtiçi talebin karşılanması amacıyla başta ofis mobilyaları olmak üzere, konut sektörünün ihtiyacı olan her çeşit mobilya türünün (mutfak mobilyaları, yatak odası ve yemek odası takımları ve oturma grupları vb.) üretimine yönelik yapılacak yeni yatırımlar, iktisadî anlamda kârlı ve rekabetçi olacaktır.

EK: AZERBAJYCAN MOBİLYA SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ-1

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Üretim İstatistikleri							
Üretim Değeri (cari fiyatlarla milyon manat) (1)	6.9	6.6	8.7	21.0	34.6	30.8	32.0
Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	35.1	-52.8	-21.9	-0.1	44.7	20.9	32.6
İmalat Sanayii Genelinde Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	15.3	5.5	17.7	10.2	16.0	6.9	7.3
Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	286.4	223.7	223.5	323.4	391.0	518.5
Sanayi Sektörü Genelinde Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	108.9	115.5	122.1	163.0	222.7	276.1
Sektörün Sanayi Üretimi İçindeki Payı (2000 yılı mukayeseli fiyatlarına göre)	0.2	0.6	0.4	0.4	0.5	0.4	0.5
Üretimin Mülkiyete Göre Dağılımı (%)	100	100	100	100	100	100	-
Devlet	7.9	6.6	5.8	2.4	1.2	2.0	-
Özel	92.1	93.4	94.2	97.6	98.8	98.0	-
Üretimin GSYİH İçindeki Payı (%)	0.1	0.1	0.1	0.2	0.3	0.2	0.1
2. İşyeri İstatistikleri							
Faaliyet Gösteren Tesis Sayısı (Adet)	116	144	126	136	160	166	-
Devlet	15	23	19	14	10	12	-
Özel	101	121	107	122	150	154	-
Tesis Sayısının Sanayi Sektörü Geneli İçindeki Payı (%)	5.9	6.1	5.2	5.6	6.2	6.2	-
İşyeri Sayısının Dağılımı (%)	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Küçük	-	95.1	96.0	95.6	80.6	89.8	-
Orta ve Büyük	-	4.9	4.0	4.4	19.4	10.2	-
Kişisel Üreticilerin Sayısı (Kişi)	206	625	1,265	1,644	1,608	1,803	-

(1): Kişisel üreticilerin payları dahil

Not: 2007 yılı üretim endeksi, üretimin bir önceki yıla göre değişimi dikkate alınarak hesaplanmıştır.

EK: AZERBAJYCAN MOBİLYA SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –2

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
3. İstihdam İstatistikleri							
Çalışan Sayısı (Bin Kişi)	2.5	2.6	2.4	3.3	3.2	3.2	3.1
Önceki Yıla Göre Değişim (%)	-28.6	-3.7	-7.7	37.5	-3.0	0.0	-3.1
Çalışanların Sanayi Geneli İçindeki payı (%)	1.2	1.5	1.4	1.9	1.8	1.7	1.6
Sektörde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	20.3	33.3	47.2	45.8	58.0	65.0	99.8
İmalat Sanayii Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	56.9	69.8	88.9	98.3	115.2	140.5	193.7
Sanayi Sektörü Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	87.2	113.6	137.1	187	213.2	260.9	349.7
4. Fiyat ve Ücret Endeksi							
Sektör Üretici Fiyatlar Endeksi (Değişim) (%)	-	4.7	-3.7	2.0	14.2	21.6	16.2
İmalat Sanayi Üretici Fiyat Endeksi (Değişim) (%)	-	-7.0	17.1	7.4	5.9	24.6	17.7
Sektörde Ücretlerdeki Değişim (Önceki yıla göre nominal artış) (%)	14.0	0.9	41.7	-3.0	26.6	12.1	53.5
İmalat Sanayi Genelinde Ücretlerdeki Değişim (%)	34.0	15.2	27.4	10.6	17.3	21.9	37.9
5. Dış Ticaret							
İhracat (Bin USD)	-	334	1,448	2,749	2,918	5,675	9,661
İthalat (Bin USD)	-	17,988	52,256	145,089	157,692	80,790	58,993
Dış Ticaret Hacmi (Bin USD)	-	18,322	53,703	147,838	160,611	86,465	68,653
Dış Ticaret Dengesi (X-M) (Bin USD)	-	-17,654	-50,808	-142,340	-154,774	-75,115	-49,332
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (X/M) (%)	-	1.9	2.8	1.9	1.9	7.0	16.4
İhracatın Ülke Toplam İhracatı İçindeki Payı (%)	-	0.02	0.07	0.13	0.13	0.26	0.45
İthalatın Ülke Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	-	1.08	3.14	8.71	9.47	4.85	3.54

EK: AZERBAJYCAN MOBİLYA SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –3

	2000	2002	2003	2004	2005	2006
6. Yatırımlar						
Sabit Sermaye Stoku (cari fiyatlara göre) (Milyon Manat)	128.2	130.9	130.2	132.5	140.4	36.4
Sabit Sermaye Stokunda Değişim (Bir önceki yıla göre değişim %)	-0.5	0.6	0.4	1.0	5.5	-74.0
Sektördeki Sabit Sermaye Stokunun Toplam Stok İçindeki Payı (%)	1.8	1.4	1.1	0.9	0.8	0.2
Yıl İçinde Yapılan Sabit Sermaye Yatırım Harcamaları (Milyon Manat)	-	0.04	0.07	0.20	0.09	5.10
Yabancı Yatırımlar	-	0.04	-	0.00	-	0.00
Yerli Yatırımlar	-	-	0.07	0.20	0.09	5.10
Toplam İçindeki Payı (%)	-	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
Yıl Sonunda Sabit Sermayeye Yapılan İlaveler (Milyon Manat)	0.00	0.04	0.04	0.24	0.09	5.15
Toplam İçindeki Payı (%)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
Sabit Yatırımlardan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim) %	Na	na	na	na	na	na
Sanayi Sektörü Genelinde Sabit Yatırımdan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim %)	4.7	-2.3	-13.0	-11.4	30.2	44.2
Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	18.6	19.8	15.0	6.3	4.1	1.2
Sanayi Sektörü Genelinde Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	2.0	2.3	2.4	2.5	2.0	1.4
7. Verimlilik						
Emek Verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer) (Manat)	-	-	1.1	1.1	1.6	1.9
İmalat Sanayii Genelinde Emek Verimliliği (Manat)	-	-	4.3	4.8	5.5	5.9
8. Önemli Mahsullerin Üretimi						
Yatak odası için mobilya (adet)	157	898	1,179	2,327	3,016 ¹	29,348 ¹
Yemek ve konuk odası için ahşap mobilya (adet)	177	4,193	6,544	9,357	8,083	1,249
Ofis ve ticari işyerleri için mobilya (takım)	2,664	17,353	11,497	22,903	27,980	56,935
Divan ve çek-yat (Adet)	97	1,014	3,131	4,153	4,920	3,042
Metal yaylı yataklar (Adet)	216	2,209	6,406	6,876	7,158	9,811

(*): Sabit Sermaye Stoku / Üretim Değeri hesap yöntemiyle tarafımızca hesap edilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi